

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МАКСИМІВ ЛЮБОМИР МИХАЙЛОВИЧ

УДК 347.2

ДИСЕРТАЦІЯ
НЕМАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ
ПРАВОВІДНОСИН

Спеціальність 081 Право
Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають
посилання на відповідне джерело _____ **Л.М. Максимів**

Наукові керівники:
доктор юридичних наук, професор
ЗОЗУЛЯК ОЛЬГА ІГОРІВНА
кандидат юридичних наук, доцент
ГЕЙНЦ РУСЛАНА МИКОЛАЇВНА

Івано-Франківськ – 2025

АНОТАЦІЯ

Максимів Л. М. Нематеріальні блага як об'єкти цивільних правовідносин.
– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081
Право. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. –
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-
Франківськ, 2025.

Дисертація присвячена теоретико-правовому аналізу наукових ідей, підходів, поглядів, а також праксеологічних аспектів правового регулювання нематеріальних благ як об'єктів цивільних правовідносин. У науковому дослідженні доведено, що нематеріальне благо є об'єктом цивільних прав, позбавленим матеріальної субстанції, що може існувати в нематеріальному (у тому числі цифровому) середовищі та з приводу якого виникають суб'єктивні права та обов'язки учасників цивільних правовідносин, а також запропоновано диференціацію нематеріальних благ на окремі групи за критеріями нематеріальної природи, майновості, оборотоздатності, правового режиму, змісту та форми існування.

У дисертації зазначено, що за критерієм майновості нематеріальні блага слід класифікувати на: немайнові нематеріальні блага (особисті немайнові блага); немайново-майнові нематеріальні блага (інформація, результати інтелектуальної творчої діяльності, доменне ім'я, персональні дані, цифровий контент); майнові нематеріальні блага, які у свою чергу поділяються на майнові нематеріальні блага, що входять до складу майна (майнові права, корпоративні права, віртуальні активи, в тому числі криптовалюта) і такі, що не входять до складу майна (послуги, цифрові послуги, цифрові права). При цьому варто враховувати й критерій їх оборотоздатності, оскільки береться до уваги не тільки майновий чи немайновий характер об'єкта цивільних прав, що може визначити його грошовий еквівалент та майнову цінність, але й визначається наявність чи

відсутність законодавчих обмежень чи заборон щодо обігу окремих матеріальних і нематеріальних благ з огляду на їх правове призначення та суспільну безпеку.

Аргументовано дуальність правового режиму нематеріальних благ, що пов'язано з поширенням правового режиму речі на цифрові речі (віртуальні активи, в тому числі криптовалюту тощо) та визначенням спеціального правового режиму щодо інформації, результатів інтелектуальної творчої діяльності, особистих немайнових благ та інших нематеріальних благ, перелік яких не є вичерпним. Така позиція обумовлена станом законодавчого регулювання та правозастосовною практикою щодо здійснення прав на нематеріальні блага. Окрім того, у правовій літературі нематеріальні блага розглядаються у вузькому значенні як результати інтелектуальної творчої діяльності, інформація та особисті немайнові блага та у широкому значенні сюди включаються й послуги, майнові права, корпоративні права, віртуальні активи, бездокументарні цінні папери, безготівкові гроші тощо. Пропонується закріпити місце цифрових об'єктів цивільних прав у главі 15 ЦК України з визначенням поняття «цифрове благо», яким є будь-яке нематеріальне благо, що виникає у цифровому середовищі і має майнову та/або немайнову цінність, адже термін «річ» традиційно використовується у цивільному праві для позначення матеріальних об'єктів цивільних прав, що є предметами матеріального світу. Цифрові об'єкти за своєю природою є нематеріальними благами, що не мають матеріального втілення та не є предметами матеріального світу. Доведено дуальну природу цифрового контенту, у зв'язку із поширенням на цей об'єкт як правового режиму виключних майнових прав інтелектуальної власності або інформації, так і правового режиму речі, якщо інше не впливає з норм закону чи сутності цифрового контенту як об'єкта цивільних прав.

Удосконалено положення щодо сукупності ознак нематеріальних благ, якими є: 1) належність до об'єктів цивільних прав і цивільного обороту; 2) відсутність матеріальної субстанції; 3) можливість існування у нематеріальному (в тому числі цифровому) середовищі; 4) виникнення з приводу

цих благ суб'єктивних прав та обов'язків; 5) наділення майновою та/або немайновою цінністю; 6) виникнення для задоволення потреб та інтересів учасників правовідносин; 7) абсолютність; 8) визначеність (відособленість); 9) безстроковість. У дисертаційному дослідженні зазначається, що необхідно розмежовувати зміст цифрового контенту як сукупності даних, до яких можуть відноситися як результати інтелектуальної творчої діяльності, так й інформація у всіх її проявах, що можуть мати спеціальний правовий режим та цифрову форму, у якій втілено ці дані, та до якої може застосовуватися правовий режим цифрової речі. Обґрунтовано положення про те, що доменне ім'я є самостійним оборотоздатним засобом індивідуалізації учасників цивільних правовідносин, товарів та послуг у цифровому середовищі та є об'єктом права інтелектуальної власності, щодо якого необхідно поширити спеціальний правовий режим з урахуванням технічної сутності доменного імені; персональні дані можуть надаватися суб'єктом персональних даних для отримання цифрового контенту або цифрових послуг, у зв'язку з чим особисті немайнові права на них можуть бути наділені економічним змістом та перебувають у цивільному обороті; смарт-контракт є договором, що укладається за допомогою спеціальної комп'ютерної програми, послідовне виконання якого відбувається з урахуванням порядку і правил, що визначаються цією ж програмою на базі інформаційно-телекомунікаційних систем; обрання способу захисту порушених, невизнаних і оспорюваних суб'єктивних прав та законних інтересів щодо нематеріальних благ визначається за критерієм його належності та «ефективності», який поглинає класичний критерій «належності», що обумовлено дотриманням принципу верховенства права та його елемента – правової визначеності.

Набули подальшого розвитку положення про наявність трьох рівнів правового регулювання відносин щодо нематеріальних благ: міжнародного (декларації, конвенції, директиви, міжнародні договори), національного (Цивільний кодекс України, закони України, підзаконні нормативні акти) та індивідуального (договори, стандарти, правила цифрових платформ); положення

про те, що суб'єктами права щодо нематеріальних благ можуть виступати усі учасники цивільних правовідносин (фізичні та юридичні особи, держава) з урахуванням специфіки їх природи та обсягу правосуб'єктності та щодо яких законом чи договором не визначено обмежень чи заборон у набутті нематеріальних благ; положення про те, що об'єктами права інтелектуальної власності можуть бути лише нематеріальні блага, якими слід визнавати оригінальні твори у сфері науки, літератури, мистецтва, що втілені в об'єктивній формі, а об'єктами права власності – матеріальні об'єкти (предмети навколишнього середовища), або електронні (цифрові) об'єкти (продукти цифрового середовища), у яких втілено чи зафіксовано результат інтелектуальної творчої діяльності; положення про те, що корпоративні права, які посвідчуються акціями, частками у статутному капіталі, паями за своєю природою є нематеріальними благами, що мають майнову цінність і тим самим обумовлюють обіг акцій, часток у статутному капіталі, паїв, яким в силу закону надано статус об'єктів цивільних прав; вчення про етапи формування правової бази щодо нематеріальних благ, а саме: 1) з моменту набуття Україною незалежності до прийняття ЦК України (1991 р. – 2003 р.); 2) з моменту прийняття ЦК України до моменту підписання між Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію (2004 р. – 2014 р.); 3) з моменту прийняття рішення Україною про євроінтеграцію до моменту запровадження цифрової трансформації суспільства (2015 р. – до 2020 р.); 4) з моменту діджиталізації соціально-економічного простору до завершення рекодифікації ЦК України (з 2021р. і триває до тепер).

Ключові слова: приватне право, договірне право, договір, правочин, майнові права, об'єкти цивільних прав, цифрова річ, нематеріальні блага, об'єкти права інтелектуальної власності, цифровий контент, інформація, віртуальні активи, криптовалюта, електронна комерція, онлайн-платформи.

SUMMARY

Maksymiv L.M. Intangible benefits as objects of civil legal relations. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

PhD dissertation in the speciality 081 Law. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2025.

The dissertation covers theoretical and legal analysis of scientific ideas, approaches, views, as well as praxeological aspects of legal regulation of intangible benefits as objects of civil legal relations. The study proves that an intangible benefit is an object of civil rights devoid of material substance, which can exist in an intangible (including digital) environment and in respect thereof subjective rights and obligations of participants to civil legal relations arise, and also proposes to differentiate intangible benefits into separate groups based on the criteria of intangible nature, property, negotiability, legal regime, content and form of existence.

It is noted in the dissertation that, according to the criterion of property, intangible benefits should be classified into: non-property intangible benefits (personal intangible benefits); non-property-material intangible benefits (information, results of intellectual creative activity, domain name, personal data, digital content); material intangible benefits, which in turn are divided into property intangible benefits that are a part of property (property rights, corporate rights, virtual assets, in particular cryptocurrency) and those that are not a part of property (services, digital services, digital rights). Meanwhile, the criterion of their negotiability should also be taken into account, since it takes into account not only the property or non-property nature of the civil rights object, which may determine its monetary equivalent and property value, but also determines the presence or absence of legislative restrictions or prohibitions on the circulation of certain tangible and intangible benefits, given their legal purpose and public safety.

The author proves that legal regime of intangible benefits is dual, which is associated with the extension of the legal regime of things to digital things (virtual

assets, including cryptocurrency, etc.) and the definition of a special legal regime for information, results of intellectual creative activity, personal non-property benefits and other intangible benefits, the list thereof is not exhaustive. This position is due to the state of legislative regulation and law enforcement practice regarding the exercise of rights to intangible benefits. In addition, the legal references consider intangible benefits in a narrow sense as the results of intellectual creative activity, information and personal non-property benefits, and in a broad sense, it includes services, property rights, corporate rights, virtual assets, non-documentary securities, non-cash money, etc. It is proposed to enshrine the place of digital objects of civil rights in Chapter 15 of the Civil Code of Ukraine with a definition of the concept of ‘digital benefit, which is any intangible benefit that arises in the digital environment and has property and/or non-property value, since the term ‘thing’ is traditionally used in civil law to refer to material objects of civil rights that are objects of the material world. By their very nature, digital objects are intangible benefits that have no material embodiment and are not objects of the material world. The author proves the dual nature of digital content due to the fact that this object is subject to both the legal regime of exclusive property rights to intellectual property or information and the legal regime of a thing, unless otherwise follows from the provisions of law or the essence of digital content as an object of civil rights.

The provisions on the set of features of intangible benefits *have been improved*, and they are: 1) belonging to the objects of civil rights and civil turnover; 2) absence of material substance; 3) possibility of existence in an intangible (including digital) environment; 4) emergence of subjective rights and obligations in relation to these benefits; 5) endowment with property and/or non-property value; 6) emergence to meet the needs and interests of participants to legal relations; 7) absoluteness; 8) certainty (separateness); 9) perpetuity. It is noted in the dissertation that one should distinguish between the content of digital content as a set of data which may include both the results of intellectual creative activity and information in all its manifestations, which may have a special legal regime, and the digital form in which this data is embodied

and to which the legal regime of a digital thing may be applied. The author substantiates the provisions that a domain name is an independent tradable means of individualisation of participants to civil legal relations, goods and services in the digital environment and is an object of intellectual property rights, which should be subject to a special legal regime taking into account the technical nature of a domain name; personal data may be provided by the personal data subject to obtain digital content or digital services, in connection with which personal non-property rights to them may be endowed with economic content and are in civil circulation; smart contract is an agreement concluded with the help of a special computer programme, the sequential execution of which takes place taking into account the procedure and rules determined by the same programme on the basis of information and telecommunication systems; choice of a method of protection of violated, unrecognised and disputed subjective rights and legitimate interests in intangible benefits is determined by the criterion of its appropriateness and ‘effectiveness’, which absorbs the classical criterion of ‘appropriateness’, due to compliance with the rule of law and its element - legal certainty.

The provisions on the existence of three levels of legal regulation of relations in relation to intangible benefits *have been further developed*: international (declarations, conventions, directives, international treaties), national (the Civil Code of Ukraine, laws of Ukraine, and bylaws) and individual (contracts, standards, and rules of digital platforms); the provision that all participants in civil legal relations (individuals and legal entities, the state) may act as subjects of law in relation to intangible benefits, taking into account the specific nature and scope of legal relations 1) from the moment of Ukraine’s independence until the adoption of the Civil Code of Ukraine (1991-2003); 2) from the moment of adoption of the Civil Code of Ukraine until the signing of the Association Agreement between Ukraine and the European Union (2004-2014); 3) from the moment of Ukraine’s decision on European integration until the introduction of digital transformation of society (2015-2020); 4) from the moment of

digitalisation of the socio-economic space until the completion of the recodification of the Civil Code of Ukraine (from 2021 and ongoing).

Keywords: private law, contract law, contract, transaction, property (material) rights, objects of civil rights, digital thing, intangible benefits, objects of intellectual property rights, digital content, information, virtual assets, cryptocurrency, e-commerce, online platforms.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1) Максимів Л. М. Теоретико-правова характеристика поняття та особливостей віртуальних активів за законодавством України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2023. № 61. С. 286 – 295.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.61.2.86-2.95>

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/6845>

2) Максимів Л. М. Загальна характеристика нематеріальних благ як об'єктів цивільних прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №8. С. 136 – 139.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/29>

URL: http://www.lsej.org.ua/8_2023/29.pdf

3) Максимів Л. М. Майнові об'єкти в системі права інтелектуальної власності та права власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. 12. С. 113 – 117.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/24>

URL: http://lsej.org.ua/12_2024/26.pdf

4) Зозуляк О. І., Максимів Л. М. Цифрові речі як об'єкти цивільних прав: оновлені підходи регулювання. *Право і суспільство*. 2024. № 6. С. 40-47.

DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.7>

URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/6_2024/9.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5) Максимів Л. М. Загальна характеристика та тенденції розвитку правового регулювання нематеріальних активів за законодавством України. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина: Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (м. Івано-Франківськ, 16 травня 2022 р.).* Івано-Франківськ, 2022. С. 76 – 82.

6) Максимів Л. М. Корпоративні права в переліку об'єктів цивільних прав. *Здійснення та захист корпоративних прав в Україні: шлях до європейських стандартів: Збірник наукових праць за матеріалами XXI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 6 жовтня 2023 року) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої.* Івано-Франківськ, 2023. С. 82 – 85.

URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/948>

7) Максимів Л. М. Об'єкти інтелектуальної власності як внесок до статутного капіталу товариства. *Васильєвські читання: Збірник наукових праць за матеріалами XXII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 4-5 жовтня 2024 року) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. канд. юрид. наук Л. В. Сіщук.* Івано-Франківськ, 2024. С. 115 – 121.

URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/949>

8) Максимів Л. М. Особисті немайнові права vs нематеріальні блага. *Розвиток приватно-правових відносин на шляху до європейської інтеграції. Матвєєвські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 жовтня 2024 р.) / В. В. Цюра, В. О. Бажанов, Б. С. Щербина та ін.; відп. ред. В. В. Цюра. К., 2024. С. 65 – 68.*

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

9) Maksymiv L. M. Realization and protection of personal non-property rights in the conditions of digitalization and European integration. *Visegrad journal of human rights*. 2024. № 5. P. 78 – 84.

DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.5.13>

URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2025/01/Visegrad-5_2024-1.pdf

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	13
ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО НЕМАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА ЯК ОБ’ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	25
1.1 Еволюція та сучасний стан цивільно-правового регулювання відносин щодо нематеріальних благ.....	25
1.2. Поняття та ознаки нематеріальних благ у доктрині цивільного права та законодавстві.....	37
1.3. Видова характеристика нематеріальних благ за цивільним законодавством України.....	55
1.4. Суб’єкти прав і повноважень щодо нематеріальних благ.....	68
РОЗДІЛ 2. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВИДІВ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ БЛАГ ЯК ОБ’ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....	82
2.1. Нематеріальні блага як об’єкти права власності та права інтелектуальної власності.....	82
2.2. Нематеріальні блага як об’єкти інформаційного права.....	99
2.3. Нематеріальні блага як об’єкти корпоративного права.....	112
2.4. Нематеріальні блага як об’єкти договірної права.....	123
2.5. Особисті немайнові блага в системі нематеріальних благ.....	136
РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ НА НЕМАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА.....	149
3.1. Форми захисту прав та законних інтересів на нематеріальні блага.....	149
3.2. Способи захисту прав та законних інтересів на нематеріальні блага.....	157
ВИСНОВКИ.....	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	181
ДОДАТОК А. СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АМКУ – Антимонопольний комітет України

АТ – акціонерне товариство

ВРУ – Верховна Рада України

ВП ВС – Велика Палата Верховного Суду

ВОІВ – Всесвітня організація інтелектуальної власності

ЄДР – Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань

ЄС – Європейський Союз

КГС ВС – Касаційний господарський суд при Верховному Суді

КЦС ВС – Касаційний цивільний суд при Верховному Суді

КМУ – Кабінет Міністрів України

КСУ – Конституційний Суд України

НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку

НБУ – Національний банк України

НОІВІ – Національний орган інтелектуальної власності та інновацій

ПК України – Податковий кодекс України

ТОВ – Товариство з обмеженою відповідальністю

ЦК України – Цивільний кодекс України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В епоху цифровізації суспільного життя розвиток громадянського суспільства відбувається через призму різноманітних інноваційних запроваджень, що мають місце у правовому, економічному й соціальному порталах правової держави. Адже, як показує досвід країн з розвиненою економікою, стратегію й тактику соціально-економічного зростання визначає розвиток науки, культури та техніки. З огляду на це, проблематика нематеріальних благ стала не просто черговою потребою проведення наукового дослідження правового явища, як одного із важливих об'єктів цивільних правовідносин, але й зумовлена революційними здобутками науково-технічного прогресу в цифровому просторі, пов'язаними з розвитком інформаційних технологій та цифрової економіки, що зумовили зміни правопорядку та міжнародних зв'язків всіх провідних країн світу.

Заслуговує особливого схвалення цифрова трансформація, яка відбувається у різних сферах життєдіяльності людини, що створює можливості для здобуття освіти у дистанційному режимі, для реєстрації стартапів та ведення малого й середнього бізнесу, для проведення переговорів та укладення договорів між учасниками цивільних відносин у цифровому середовищі за допомогою різноманітних онлайн-платформ і засобів комунікації, що є доступними для кожного суб'єкта права. Вказані прогресивні зміни та практика їх застосування підкреслюють той факт, що відбувається новий етап побудови цифрової smart-держави з амбітними цілями та реальними можливостями їх реалізації.

Як відомо, нематеріальні блага у класичному своєму розумінні включають передусім особисті немайнові блага, результати інтелектуальної творчої діяльності, інформацію, проте із розвитком цифровізації суспільства їх перелік поповнюють також новітні цифрові об'єкти, правова природа яких є малодослідженою на сьогодні. До таких об'єктів належать, зокрема, штучний інтелект, який використовується в навчанні та у професійній діяльності,

віртуальні активи, об'єкти права інтелектуальної власності, втілені у цифровому форматі з метою розповсюдження у цифровому просторі серед значної кількості людей. Відповідно, впровадження цифрових технологій та віртуалізація економічних і соціальних процесів зумовили потребу в адаптації законодавства до нових умов з розробкою елементів механізму цивільно-правового регулювання, спрямованих на використання інформаційних технологій і нових форм взаємодії між учасниками цивільних правовідносин у цифровому просторі та цивільному обороті.

Зважаючи на динамічні процеси вдосконалення цивільного законодавства, значні векторні дії вже зумовили внесення змін до ЦК України щодо оновлення переліку об'єктів цивільних прав, включивши до їх переліку цифрові речі. Окрема варто наголосити й на прийнятті Законів України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», «Про цифровий контент та цифрові послуги», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» та інші, а також внесенні значних змін до чинного законодавства у сфері права інтелектуальної власності, інформаційного права, корпоративного та договірної права, що спрямовані на цифровізацію об'єктів права інтелектуальної власності, ведення підприємницької діяльності в цифровому середовищі, укладення smart-контрактів, використання і захисту персональних даних тощо.

Разом із тим, значні можливості, зумовлені динамічними цифровими процесами, вказують на потребу у забезпеченні здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав та законних інтересів учасників цивільних правовідносин, що виникають і розвиваються у цифровому середовищі. І хоча законодавство не може бути ідеальним, тим не менш питання, пов'язані з потребою підвищення загального рівня правової культури серед населення та бізнесу, з усуненням прогалин, колізій та недоліків правових норм, вказують на необхідність належного комплексного наукового, правотворчого та практичного впливу на регулювання відносин, що виникають з приводу нематеріальних благ.

Правові дослідження щодо проблематики нематеріальних благ як об'єктів цивільних правовідносин розкриваються у наукових працях та концепціях таких відомих вчених – цивілістів, як: О. Є. Аврамової, І. І. Банасевич, Н. Я. Башурин, І. А. Безклубого, О. В. Бігняка, В. І. Бобрика, В. А. Васильєвої, М. К. Галянтича, Р. М. Гейнц, У. П. Гришко, І. Ю. Гулейкова, О. В. Даниленко, В. П. Дмитришина, А. С. Довгерта, А. Г. Донець, Р. Є. Еннан, Ю. М. Жорнокуя, Ю. О. Заїки, А. В. Зеліско, О. І. Зозуляк, В. В. Качуровського, Н. В. Коробцової, О. О. Кота, О. В. Кохановської, В. О. Кохановського, О. С. Кочиної, І. М. Кравченко, М. М. Кулик, В. М. Логойди, В. В. Луця, Р. А. Майданика, М. В. Менджул, Є. О. Мічуріна, К. Г. Некіт, О. О. Рубан, В. Л. Скрипника, А. С. Сліпченка, С. О. Сліпченка, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Р. О. Стефанчука, Н. М. Стефанишин, Т. Я. Схаб-Бучинської, О. А. Сурженко, Н. Ю. Філатової-Білоус, О. І. Харитонової, Ю. Є. Ходико, С. І. Шимон, Н. В. Шишки, О. Р. Шишки, Р. Б. Шишки, І. Є. Якубівського, В. Л. Яроцького та інших.

Значний науковий вклад у розробку проблематики нематеріальних благ зроблено у дисертаційних дослідженнях таких вчених, як Н. Я. Башурин «Науково-технічна інформація як об'єкт цивільних правовідносин» (2021 р.), О. В. Даниленко «Правовий режим грошей як об'єктів цивільних прав» (2017 р.), Р. Є. Еннан «Правове регулювання відносин інтелектуальної власності в Європейському Союзі» (2010 р.), М. М. Кулик «Правове регулювання обігу бездокументарних цінних паперів» (2018 р.), К. Г. Некіт «Право приватної власності в інформаційному суспільстві» (2021 р.), Г. М. Стахири «Цивільно-правове регулювання обороту цифрового контенту» (2020 р.), В. М. Логойди «Криптовалюти як об'єкт цивільних прав: порівняльно-правовий аналіз» (2022 р.). Окремо варто вказати на дисертаційні роботи таких авторів, як: С. О. Сліпченко «Механізм правового регулювання особистих немайнових відносин з оборотоздатними об'єктами» (дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, 2014 р.), Р. О. Стефанчук «Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві» (дисертація на здобуття наукового

ступеня доктора юридичних наук, 2007 р.), а також В. Л. Скрипник «Об’єкти цивільних прав: теоретичні і методологічні проблеми» (дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, 2021 р.).

Одночасно, зміщення пріоритетів розвитку суспільства та економіки до цифрового середовища зумовили потребу наукового дослідження нематеріальних благ як об’єктів цивільних правовідносин із урахуванням як доктринальних підходів щодо розуміння їх поняття та правової природи, місця в системі об’єктів цивільного права та видової характеристики, так і проявів їх правового режиму та особливостей цивільного обороту серед різних інститутів цивільного права – права власності та права інтелектуальної власності, договірної, корпоративної, інформаційної, інституту особистих немайнових прав, адже популяризація нематеріальних благ у формі найсучасніших об’єктів інформаційних технологій та їх існування у цифровому просторі сприяє підвищенню інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та оборотоздатності цих благ. Наведені аргументи вказують на доцільність та актуальність обраної тематики дисертаційного дослідження, а також пояснюють структуру роботи та її зміст.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 10 від 30 листопада 2021 р.). Дисертаційна робота виконана на кафедрі цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в межах науково-дослідної роботи на тему «Правові проблеми здійснення майнових та особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0110U001557).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначити правову сутність нематеріальних благ як об’єктів цивільних правовідносин відповідно до правових норм та доктрини цивільного права, а також зробити наукові висновки і надати практичні рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства в

частині правового регулювання відносин, що виникають з приводу нематеріальних благ.

Для досягнення поставленої мети в дослідженні поставлено такі *завдання*:

- надати загальнотеоретичну характеристику правового регулювання нематеріальних благ у вітчизняному правовому полі;
- визначити поняття та ознаки нематеріальних благ як об'єктів цивільних правовідносин;
- окреслити систему нематеріальних благ і розкрити критерії їх класифікації;
- надати правову характеристику класичних видів нематеріальних благ в системі об'єктів права власності та права інтелектуальної власності;
- окреслити специфіку нематеріальних благ як об'єктів інформаційного та корпоративного права;
- визначити специфіку нематеріальних благ як оборотоздатних об'єктів цивільних прав;
- визначити особливості правового регулювання особистих немайнових благ в системі нематеріальних благ;
- розкрити форми та способи захисту нематеріальних благ як об'єктів цивільного правовідношення;
- на основі проведеного наукового дослідження обґрунтувати і надати актуальні рекомендації та пропозиції змін до чинного законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають при правовому регулюванні питань, пов'язаних з нематеріальними благами як об'єктами цивільних прав.

Предметом дослідження є наукові концепції, теорії, підходи, погляди та ідеї, сукупність нормативно-правових актів, що регулюють цивільні правовідносини, які виникають стосовно нематеріальних благ як об'єктів цивільних прав, узагальнена судова практика, а також вітчизняна і зарубіжна правова доктрина з тематики наукового дослідження.

Методи дослідження. Використання наукових методів у дисертації зумовлене метою та поставленими завданнями, а також специфікою предмета й об'єкта дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціально-наукові методи наукового пізнання. Методологічну основу дисертації складають історико-правовий та діалектичний метод, формально-логічний метод, а також порівняльно-правовий, логічно-догматичний, системно-структурний метод. Історико-правовий метод дозволив охарактеризувати вплив римського приватного та європейського права на формування стану правового регулювання нематеріальних благ як об'єктів цивільних правовідносин в сучасних умовах (підрозділ 1.1). Застосування діалектичного методу дозволило розкрити сутність нематеріальних благ, окреслити поняття та ознаки нематеріальних благ як об'єктів цивільних правовідносин (підрозділи 1.2, 1.3), а також вказаний метод використовувався під час дослідження окремих категорій нематеріальних благ як об'єктів цивільних прав (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.5). Завдяки формально-логічному методу з'ясовано особливості нематеріальних благ як об'єктів договірного права, що розкриваються через специфіку вчинення правочинів у цифровому середовищі (підрозділ 2.4), а також визначено специфіку форм та способів захисту нематеріальних благ (підрозділ 3.1, 3.2). Порівняльно-правовий метод використано під час аналізу законодавства щодо характеристики нематеріальних благ як окремих об'єктів цивільних прав з огляду на їх видову спільність та відмінність у системі правових інститутів цивільного права (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5), а також для уніфікації термінів, що вживаються на позначення основних понять. Логічно-догматичний метод надав можливість запропонувати шляхи узгодження правових норм у загальному та спеціальному законодавстві, що регулює правовідносини, які виникають з приводу нематеріальних благ (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5), а також став важливим інструментом окреслення повноважень суб'єктів, які здійснюють правову охорону щодо нематеріальних благ (підрозділ 1.4). Системно-структурний метод посприяв дослідженню питання про визначення системи нематеріальних благ та

окреслення критеріїв їх класифікації (підрозділ 1.2). Під час написання всіх розділів дисертаційного дослідження використовувалися також такі прийоми наукового пізнання, як аналіз, індукція, дедукція, узагальнення та інші, що забезпечило виведення правильних суджень та умовиводів, а також обґрунтованість і достовірність зроблених пропозицій та висновків щодо тематики наукової роботи.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що в результаті проведеного наукового дослідження сформульовано наступні положення, висновки і пропозиції, які містять наукову новизну та виносяться на обговорення до захисту дисертації:

уперше:

1) визначено, що нематеріальне благо є об'єктом цивільних прав, позбавленим матеріальної субстанції, що може існувати в нематеріальному (у тому числі цифровому) середовищі та з приводу якого виникають суб'єктивні права та обов'язки учасників цивільних правовідносин;

2) запропоновано диференціацію нематеріальних благ на окремі групи за критеріями нематеріальної природи, майновості, оборотоздатності, правового режиму, змісту та форми існування;

3) визначено, що за критерієм майновості нематеріальні блага можна класифікувати на: немайнові нематеріальні блага (особисті немайнові блага); немайново-майнові нематеріальні блага (інформація, результати інтелектуальної творчої діяльності, доменне ім'я, персональні дані, цифровий контент); майнові нематеріальні блага, які у свою чергу поділяються на майнові нематеріальні блага, що входять до складу майна (майнові права, корпоративні права, віртуальні активи, в тому числі криптовалюта) і такі, що не входять до складу майна (послуги, цифрові послуги, цифрові права);

4) аргументовано дуальність правового режиму нематеріальних благ, що пов'язано з поширенням правового режиму речі на цифрові речі (віртуальні активи, в тому числі криптовалюта тощо) та визначенням спеціального

правового режиму щодо інформації, результатів інтелектуальної творчої діяльності, особистих немайнових благ та інших нематеріальних благ, перелік яких не є вичерпним;

5) пропонується закріпити місце цифрових об'єктів цивільних прав у главі 15 ЦК України з визначенням поняття «цифрове благо», яким є будь-яке нематеріальне благо, що виникає у цифровому середовищі і має майнову та/або немайнову цінність;

б) доведено дуальну природу цифрового контенту, у зв'язку із поширенням на цей об'єкт як правового режиму виключних майнових прав інтелектуальної власності або інформації, так і правового режиму речі, якщо інше не впливає з норм закону чи сутності цифрового контенту як об'єкта цивільних прав.

удосконалено:

7) положення про окреслення сукупності ознак нематеріальних благ, якими є: 1) належність до об'єктів цивільних прав і цивільного обороту; 2) відсутність матеріальної субстанції; 3) можливість існування у нематеріальному (в тому числі цифровому) середовищі; 4) виникнення з приводу цих благ суб'єктивних прав та обов'язків; 5) наділення майною та/або немайною цінністю; 6) виникнення для задоволення потреб та інтересів учасників правовідносин; 7) абсолютність; 8) визначеність (відособленість); 9) безстроковість;

8) наукову позицію щодо розмежування змісту цифрового контенту як сукупності даних, до яких можуть відноситися як результати інтелектуальної творчої діяльності, так й інформація у всіх її проявах, що можуть мати спеціальний правовий режим та цифрову форму, у якій втілено ці дані, та до якої може застосовуватися правовий режим цифрової речі;

9) положення про те, що доменне ім'я є самостійним оборотоздатним засобом індивідуалізації учасників цивільних правовідносин, товарів та послуг у цифровому середовищі та є об'єктом права інтелектуальної власності, щодо якого необхідно поширити спеціальний правовий режим з урахуванням технічної сутності доменного імені;

10) положення про те, що персональні дані можуть надаватися суб'єктом персональних даних для отримання цифрового контенту або цифрових послуг, у зв'язку з чим особисті немайнові права на них можуть бути наділені економічним змістом та перебувають у цивільному обороті;

11) положення про те, що смарт-контракт є договором, що укладається за допомогою спеціальної комп'ютерної програми, послідовне виконання якого відбувається з урахуванням порядку і правил, що визначаються цією ж програмою на базі інформаційно-телекомунікаційних систем;

12) положення про те, що обрання способу захисту порушених, невизнаних і оспорюваних суб'єктивних прав та законних інтересів щодо нематеріальних благ визначається за критерієм його належності та «ефективності», який поглинає класичний критерій «належності», що обумовлено дотриманням принципу верховенства права та його елемента – правової визначеності;

набули подальшого розвитку:

13) положення про наявність трьох рівнів правового регулювання відносин щодо нематеріальних благ: міжнародного (декларації, конвенції, директиви, міжнародні договори), національного (Цивільний кодекс України, закони України, підзаконні нормативні акти) та індивідуального (договори, стандарти, правила цифрових платформ);

14) положення про те, що суб'єктами права щодо нематеріальних благ можуть виступати усі учасники цивільних правовідносин (фізичні та юридичні особи, держава) з урахуванням специфіки їх природи та обсягу правосуб'єктності та щодо яких законом чи договором не визначено обмежень чи заборон у набутті нематеріальних благ;

15) положення про те, що об'єктами права інтелектуальної власності можуть бути лише нематеріальні блага, якими слід визнавати оригінальні твори у сфері науки, літератури, мистецтва, що втілені в об'єктивній формі, а об'єктами права власності – матеріальні об'єкти (предмети навколишнього середовища),

або електронні (цифрові) об'єкти (продукти цифрового середовища), у яких втілено чи зафіксовано результат інтелектуальної творчої діяльності;

16) положення про те, що корпоративні права, які посвідчуються акціями, частками у статутному капіталі, паями за своєю природою є нематеріальними благами, що мають майнову цінність і тим самим обумовлюють обіг акцій, часток у статутному капіталі, паїв, яким в силу закону надано статус об'єктів цивільних прав;

17) вчення про етапи формування правової бази щодо нематеріальних благ, а саме: 1) з моменту набуття Україною незалежності до прийняття ЦК України (1991 р. – 2003 р.); 2) з моменту прийняття ЦК України до моменту підписання між Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію (2004 р. – 2014 р.); 3) з моменту прийняття рішення Україною про євроінтеграцію до моменту запровадження цифрової трансформації суспільства (2015 р. – до 2020 р.); 4) з моменту діджиталізації соціально-економічного простору до завершення рекодифікації ЦК України (з 2021р. і триває до тепер).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у дослідженні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: у *науково-дослідній сфері* – для подальшої наукової розробки фундаментальних досліджень щодо правового регулювання відносин, що виникають з приводу нематеріальних благ як об'єктів цивільних прав; у *правотворчій діяльності* – для застосування окремих рекомендацій і пропозицій до вітчизняного законодавства у формі прийняття нових законодавчих актів та внесення змін до чинних правових актів, дія яких спрямована на регулювання нематеріальних благ у матеріальному та/або цифровому середовищі; у *навчальному процесі* – для використання у розробці методичних рекомендацій та при викладанні базових навчальних дисциплін «Цивільне право України», «Договірне право України», «Корпоративне право України», «Право інтелектуальної власності», а також спеціальних дисциплін цивільно-правового циклу.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, містить власні авторські висновки і практичні рекомендації.

Апробація матеріалів дисертації. Положення дисертаційного дослідження доповідалися і обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднені в доповідях на наукових конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених *«Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина»* (м. Івано-Франківськ, 16 травня 2022 р.), XXI Міжнародна науково-практична конференція *«Здійснення та захист корпоративних прав в Україні: шлях до європейських стандартів»* (м. Івано-Франківськ, 6 жовтня 2023 р.), XXII Міжнародна науково-практична конференція *«Васильєвські читання»* (м. Івано-Франківськ, 4 – 5 жовтня 2024 р.), Міжнародна науково-практична конференція Матвєєвські цивілістичні читання *«Розвиток приватно-правових відносин на шляху до європейської інтеграції»* (м. Київ, 18 жовтня 2024 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 9 наукових публікаціях, з яких: 4 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 1 стаття у міжнародному фаховому науковому виданні, 4 тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Загальний обсяг дисертації складає 219 сторінок. Список використаних джерел містить 227 найменувань і викладений на 36 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО НЕМАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

1.1. Еволюція та сучасний стан цивільно-правового регулювання відносин щодо нематеріальних благ

Дослідження будь-якого правового явища слід розпочинати із ретроспективної характеристики його становлення та сучасного стану нормативного регулювання. Саме тому, перед тим як перейти до аналізу питань регулювання нематеріальних благ у сучасний період, здійснимо короткий огляд регламентації цієї сфери з погляду еволюції їх регулювання.

Справді, витоки правової культури та правової свідомості, в першу чергу, відображено у принципах, що містять вікові традиції моралі та справедливі умови співіснування, що формують правове поле загалом, та у нормах права, що містять загальнообов'язкові правила поведінки, які відображено у положеннях правових актів, прийнятих органами державної влади для забезпечення правопорядку, розвитку економіки та соціального добробуту.

Як відомо, головним чинником рецепції права є закономірності загального історичного розвитку. Повторюваність відроджень зумовлюється спіралеподібним розвитком цивілізацій, їхня неодноразовість – неоднаковим ритмом розвитку локальних цивілізацій у межах цивілізації світової [111, с. 149]. Тому вплив римського приватного права на сучасне цивільне законодавство настільки великий, що його неможливо звести до певної кількості статей ЦК України, які у свою чергу у загальному теж у певній мірі відповідають системі викладу в Інституціях Гая і Юстиніана: особи – речі – зобов'язання [111, с. 152].

Якщо звернутися до історичних подій, то хоча Римська Імперія занепала у 476 р., римське право ще якийсь час продовжувало діяти й розвиватися у Візантії. Разом з тим воно не забулося римським народом, який розумів його цінність та прогресивність. Згодом його не лише застосовували на практиці, а й піддали

науковому аналізу [58, с. 29]. Тому рецепція римського права вплинула на розвиток правових сімей світу, зокрема романо-германську. Можна виокремити три етапи рецепції римського права: *перший етап рецепції* припадає на XII – XIII століття і полягає у вивченні, коментуванні та викладанні римського права в університетах; *другий етап рецепції* відбувається у XIV – XVII століттях, коли римське право активно застосовується на практиці; *третій етап рецепції* пов'язується з реформуванням законодавства, що його викликали буржуазні революції [58, с. 30]. Третій етап рецепції римського приватного права припадає на XIX століття, коли Європа переживала грандіозні економічні, соціальні та культурні трансформації, що зумовило кодифікаційні реформи цивільного права.

Вважається, що римське право зберегло статус найважливішого загальноєвропейського правового джерела завдяки кодифікаціям цивільного права, що відбулися на початку XIX століття у Франції та наприкінці XIX століття в Німеччині [58, с. 32]. Зокрема, йде мова про такі кодифіковані акти, як Французький цивільний кодекс (Кодекс Наполеона), прийнятий у 1804 році, та Німецький цивільний кодекс, прийнятий у 1896 році (набув чинності у 1900 році). Перший згаданий Кодекс повністю ввібрав основи римського приватного права щодо вчення про речі та вплинув на формування законодавства таких європейських країн, як Бельгія, Люксембург, Іспанія, Португалія, Італія, Нідерланди, а другий Кодекс поширив свій вплив на законодавство Австрії, Швейцарії, Туреччини, Японії, Бразилії, Аргентини, Перу та інших країн світу. При цьому Німецький цивільний кодекс став симбіозом римського та німецького права, що сформований за пандектною системою, де перша та друга книги відображають вплив римського права, а третя, четверта та п'ята створені на основі положень німецького права [111, с. 165].

З огляду на вказане у римському праві класичного періоду річ розглядалася як частина природи, що доступна і корисна людині, самі люди (раби), дії людей, а також окремі права, якщо вони могли бути предметом майнових відносин [112, с. 75]. У римському приватному праві речами визнавалось все, що оточувало

людину, могло бути об'єктом речового права і містило в собі певну вартість [75, с. 44]. Тому існував поділ речей на тілесні (*res corporals*) та безтілесні (*res incorporales*), що визначав таке їх розуміння, як те, що до тілесних речей належали матеріальні об'єкти, що існували в навколишньому світі, незалежно від правових приписів, тоді як до безтілесних – права, включаючи права на чужі речі, зобов'язальні права вимоги [112, с. 77]. Під тілесними речами розуміли такі речі, які можна сприймати на дотик, відчуті фізично, побачити, а під безтілесними – такі, що сприймаються лише думкою, усвідомленням. Останні є не речами, а правами [58, с. 197 – 198], що постійно підкреслювалося правовими нормами. Сукупність різних речей, поєднаних єдиним господарським призначенням чи приналежністю, римські юристи розглядали як одне ціле – майно (дому, двору, сім'ї тощо) [75, с. 47]. Майном вважалося все, що належить певній особі – ті явища матеріального світу, які мають певну субстанцію, й ті, які неможливо відчуті на дотик, побачити, зокрема права [58, с. 207]. З огляду на зазначене, майном теж вважалася сукупність матеріальних речей і прав, які мають вартісну цінність та є оборотоздатними.

Однак поступово з розвитком європейської правової системи щодо останніх об'єктів цивільних прав, які було прийнято називати безтілесними речами, виникло нове сприйняття їх сутності як нематеріальних благ, що мають свою специфіку правової природи та свій особливий правовий режим, відмінний від речового права. Вказані висновки впливають з аналізу норм Німецького цивільного кодексу, у якому теорія безтілесних речей не знайшла свого відклику.

Тому кодифікаціями цивільного права рецепція римського приватного права у Західній Європі не закінчується і продовжується через формування та прийняття нових спеціалізованих законів, спрямованих не тільки на розвиток пропріетарної концепції регулювання суспільних відносин, але й на формування інших правових режимів. Так, у науковому дослідженні С. О. Сліпченка та Ю. М. Жорнокуя, присвяченому ретроспективному аналізу розвитку доктрини особистих немайнових благ як одного з базових об'єктів цивільних прав, що

належать до системи нематеріальних благ, вказано на три етапи формування. Перший етап розпочався після Французької революції та тривав до Другої світової війни. У цей період у Європі формується загальний принцип захисту особистості та здійснюється пошук механізму правової регламентації особистих немайнових відносин. Німецька юриспруденція обрала шлях розвитку доктрини особистих немайнових прав, у якій ототожнення речового й абсолютного права не залишало місця для конструкції абсолютного права на нематеріальні блага [188, с. 107]. Другий етап розпочався після Другої світової війни та характеризувався загальним гуманістичним вектором розвитку особистих немайнових прав, що зумовлює загальне уявлення про їх немайновий характер та невідчужуваність і нездатність передаватись іншим особам [188, с. 107 – 108]. Третій етап починається з 80-х років минулого століття, оскільки звертається увага на зростання майнового значення нематеріальних благ, які традиційно вважалися особистими немайними правами [188, с. 108].

Окреслена вченими етапність розвитку доктрини приватного права щодо особистих немайнових прав може бути взята за основу для визначення етапності розкриття сутності нематеріальних благ загалом, оскільки особисті немайнові права ототожнювалися саме з нематеріальними благами, які вважалися такими, що опосередковують майнові відносини, так як саме останні були об'єктом правового регулювання та економічного обороту.

З огляду на зазначений історичний аналіз розвитку приватного права, варто підкреслити, що в Україні до моменту набуття незалежності рецепція римського приватного права залишалася поза увагою, оскільки радянська правова доктрина знімала це питання з порядку денного. У період існування СРСР (і УРСР) відбувалося руйнування й існуючої на той час у європейському просторі системи майнових відносин та активне знищення інститутів приватного права [111, с. 167]. Питання правового регулювання таких об'єктів цивільних прав, що могли відноситися до безтілесних речей та/або нематеріальних благ, як приватноправових категорій, актуалізувалось у відповідних наукових і

правотворчих дослідженнях з часу незалежності України та її становлення як демократичної правової держави, що прагне до розбудови громадянського суспільства та розвитку приватного права у контексті існуючої європейської правової системи.

Таким чином, сучасне вітчизняне приватне право ґрунтується на римському приватному праві і в той же час ввібрало в себе окремі європейські вектори, що розкривають природу нематеріальних благ як таких, що пов'язані з речами, але мають свою ідентичність. Якщо виходити з системи римського приватного права «особи – речі – зобов'язання», то вітчизняне правове сприйняття класифікації речей шляхом їх поділу на тілесні і безтілесні (*res corporals* і *res incorporales*) можна віднайти як у окремих наукових дослідженнях, так й у нормах кодифікованого цивільного законодавства України. У той же час напрацювання, що розкривають сутність нематеріальних благ та особливість їх правової природи, що відображено на рівні кодифікованих актів окремих впливових європейських країн та міжнародних актів, можна віднайти у нормах спеціального законодавства України, що адаптувалися до європейських вимог.

Так, після прийняття Конституції України відбулися перші принципові зміни у цивільно-правовій сфері, що викликали необхідність закріплення нових засад правового регулювання відносин за участю фізичних та юридичних осіб на основі загальноновизнаних у світі засад приватного права [112, с. 15]. Зокрема, особливий вплив на розвиток правової системи України здійснено за допомогою інтеграції норм, закріплених та ратифікованих нашою державою, що містяться у міжнародних конвенціях, декларація, договорах, стандартах, європейських директивах та рекомендаціях, що були прийняті на міжнародному рівні після Другої світової війни, а також ті, що створені в нову епоху розвитку громадянського суспільства всіх провідних країн світу, в тому числі країн Європейського Союзу. У вказаному ключі правовий інститут нематеріальних благ не є виключенням, оскільки нематеріальні блага визнані окремими об'єктами цивільних прав, що існують поряд з речами, як об'єктами

матеріального світу. З огляду на це варто звернути увагу на ті міжнародні правові акти, у яких закріплено гарантії нематеріальних благ, забезпечення їх захисту та можливості використання у цивільному обороті, якщо це впливає з їх сутності.

Щодо таких нематеріальних благ, що є об'єктами особистих немайнових та інформаційних прав, то важливими міжнародними документами, що містять базові засади їх правової охорони, є наступні: Загальна декларація прав людини [45], у якій проголошено права і свободи, що охороняються нею, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція про захист прав) [61], у якій уряди держав – членів Ради Європи домовилися охороняти право на життя, на свободу та особисту недоторканість, на справедливий суд, на повагу до сімейного та приватного життя тощо; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [96] і Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [97], у яких закріплено основні гарантії та розкрито зміст зазначених прав.

Не менш важливе значення для охорони особистих немайнових прав людини відіграли й такі акти, як Рамкова конвенція про захист національних меншин [164], Європейська конвенція про здійснення прав дітей [43], Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [95], Європейська соціальна хартія [44], положення яких стали орієнтиром не тільки для конституційного закріплення і захисту прав і свобод людини і громадянина, але й для розробки кодифікованих актів, норми яких визначають механізм правового регулювання суспільних відносин, що виникають у різних сферах суспільного життя (цивільні, трудові, сімейні та інші відносини). Звернула на себе увагу й Директива 95/46/ЄС «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24 жовтня 1995 року, що станом на сьогодні втратила чинність, але зберегла свою історичну цінність.

Щодо результатів інтелектуальної творчої діяльності, як одного із видів нематеріальних благ, теж прийнято ряд базових міжнародних актів, положення яких лягли в основу національного законодавства країни і стали важливим джерелом права інтелектуальної власності, до яких приєдналась Україна. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності [60] відіграла важливу роль, оскільки створення ВОІВ зумовлено потенційною охороною прав інтелектуальної власності у всьому світі шляхом співпраці з міжнародною організацією. Україна набула членство у ВОІВ 12 квітня 1970 року. Окрім того, Україна приєдналася до Всесвітньої конвенції про авторське право [20] та Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів [9], до Міжнародної конвенції про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення [95], оголосила чинними на своїй території Паризьку конвенцію про охорону промислової власності [113], Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію знаків [78], Договір про патентну кооперацію (РСТ) [40] та інші міжнародні акти, спрямовані на охорону різних груп об'єктів інтелектуальної власності.

Варто зауважити, що незважаючи на вплив міжнародних актів на розвиток правової регламентації нематеріальних благ, під час формування правової системи України важливим моментом стало те, що у державі спочатку приймалися спеціальні закони, спрямовані на регламентацію відносин, що виникають з приводу нематеріальних благ і лише з часом у січні 2004 року набув чинності ЦК України [207], у якому відбулася кодифікація основних положень у контексті здійснення прав щодо матеріальних та нематеріальних благ і закріплення загальних засад цивільного законодавства, якими є неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини, неприпустимість позбавлення права власності, свобода договору, свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом, судовий захист цивільного права та інтересу, справедливість, добросовісність та розумність.

Особливою рисою спеціального законодавства стало й те, що впродовж всього часу правотворчої діяльності в державі з моменту її створення і до тепер відбуваються постійні оновлення, що супроводжуються внесенням змін до чинних нормативно-правових актів, так і прийняттям нових законів та підзаконних правових актів. Зокрема, йде мова про Закони України «Про інформацію» [146], «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [143], «Про доступ до публічної інформації» [135], «Про науково-технічну інформацію» [148], «Про захист персональних даних» [144], «Про авторське право і суміжні права» [127], «Про охорону прав на промислові зразки» [151], «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [149], «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [150], «Про захист від недобросовісної конкуренції» [145], «Про електронні документи та електронний документообіг» [136] та інші.

Однак з прийняттям ЦК України у главі 15 закладено базові положення про те, що нематеріальними благами є результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація та особисті немайнові блага. Вказані положення є фундаментом розвитку концепції існування незмінної класичної тріади нематеріальних благ. Водночас, на відміну від норм ЦК України, у правовій літературі нематеріальні блага розглядаються у вузькому та широкому розумінні, а саме у вузькому значенні нематеріальними благами є результати інтелектуальної творчої діяльності, інформація та особисті немайнові блага, у той час, як у широкому значенні сюди включаються послуги, майнові права, бездокументарні цінні папери, безготівкові гроші тощо. З огляду на зазначене, Україною було звернено увагу й на директиви Європейського Союзу у сфері корпоративного права, зокрема, йде мова про Директиву 2001/34/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про допуск цінних паперів до офіційного лістингу на фондовій біржі і про інформацію, що повинна бути опублікована про ці цінні папери» від 28 травня 2001 року, про Другу Директиву № 77/91 «Щодо заснування публічних акціонерних товариств та підтримання і зміни їх

статутного капіталу» від 13 грудня 1976 р., про Четверту Директиву № 78/660 «Про річну звітність певних видів компаній» від 25 липня 1978 р. та інші.

Таким чином, враховуючи вказаний перелік міжнародних правових актів, що взяті Україною за основу для первинного формування внутрішнього національного законодавства, правове регулювання нематеріальних благ знайшло своє основне втілення у Конституції України від 28 червня 1996 року [62], положення якої є нормами прямої дії, у яких втілено принцип верховенства права та правової визначеності, а також конституційні гарантії особистих немайнових благ, результатів інтелектуальної власності, інформації, а також особистих немайнових та майнових прав і свобод людини і громадянина на ці блага, а також у нормах ЦК України, що закріпив базові засади регулювання щодо класичної тріади нематеріальних благ. Спеціальне законодавство теж має свою специфіку становлення та перебуває у постійному оновленні відповідно до змін міжнародного законодавства та практики застосування.

Однак обраний Україною у 2014 році напрямок євроінтеграції зумовив ще одну потребу проведення реформування та оновлення українського законодавства. Адже загальні принципи Європейського Союзу, а саме невід'ємні права людини, юридична визначеність, субсидіарність, рівність, взаємна довіра та прозорість мають імперативний характер та є важливими для кожної правової системи, в тому числі для законодавства України, і є передумовою зближення українського права та європейської правової системи [162, с. 112].

Суттєвий вплив на євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні у формі проведення правових реформ у різних сферах соціально-економічного простору, здійснено, зокрема, шляхом підписання між Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію [129], що спрямувала найбільше оновлення законодавства у сфері захисту персональних даних, права інтелектуальної власності та корпоративного права. У главі 14 Угоди про асоціацію йде мова про співробітництво щодо розвитку інформаційного суспільства на користь приватних осіб і бізнесу через забезпечення

загальнодоступності інформаційно-комунікаційних технологій, що сприятиме конкуренції та надходженню інвестицій у цю галузь. Сторони обмінюються інформацією, найкращою практикою та досвідом, здійснюють спільні заходи з метою забезпечення ефективного функціонування та неспотвореної конкуренції на ринках електронних комунікацій [129].

З огляду на потребу втілення вказаних положень в правовому полі України відбувається приєднання до Регламенту 2016/679 Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних» (Загальний регламент про захист даних) від 27 квітня 2016 р., у якому зазначено, що принципи і норми щодо захисту фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням їхніх персональних даних передбачають, незалежно від їхнього громадянства або місця проживання, дотримання їхніх фундаментальних прав і свобод, зокрема їхнього права на захист персональних даних [166].

Щодо інтелектуальної власності, то в Угоді про асоціацію прямо вказано, що сторони цієї Угоди мають забезпечити належне та ефективне виконання зобов'язань за міжнародними договорами у сфері інтелектуальної власності, учасниками яких вони є, зокрема, за Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угоди ТРІПС) [199]. При цьому право інтелектуальної власності включає авторське право, в тому числі право на комп'ютерні програми і бази даних, а також суміжні права, права, пов'язані з патентами, зокрема, патенти на винаходи у галузі біотехнологій, торговельні марки, фірмові найменування, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, географічні зазначення. Угода ТРІПС спрямована на охорону і ефективний захист об'єктів інтелектуальної власності у ході міжнародної торгівлі правами інтелектуальної власності [199].

Щодо корпоративного права, то досить ефективною виявилася умовна кодифікація директив Європейського Союзу стосовно функціонування компаній, здійснення прав їх членами та збирання, збереження і розкриття

фінансової інформації. Йде мова про Директиву Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2017/1132 від 14 червня 2017 року щодо деяких аспектів корпоративного права, у які визначені гарантії захисту інтересів учасників і третіх осіб стосовно заснування публічних акціонерних компаній, збереження та змінювання їхнього капіталу, стосовно розкриття інформації, дійсності зобов'язань, прийнятих на себе акціонерними компаніями або іншими компаніями з обмеженою відповідальністю, та нікчемності таких компаній, а також щодо злиття і поділу публічних акціонерних компаній, в тому числі транскордонних перетворення, злиття і поділу компаній з обмеженою відповідальністю [37].

З прийняттям 23 червня 2022 року Європейським Парламентом резолюції про надання статусу кандидата на членство України в Європейському Союзі в держави виникли ще додаткові зобов'язання, спрямовані на виконання Угоди про асоціацію та вступу до Європейського Союзу. Хоча Україною вже на той час було запроваджено значні зміни до законодавства щодо цифрової трансформації соціального та економічного життя, тим не менш значна кількість вимог все ж потребує негайного реагування. Зокрема, Регламентом (ЄС) № 2022/2065 Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 19 жовтня 2022 року про єдиний ринок цифрових послуг було прийнято нормативний акт – Акт про цифрові послуги, у якому закріплено положення щодо незаконного контенту, прозорості реклами та дезінформації, і в тому ж році Регламентом (ЄС) № 2022/1925 Європейського Парламенту та Ради від 14 вересня 2022 року про конкурентні та чесні ринки в цифровому секторі було прийнято Акт про цифрові ринки, у якому надаються гарантії забезпечення конкуренції на засадах чесності та справедливості на найбільших цифрових платформах у Європейському Союзі.

Щодо вітчизняного правового поля, то правотворча діяльність активно відображає позитивні результати у вигляді законів, що відповідають європейським вимогам. Зокрема, прийнятий у 2023 році Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [160] відповідає положенням Директиви

(ЄС) 2019/770 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2019 року про певні аспекти контрактів на постачання цифрового контенту та цифрових послуг. Метою цієї Директиви є сприяння належному функціонуванню внутрішнього ринку, одночасно забезпечуючи високий рівень захисту споживачів шляхом встановлення загальних правил щодо певних вимог до контрактів щодо постачання цифрового контенту або цифрових послуг [227]. Прийнято до уваги й «Принципи УНІДРУА щодо цифрових активів та приватного права» (The UNIDROIT Principles on Digital Assets and Private Law) [41, с. 130]. Окрім того, бажання гармонізувати вітчизняне законодавство з правом ЄС зумовило прийняття Закону України «Про віртуальні активи» [130], хоча останній ще не набрав чинності, та приєднання України до схваленого Європарламентом Регламенту (ЄС) 2023/1114 від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів (MiCA) [165]. При цьому внесено зміни до ЦК України, що зумовили доповнення ст. 179¹ поняттям цифрової речі з віднесенням до цього виду об'єктів цивільних прав віртуальних активів, цифрового контенту та інших нематеріальних благ, що мають майнову цінність і є оборотоздатними [207].

Водночас внесено зміни до існуючих та прийнято нові закони, метою яких є цифровізація і діджиталізація суспільства, а саме йде мова про Закони України «Про електронні комунікації» [137], «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [138], «Про електронну комерцію» [139], «Про платіжні послуги» [152], «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [153], «Про акціонерні товариства» [128], «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [154], «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [155]. Вказані нормативні акти посприяли регламентації відносин щодо розвитку інформаційних технологій та їх поширенню у цифровому середовищі.

З урахуванням виконаних вимог Україні надано доступ до таких програм, як: Єдиний ринок, що надає фінансову підтримку для можливості розвитку власного бізнесу, створення робочих місць, а також розкриття потенціалу з

метою забезпечити відновлення економіки після пандемії COVID-19 по всій Європі, а в Україні ще й в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки; Цифрова Європа, що спрямована на розвиток передових цифрових навичок та впровадження цифрових технологій у бізнес; Горизонт Європа, що спрямована на зміцнення науково-технічної бази, підвищення інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності на ринку.

Таким чином, правове регулювання нематеріальних благ зводиться до трьох рівнів, а саме: міжнародного (декларації, конвенції, директиви, договори), національного (кодекси, закони, підзаконні нормативні акти) та індивідуального (договори, стандарти, правила цифрових платформ). При цьому формування правової бази щодо нематеріальних благ як об'єктів цивільних правовідносин можна охарактеризувати у чотири етапи: 1) з моменту набуття Україною незалежності до прийняття ЦК України (1991 р. – 2003 р.); 2) з моменту прийняття ЦК України до моменту підписання між Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію (2004 р. – 2014 р.); 3) з моменту прийняття рішення Україною про євроінтеграцію до моменту запровадження цифрової трансформації суспільства (2015 р. – до 2020 р.); 4) з моменту діджиталізації соціально-економічного простору до завершення рекодифікації ЦК України (з 2021р. і триває до тепер).

1.2. Поняття та ознаки нематеріальних благ у доктрині цивільного права та законодавстві

Здійснення суб'єктивних цивільних прав – це свідомо цілеспрямована діяльність уповноваженої особи з метою задоволення своїх потреб. Суб'єктивне право конструюється законодавцем як такий засіб, така модель поведінки, яка в разі її втілення в реальному житті здатна привести до задоволення конкретної потреби уповноваженої особи [67 с. 78]. Відступ від мети (або призначення) суб'єктивного права повинен вважатись відхиленням від звичайної поведінки

суб'єкта приватноправових відносин [67, с. 79]. При цьому правове регулювання передбачає впорядкування суспільних відносин через вплив на поведінку людей, першим кроком чого має стати формулювання орієнтиру – моделі поведінки в межах відповідної ситуації [67, с. 205].

З появою в реальному житті юридичного факту регулююча дія норми права приводить до виникнення конкретного цивільного правовідношення між суб'єктами, у певних осіб виникають права та обов'язки стосовно конкретних благ, що виступають об'єктами цивільних прав [67, с. 206]. Права, як і обов'язки, лише оформлюють та закріплюють юридичний стан приналежності між особою, яка має монополію на об'єкт (благо), та іншими особами, які її не мають через визначення сферою права меж володіння та/або обладанням таким об'єктом (благом) [217, с. 229]. Змістовна сутність терміна «благо» вказує на те, що благом є все те, що об'єктивно існує та, завдяки своїм корисним властивостям, здатне задовольняти потреби людини задля її вигоди та благополуччя, які повинні бути пізнані та усвідомлені самою людиною [73, с. 205].

Однак законодавчого закріплення поняття «благо» чи «нематеріальне благо» немає, у зв'язку з чим у нормах закону міститься тільки перелік нематеріальних благ у главі 15 ЦК України, до яких відносяться результати інтелектуальної творчої діяльності, інформація, особисті немайнові блага. Для зазначених благ у літературі характерними приписують такі ознаки, як нематеріальний характер, невідчужуваність і неможливість переходу до інших осіб, належність особі від народження або в силу закону. Н. В. Коробцова зазначає, що нематеріальні блага належать до духовної сфери, у зв'язку з чим допускається потрійне розуміння цієї особливості: неможливість речового втілення блага; відсутність майнового еквівалента; неможливість точно оцінити певне благо у грошах. Нематеріальним благам притаманна також й безстроковість [64, с. 134]. Варто зазначити, що така аргументація базується на ототожненні нематеріальних благ з особистими нематеріальними благами, що є їх підвидом, і не повною мірою окреслює правову суть комплексного поняття.

Водночас нематеріальні блага є об'єктами цивільних прав, що існують поряд з матеріальними благами. У літературі зазначається, що об'єкт права – це все те, з приводу чого суб'єкти прав вступають у правовідносини або те, з приводу чого правовідносини виникають [178, с. 93]. Виходячи з цього, благами є явища, дії, речі, нематеріальні цінності, а право, при цьому, створює умови для нормального використання зазначених благ [64, с. 132]. У зв'язку з цим можна допустити, що нематеріальні блага зумовлюють не тільки вступ суб'єктів у правовідносини з приводу цих благ, але й можуть бути оборотоздатними та спричиняти динаміку правовідношення. Цивільний оборот – це цивільні правовідносини, які опосередковують рух, обертання майнових цінностей (об'єктів) в суспільстві, відображають динаміку майнових відносин і регулюються нормами зобов'язального права [210, с. 841; 178, с. 137 – 138]. Сфера цивільного обороту – це сфера обороту суб'єктивних цивільних (приватних) прав, а не тільки об'єктів майнового походження [184, с. 115]. При цьому об'єктами цивільного обороту є товар, тобто благо, що має грошову цінність [184, с. 116 – 117]. У результаті відчуження об'єкт стає чужим для першого володільця і своїм для набувача. Стосовно предметів матеріального світу допуск найчастіше відбувається через передачу речі, а щодо нематеріального об'єкта, що не має просторових меж, – через допуск до нього третіх осіб [184, с. 121].

Зазначені твердження вказують на те, що нематеріальні блага можуть бути не тільки об'єктами цивільних прав, але й об'єктами цивільного обороту. Адже нематеріальні блага можуть мати як майновий, так і немайновий характер, що зумовлює можливість визначення оборотоздатного нематеріального об'єкта у тому чи іншому випадку. Майнові та немайнові права мають ідеалістичну природу та є категоріями виключно юридичного порядку, їх існування без самого соціального блага, що має потенційну чи дійсну цінність, неможливе [217, с. 229 – 230].

Очевидно, що правова категорія «матеріальні та нематеріальні блага» є

узагальнюючою стосовно речей, грошей, інших об'єктів і включає останні. Тому законодавець розкриває поняття об'єкта через поняття «благо» [183, с. 38]. С. О. Сліпченко виводить такі характерні ознаки блага: деякі явища об'єктивної дійсності повинні мати корисні властивості, де користь сприймається як полегшення, допомога, підмога, поліпшення, вигода, благополуччя; корисні властивості та здатність задовольняти потреби мають бути відкриті та усвідомлені людиною; явища об'єктивної дійсності можуть бути використані для задоволення потреби лише тоді, коли вони вже належать або доступні особі [183, с. 42]. Зазначені ознаки варто вважати притаманними як матеріальним, так і нематеріальним благам, оскільки вони окреслюють цінність блага і як об'єкта цивільних права, і як об'єкта цивільного обороту без відмінностей видової приналежності з усвідомленням людиною майнової цінності блага.

Отже, об'єкт цивільних прав є центральним складником будь-яких правовідносин, які виникають щодо нього. Специфіка об'єкта у поєднанні зі спрямованістю правового регулювання – це два ключові складники правовідношення, які визначають комплекс правових засобів, що формують будь-яке цивільне правовідношення [204, с. 61]. При цьому вступаючи в цивільне правовідношення з приводу певного блага важливо знати особливості правового режиму об'єкта цивільних прав. У правовій літературі зазначається, що правовий режим – це нормативно встановлені правила щодо можливості або неможливості вчинення з об'єктами цивільних прав певних дій, що тягнуть за собою відомий юридичний результат [186, с. 217].

Ведучи мову про особливості правового режиму нематеріальних благ слід зазначити, що на доктринальному і нормативному рівнях нині існує дуальність щодо визначення правового режиму нематеріальних благ, що впливає з різного сприйняття правової сутності даного правового явища у контексті правового регулювання відносин, які виникають з приводу цих благ та їх різновидів.

У Розділі III Концепції щодо рекодифікації ЦК України міститься пропозиція розширити перелік об'єктів цивільних прав, у тому числі перелік

нематеріальних благ, що виникли в силу соціально-економічного розвитку громадянського суспільства відповідно до викликів часу і потребують правового регулювання та визначення правового режиму щодо них. Зокрема, йдеться про такі об'єкти, як: інформаційні продукти, інформаційні ресурси, інформаційні системи тощо; об'єкти прав, що створюються та знаходяться у мережі «Інтернет»; криптовалюта; персональні дані, інформація про особу; автономні роботи, штучний інтелект, цифровий контент тощо [63, с. 10]. Окрім того, пропонується включити об'єкти особистих немайнових прав, які, втілившись в об'єктивовану форму, набули ознак оборотоздатності і використовуються у комерційній діяльності [63, с. 11].

Як впливає з вищезазначеного переліку, об'єктів цивільних прав, які слід віднести до нематеріальних благ, є багато. При цьому розробники Концепції та ініціатори проведення рекодифікації ЦК України під час проведення засідань розкрили визначення правової сутності цих благ таким чином: *«Речами у сенсі закону є всі предмети, які можуть бути індивідуальною або колективною приналежністю (матеріальні речі), та майнові права, оскільки вони є складовими частинами майна (нематеріальні речі). Визначальними властивостями речі є здатність майнового блага в матеріальній або нематеріальній формі бути індивідуальною або колективною приналежністю, перебувати в правовому пануванні внаслідок підпорядкування волі особи, мати економічну цінність і слугувати для використання»* [39, с. 25]. Таким чином, розробники пропонують відносити до речей нематеріальні об'єкти, для прикладу, електроенергія, криптовалюта й інші віртуальні активи, майнові права, цінні папери, безготівкові гроші та інше майно, цифрові речі, які включають обліковий запис електронної пошти, в мережі або інший онлайнвий обліковий запис [39, с. 25]. В обґрунтування своїх позицій ними зазначено, що універсальне розуміння речі надасть можливість створити уніфіковані правила щодо статички (присвоєння) та обороту всіх майнових об'єктів, які функціонально є речами, що

сприятиме формуванню єдиного цивільно-правового простору речей [167, с. 273].

Вказані твердження підкріплені аргументами, що в офіційному перекладі тексту Протоколу 1 ст. 1 поіменована як «Захист власності», а в її змісті використані терміни «майно» і «власність», що зумовлює два варіанти розуміння її змісту. Перший варіант – вказана норма спрямована на захист лише права власності. Його об'єктом можуть бути тільки такі види майна, як предмети матеріального світу (речі). Другий варіант – слово «власність» використано для позначення не права, а об'єкта, який має економічну цінність. У такому значенні власність використовується як синонім поняття майно – це будь-які економічні блага, предмети як матеріального, так і нематеріального світу, що знаходяться у стані привласненості фізичної або юридичної особи [180, с. 124]. У зв'язку з цим право власності – право людини на річ або майно. Право власності реалізують бажання людини володіти, користуватись або розпоряджатись річчю за власною волею, незалежно від згоди інших осіб [168, с. 102].

На підтвердження здійснених розробниками дій щодо змін до ЦК України у наукових джерелах зазначається, що свого часу панівною при правовому регулюванні інтелектуальної власності була пропріетарна теорія, що передбачає дію механізму правового регулювання права власності на правовідносини щодо результатів інтелектуальної творчої діяльності людини. Із часом щодо об'єктів права інтелектуальної власності була розроблена спеціальна правова концепція – виключних прав. Тому з введенням у цивільний оборот нових об'єктів слід поширювати саме правовий режим речі.

У зв'язку з наведеним в умовах цифрового суспільства пропонується уніфікувати поняття речі та правового режиму прирівняних до неї майнових нематеріальних об'єктів шляхом впровадження в ЦК України поділу речей на матеріальні (тілесні) та нематеріальні (безтілесні); останніми є речі, які сприймаються лише свідомістю, а не доступними людині почуттями, наскільки вони є складовими частинами майна особи [81, с. 72 – 73]. Аргументується така

позиція й тим, що віртуальне середовище наповнене нематеріальними об'єктами, здатними до генерації знань і відчуттів, а також містить чисельні канали комунікації між людьми і штучним інтелектом, стає більш різноманітним і, отже, більш привабливим, ніж натуральне середовище. Тому широке розуміння речових прав не обмежується матеріальними речами і включає в себе весь спектр нематеріальних об'єктів [167, с. 263 – 264].

Якщо звернутися до аналізу законодавства європейських країн, то хоча, наприклад, у Німеччині, в Італії і в низці інших цивільних юрисдикцій фізична річ є матеріальною частиною природного світу, а зобов'язальне право або право інтелектуальної власності не може бути об'єктом речових відносин і належить до інших сфер прав, то право Франції визнає підхід, який передбачає розширене поняття права власності і включає право вимоги, а також інші нематеріальні речі [80, с. 126]. У юрисдикціях загального права (common law) речові правовідносини теж можуть складатися з матеріальних речей або нематеріальних речей. У цьому сенсі «майно» відповідає французькому поняттю *bien* (майно), це означає будь-яке майно, матеріальне або нематеріальне, здатне бути включеним до майна особи (патримонії особи) [80, с. 127].

Щодо поширення режиму речі на нематеріальні блага в Україні та закріплення вказаних положень на законодавчому рівні, то найбільш повно такі перспективи та можливості окреслено у наукових дослідженнях Р. А. Майданика. На думку вченого, цифрове майно здатне бути у володінні, оскільки таке нематеріальне благо може бути контрольованим певною особою. Зокрема, визнання віртуальних активів майном є першим кроком на шляху формування цифрового речового права [80, с. 128]. У зв'язку з цим автор доводить можливість володіння цифровим майном (нематеріальними благами) через встановлення контролю. Поняття контролю доцільно розглядати як поєднання трьох рівнів і повноважень особи встановлювати, що вона має: (1) виключну здатність не допускати отримання іншими фактично всіх вигод від цифрового майна, (2) здатність отримувати фактично всі вигоди від цифрового

майна, та 3) виключну здатність передати всі зазначені повноваження іншій особі «зміна контролю». Саме такий підхід відображено в Проєкті УНІДРУА принципів щодо цифрового майна і приватного права [80, с. 128]. Окрім того, вчений вказує, що обидва види володіння – просте володіння і володіння-контроль – мають самостійну форму (фізичну – для матеріального майна, та електронну – для віртуального майна) [80, с. 129]. Як приклади простого володіння і володіння-контролю є сумка золота та NFT, оскільки володіння сумкою золота шляхом її фактичного тримання, і володіння-контроль шляхом тримання приватного та публічного ключів, і запису в реєстрі токенів валідатора онлайн-платформи дає володільцю примусово виконувати речові права [80, с. 130].

Іншої думки з даного приводу дотримується С. О. Сліпченко, який зазначає, що поділ речей на тілесні та безтілесні в Україні відсутній як на легальному, так і на доктринальному рівні. У такій класифікації немає жодної потреби, оскільки більш загальною абстракцією стосовно речей є поняття майна [186, с. 218]. І про тілесність чи безтілесність можна говорити лише щодо майна або ще більш загальної абстракції – об'єктів цивільних прав. Сам же термін «безтілесна річ» є лише методологічним прийомом, який використовують вчені для розуміння, що майнові права в юридичній конструкції «право на право» можуть виконувати функцію об'єктів цивільних прав [186, с. 218]. Підсилюється така позиція посиланням на німецьке законодавство, що лише матеріальні об'єкти визнаються речами відповідно до § 90 BGB [31, с. 35]. Від них слід відокремити такі (нематеріальні) права інтелектуальної власності, як, наприклад, правові норми щодо видавничої діяльності, використання промислових зразків, захисту товарних знаків, патентних прав і прав на запатентовані промислові зразки, регламентація яких здійснюється окремо [31, с. 36].

Іншими словами, речі – це не майнові права, як і майнові права не є речами. Це самостійні та відмінні один від одного види об'єктів цивільних прав, що підтверджується системним аналізом ст. 179 ЦК України [186, с. 219]. Якщо

речами є предмети матеріального світу, то майнові права в силу своїх природних властивостей не можуть бути речами, оскільки майнові права нематеріальні. Виділ речей і майнових прав у самостійні види об'єктів цивільних прав у ч. 1 ст. 177 ЦК України та ч. 1 ст. 190 ЦК України є логічним [186, с. 220].

Ще одним із аргументів представників речової теорії нематеріальних благ є те, що принцип абсолютності речових прав має бути поширеними на нематеріальні блага, що полягає в тому, що речові права можуть бути протиставленими будь-яким третім особам, а власник чи суб'єкт іншого речового права має право усувати будь-яке втручання на належне йому майно з боку третіх осіб [167, с. 273]. Однак зазначена позиція щодо виключності ототожнення абсолютних та речових прав піддається сумніву, оскільки при дослідженні різновидів нематеріальних благ у наукових працях зазначається, що абсолютне право має ширше значення і може бути притаманним не тільки матеріальним благам, але й нематеріальним. Вони співвідносяться як родове, яким є абсолютне право, та видове, яким може бути речове право, право інтелектуальної власності, особисте немайнове права. Р. О. Стефанчук вважає, що під абсолютними слід розуміти права, які відповідають наступним ознакам: 1) монопольна можливість людини діяти у своїх, визнаних законом інтересах; 2) належність від народження; 3) наявність кореспондуючого обов'язку невизначеної кількості осіб утримуватись від дій, які порушують ці права [194, с. 126].

Тим не менш, незважаючи на полярність наукових тверджень щодо поширення правового режиму речі на такі об'єкти цивільних прав, як нематеріальні блага, та незалежно від того, що робота над рекодифікацією ще триває, у 2023 році Законом України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав» було запропоновано внести зміни до ст. 177, ст. 178 ЦК України та доповнити статтю 179¹. Відповідно, внесено зміни до ч. 1 ст. 177 ЦК України шляхом включення до переліку об'єктів цивільних прав цифрових речей, до ч. 2 ст. 177 ЦК України

визначено можливість існування об'єктів цивільних прав у матеріальному світі та/або цифровому середовищі, що обумовлює форму об'єктів, особливості набуття, здійснення та припинення цивільних прав і обов'язків щодо них. Окрім того, у ч. 1 ст. 179⁻¹ ЦК України визначено поняття цифрової речі як блага, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. До цифрової речі віднесено віртуальні активи, цифровий контент та інші блага. У ч. 2 ст. 179⁻¹ ЦК України передбачено особливості правового режиму цифрових речей, зазначаючи, що хоча правовий режим цифрових речей визначається законом, тим не менш до цих речей застосовуються, за загальним правилом, положення про речі, якщо інше не встановлено законом або не впливає із сутності цифрової речі. З огляду на вказане, суттєві нормативні кроки на запровадження концепції безтілесної речі до цивільного законодавства вже вчинено, що зумовлює до продовження наукових дискусій з цього приводу, однак не залишає можливості бути не згідним з таким станом речей у правозастосовній практиці, оскільки норма права зобов'язує всіх і без винятку дотримуватися її положень та керуватися нею при здійсненні суб'єктивних прав щодо нематеріального блага, яке пропонується розглядати безтілесною річчю.

Варто нагадати, що на стадії розробки вказаного законопроекту змін до ЦК України у пропозиціях Міністерства юстиції України зазначалося те, що ці норми мають три серйозні проблеми, а саме: – вони створюють хибну дихотомію, за якою об'єкти цивільних прав можуть належати до обох або однієї з форм буття: матеріального світу; цифрового середовища, адже окремі об'єкти цивільних прав, які існують в нематеріальному світі, наприклад, життя, здоров'я, інформація, авторство, ім'я (найменування) не обов'язково проявляються в цифровому середовищі; – сам термін «цифрове середовище» не має чітко визначеного змісту і в цьому сенсі ставить більше питань, ніж дає відповідей; – необхідно визнати, що обговорюване положення не містить в собі жодного правила [131]. В контексті даного питання, що розглядається, аргументованою видається позиція, що цифрова річ не є новим об'єктом цивільних прав, оскільки

її зміст може наповнюватися інформацією, результатами інтелектуальної творчої діяльності, майновими правами, бездокументарними цінними паперами, послугами, особистими немайновими благами тощо, у зв'язку з чим застосування положень про речі не відповідає сутності цифрової речі [186, с. 217].

О. І. Зозуляк зазначає, що надзвичайно важливо кристалізувати та відцентрувати основний правовий зв'язок в тому чи іншому правовідношенні та допоміжні, якщо такі мають місце. Така потреба виникає тоді, коли в одних і тих же правовідносинах поєднуються різні за правовою природою зв'язки і необхідно обрати інститут цивільного права, який регулює конкретне правовідношення [50, с. 65]. У зв'язку з цим, виникає ситуація, за якої до цифрових речей, що визначаються окремими нематеріальним об'єктами цивільних прав, щодо яких виникають цивільні правовідносини і щодо яких поширено правовий режим речі, у кожному конкретному випадку необхідно аналізувати правові зв'язки, які виникають щодо вказаного об'єкта, зміст якого може мати речовий нематеріальний характер, або ж містити результати інтелектуальної творчої діяльності, інформацію тощо. Такий підхід законодавця, на нашу думку, ускладнює цивільних оборот нематеріальних об'єктів цивільних прав. Варто також погодитися, що не всі нематеріальні блага можуть існувати у цифровому середовищі (здоров'я, життя, честь) [36, с. 151]. Щодо аргументу про «створення та існування їх виключно в цифровому середовищі» виникають сумніви, оскільки, для прикладу, інформація та результати інтелектуальної, творчої діяльності можуть створюються й поширюватися за межами цифрового середовища у матеріальному світі. Є. О. Мічурін зазначає, якщо об'єкт цивільних прав існує у цифровому середовищі і матеріальному світі, як-то, наприклад, об'єкти авторського права – літературні твори можуть створюватися у вигляді друкованих книг і електронних книг [106, с. 101], то логічним є виключити з ч. 1 ст. 179¹ ЦК України термін «виключно» і визначити цифровою річчю благо, що створюється та існує у цифровому середовищі та має майнову

цінність». Як зазначає, А. С. Сліпченко, по суті цифровий світ, цифровий контент – це спосіб передачі відомостей та/або даних [181, с. 344]. Відповідно, упаковуючи річ в поштовому відділенні, як і приведення контенту до цифрової форми не створює новий об'єкт, а лише створюємо умови для його динаміки та зберігання [181, с. 345].

Окрім того, С. О. Сліпченко вказує, що характерною ознакою для всіх об'єктів цивільних прав є їх визначеність (відособленість). Способи її встановлення залежать від властивостей і характеристики того чи іншого об'єкта: через реєстраційно-облікову процедуру вартості (безготівкові гроші, бездокументарні цінні папери) або змісту (винаходи, корисні моделі, промислові зразки), через форму втілення (об'єкти авторського права) тощо. Тому цифрова форма цифрових речей є лише одним зі способів установлення їх визначеності (відособленості) [187, с. 88].

Відповідно до ст. 200 ЦК України, ст. 1 Закону України «Про інформацію» інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [146]. У ст. 1 Законі України «Про цифровий контент та цифрові послуги» вказано, що цифровий контент – дані, які створюються і надаються в цифровій формі. До цифрового контенту належать, зокрема, комп'ютерні програми, застосунки, відеофайли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги [160]. З наведених положень випливає, що цифровий контент представляє сукупність об'єктів авторського права, суміжних прав та/або інформації. З одного боку, наявність цифрового контенту у електронній, віртуальній формі не змінює його природу, як об'єкта цивільних прав, а з іншого боку, зобов'язує визначити сутність об'єктів, які втілені у зміст контенту. Адже щодо інформації та результатів інтелектуальної творчої діяльності, як нематеріальних благ, майнова цінність визначається їх змістом, а не формою.

У той же час цифровий контент визначається ЦК України різновидом цифрової речі, на яку, за загальним правилом, поширюється правовий режим

речі. Однак, як правильно зазначає С. І. Шимон, у такому разі видається некоректним відносити до цифрового контенту комп'ютерні програми, застосунки та цифрові ігри. Власне, ці три види об'єктів можливо звести до комп'ютерної програми, що не належить до категорії речей, вона є об'єктом права інтелектуальної власності (ст. 420 ЦК України), об'єктом авторського права (ст. 433 ЦК України, ст. 1, ст. 6, ст. 20 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [213, с. 270]. За своїм лінгвістичним значенням слово «контент» означає «зміст», «інформаційне наповнення» (веб-сайту, аудіофайлу, відеофайлу, електронної книги тощо). Контентом є інформація, що розміщена на сайтах, в соціальних мережах, застосунках смартфона, комп'ютера; це не самі файли, а їх зміст [213, с. 271].

Отже, запропоновані новели до ЦК України є недостатньо чіткими і створюють неоднозначність у розумінні як поняття об'єктів цивільних прав, так і їх правової класифікації щодо матеріальних та нематеріальних благ, що може суттєво ускладнити реалізацію відповідних положень на практиці [36, с. 150]. О. В. Даниленко з цього приводу пропонує відмовитися від терміна «цифрова річ» і використовувати концепт «цифрового активу» як нового об'єкта цивільних прав, що охоплював би різні види цифрових цінностей [36, с. 153; 35, с. 305]. Варто погодитися з тим, що, справді, термін «цифрова річ» не відповідає сучасним запитам розвитку цифрового суспільства і зумовлює більше питань, чим дає відповідей щодо визначення їх правового режиму та застосування на практиці. Однак запровадження пропонованого вченою терміну «цифровий актив» до ЦК України теж зумовить багато дискусій до визначення його природи. Адже, як відомо, поняття «актив» є економіко-правовим терміном, що застосовується в окремих нормах законодавства для визначення ліквідності майна юридичної особи або для введення в цивільний оборот матеріальних та нематеріальних об'єктів цивільних прав, що мають майнову цінність і можуть бути відчуженими разом чи окремо шляхом виділу з майнової маси, що належить суб'єктам права на законних підставах. Більше того, як вже було зазначено, на

рівні ЦК України для характеристики сутності об'єктів цивільних прав застосовується термін «благ». При цьому варто підкреслити, що ЦК України відносить до цифрових речей віртуальні активи та цифровий контент, вказуючи при цьому на невичерпний їх перелік терміном «й інші блага, що відповідають вказаним ознакам».

Таким чином, враховуючи, що термін «рід» традиційно використовується у цивільному праві для позначення матеріальних об'єктів цивільних прав, що є предметами матеріального світу, використання словосполучення «цифрова рід» для визначення об'єктів, що існують виключно у цифровому, нематеріальному середовищі, є доволі некоректним [214, с. 237]. Адже цифрові об'єкти за своєю природою є нематеріальними благами, що не мають матеріального втілення та не є предметами матеріального світу. Тому, на наш погляд, більш коректним видається внести зміни до ЦК України, що мають полягати у визначенні місця цифрових об'єктів цивільних прав шляхом перенесення норм про них з глави 13 «Речі» до глави 15 «Нематеріальні блага» та запровадженням терміна «цифрове благо», закріплюючи положення про те, що цифровим благом є нематеріальне благо, що виникає у цифровому середовищі і має майнову та/або немайнову цінність.

Варто також погодитися з думкою Н. В. Шишки, що такі цифрові об'єкти, як віртуальні активи, цифровий контент та інші об'єкти за своєю сутністю є різновидом нематеріальних благ, а не речей у їх класичному розумінні [214, с. 238]. Як зазначає Р. Є. Еннан, у сучасних реаліях цифровізація призвела до створення та розвитку цифрової економіки, нової конфігурації соціальних відносин на засадах використання соціальних мереж та Інтернету. Цифрове право – це цифрові права на об'єкти цифрового обороту, що мають економічну цінність, і засновані на принципах створення та дії технологічних платформ та цифрових технологій [42, с. 66].

Цифрові права належать до категорії суб'єктивних цивільних прав і можуть бути кваліфіковані в залежності від правової природи цифрових благ. До

об'єктів цифрових прав належать: криптовалюти, «цифрові двійники», технологічні онлайн платформи, хмарні обчислення (сервіси), цифрові сховища криптовалют (електронні гаманці), цифрові біржі та інші [42, с. 69]. Потребують унормування й такі особисті немайнові цифрові блага, як цифровий підпис, інші засоби офіційної ідентифікації особи у цифровому середовищі [104, с. 50]. Отже, існуюче нині започаткування регламентації цифрових благ, що мають майнову цінність серед речей – це питання юридичної техніки, але не юридичної приреченості. Законодавець залишив можливість враховувати істотні особливості цифрової речі і не застосовувати норми речового права до неї тоді, коли це йде у супереч її правовій природі [104, с. 50]. У той же час внесення змін до чинного законодавства є можливим на будь-якій стадії правотворчого процесу до моменту набуття чинності законом чи після його прийняття та введення в дію.

Тим не менш, правове регулювання у ЦК України такого об'єкта цивільних прав як цифрова річ, що включає в себе віртуальні активи та цифровий контент, дозволяє констатувати: під її визначення підпадає криптовалюта, NFT та багато інших, що перебувають у цифровому середовищі цифрових благ, які мають майнову цінність. Це є прогресивним кроком на шляху правового регулювання цифрових благ у цивілістиці [104, с. 51]. Утім, різниця між абсолютними правами на річ та на віртуальні блага наявна через неречову природу останніх. Для того, щоб підтвердити право на доступ до віртуального блага потрібною є авторизація та автентифікація. Фактично, авторизація – це перевірка особи, що звертається за доступом до віртуального блага [102, с. 122]. Автентифікація передбачає перевірку автентичності відповідного паролю чи перевірку електронного підпису для доступу авторизованого суб'єкта до віртуального блага [102, с. 123]. Особливу занепокоєність в контексті права власності на цифрові речі також викликає така правоможність власника, як володіння. Якщо стосовно речей матеріального світу володіння є фактичним пануванням (господаруванням) над майном, стосовно віртуальних речей володіння перетворюється на правомочність контролю. Тому виникає так зване «подвійне» володіння,

оскільки у деяких випадках більше ніж одна особа мають фактичний контроль щодо цифрового об'єкту [108, с. 250].

Варто зазначити, що концепція права власності на цифрові речі прямо прослідковується на законодавчому рівні щодо віртуальних активів. Поняття актив встановлено у п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», під яким розуміються кошти, у тому числі електронні гроші, інше майно, майнові та немайнові права [141]. Однак у ст. 1 Закону України «Про віртуальні активи» визначення даного поняття подається через термін «нематеріальне благо», що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [130]. З урахуванням наведеного, до основних ознак віртуальних активів, як явища, можна віднести те, що: 1) це нематеріальне благо, 2) це благо є об'єктом цивільних прав, 3) це благо має вартість, 4) воно виражене сукупністю даних в електронній формі, 5) воно не є засобом платежу на території України [192; 27, с. 248].

В той же час у розділі II Закону України «Про віртуальні активи», зокрема, у статті 5 та 6 зазначено, що змістом права на віртуальні активи є право власника володіти, користуватися та розпоряджатися вказаними об'єктами та що право власності на віртуальний актив набувається за фактом його створення, вчинення з ним правочину, на підставі норм закону або рішення суду і засвідчується володінням ключа такого віртуального активу [130]. З наведеного випливає, що концепцію речового права можна застосувати щодо віртуальних благ. Є. О. Мічурін вказує, що ця концепція перевірена часом, головне, враховувати особливості віртуальних благ. Вони можуть змінювати матеріальні носії, переноситися мережею Інтернет. Особа може мати матеріальний носій з криптовалютою на апаратному пристрої у вигляді криптогаманця, але доступ (логін, пароль) при цьому буде відсутній. Навпаки, одержання доступу до віртуального блага через авторизацію, верифікацію на будь-якому носії буде

вказувати на можливості юридичного панування над об'єктом [103, с. 36]. Основна відмінність такого віртуального активу як криптовалюти від безготівкових коштів та електронних грошей полягає у знаходженні криптовалюти у володінні особи і не пов'язаності з діями третіх осіб (банків) [167, с. 269 – 271].

Аналіз підходів Європейського інституту права, британської комісії та UNIDROIT дозволяє дійти висновку про намір окреслити коло цифрових об'єктів, які можуть вважатися цифровими активами [109, с. 111]. Законодавча комісія Великобританії зазначає про необхідність вважати цифрові активи об'єктами майнових прав, оскільки «право власності визнається проти всього світу, тоді як особисті права визнаються лише проти того, хто взяв на себе відповідний юридичний обов'язок». Тобто, на думку Комісії, застосування до правового регулювання відносин щодо цифрових активів положень права власності забезпечить їх більш надійний захист та гарантує дотримання прав володільців цифрових активів [109, с. 112].

Отже, зростання ролі знань і швидка експансія ринків товарів і чинників виробництва сприяли перетворенню нематеріальних активів на основу конкурентної диференціації організацій у багатьох галузях [24, с. 438]. Цифрові технології настільки швидко увійшли в повсякденне, професійне, творче життя нашого суспільства, що навіть стала панівною думка про виникнення цілого цифрового середовища. Як реакція України на такі процеси, перелік поіменованих об'єктів цивільних прав було доповнено цифровими речами, для них встановлено правовий режим речей, до якого входить і режим права власності. Водночас цифрові речі є нематеріальними благами, а традиційна доктрина цивільного права України базується на тому, що об'єктами права власності можуть бути лише матеріальні блага [186, с. 216].

З урахуванням зазначеного, варто ще раз підкреслити, що історія розвитку приватного права вже знає випадки застосування пропріетарної концепції як юридико-технічного прийому, який було застосовано при виникненні

необхідності врегулювання відносин щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності та інформації. На самому початку для цих об'єктів було встановлено режим права власності, незважаючи на те, що вони є нематеріальними благами [186, с. 221]. Однак з плином часу перебування в обігу результатів інтелектуальної, творчої діяльності та інформації розкрили специфіку їх змісту, використання та поширення, що у свою чергу призвело до виникнення теорії виключних прав для об'єктів права інтелектуальної власності та спеціального режиму збирання, зберігання і розповсюдження для інформації, як нематеріальних благ, що набули свій правовий режим, відмінний від права власності.

Тому можна погодитися з С. О. Сліпченко, що становлення для цифрових речей режиму права власності (режиму речей) не стало правовою реальністю, а створило правову невизначеність, адже нормативні приписи закону, які не відповідають конституційному принципу верховенства права в аспекті вимоги юридичної визначеності, не можуть вважатися «правом» у державі, керованій верховенством права [186, с. 221]. Втім варто відзначити й позитивний аспект щодо впровадження поняття «цифрова» річ до норм чинного законодавства, що пов'язано зі швидкими глобальними змінами у контексті діджиталізації та цифровізації громадянського суспільства у всіх сферах життєдіяльності його населення. Щодо застосування пропрієтарної теорії та поширення правового режиму речі на цифрові об'єкти цивільних прав, які за своєю суттю є нематеріальними благами, то варто дати час на проведення подальших наукових досліджень з вказаної проблематики, отримати зворотній зв'язок з практики застосування та судової практики щодо даного питання та, як наслідок, провести удосконалення законодавства з урахуванням теоретично-прикладних напрацювань, що буде спрямовано на більш ефективне правове регулювання цифрових об'єктів цивільних прав з притаманним їх правовій природі правовим режимом.

Отже, з урахуванням проведеного дослідження поняття та ознак нематеріальних благ як об'єктів цивільних правовідносин приходимо до наступних висновків. Нематеріальне благо є об'єктом цивільних прав, позбавленим матеріальної субстанції, що може існувати у нематеріальному (в тому числі цифровому) середовищі, з приводу якого виникають суб'єктивні права та обов'язки з метою задоволення інтересів та потреб учасників цивільних правовідносин. Оскільки в умовах цифровізації нематеріальні блага слід розглядати не тільки об'єктами цивільних прав, але й об'єктами цивільного обороту, то варто підкреслити дуальність щодо визначення правового режиму нематеріальних благ: поширення правового режиму речі на цифрові речі та визначення спеціального правового режиму щодо інформації, результатів інтелектуальної творчої діяльності людини та особистих немайнових благ. Ознаками нематеріальних благ є: 1) належність до об'єктів цивільних прав і цивільного обороту; 2) відсутність матеріальної субстанції; 3) можливість існування у нематеріальному (в тому числі цифровому) середовищі; 4) виникнення з приводу цих благ суб'єктивних прав та обов'язків; 5) наділення майновою та/або немайновою цінністю; 6) виникнення для задоволення потреб та інтересів учасників правовідносин; 7) абсолютність; 8) визначеність (відособленість); 8) безстроковість.

1.3. Видова характеристика нематеріальних благ за цивільним законодавством України

В умовах суттєвої суперечливості правової бази, невизначеності та дублювання норм права під загрозою опиняються такі фактори, як стабільність правового статусу учасників цивільних відносин, зрозумілість їх прав та обов'язків, свобода дій [99, с. 59], дотримання правил та принципів оборотоздатності об'єктів цивільних прав з огляду на їх правову сутність та видову приналежність. Основу принципу правової визначеності утворює концепція передбачуваності, відповідно до якої закон має бути прогнозований

щодо наслідків його застосування для того, щоб особа мала змогу спланувати варіанти своєї поведінки, усвідомлюючи її правові наслідки [99, с. 60]. Тому визначення системи нематеріальних благ та критеріїв віднесення тих чи інших нематеріальних благ до об'єктів цивільних прав сприяє дотриманню принципу правової визначеності шляхом тлумачення та удосконалення норм чинного законодавства щодо подальшого його застосування.

У правовій літературі зазначається, що цивільне правовідношення є правовим зв'язком, що ґрунтується на нормах цивільного права між юридично рівними учасниками цивільних відносин [206, с. 97]. Достатніми критеріями, за якими суспільні відносини слід вважати цивільними й такими, що регулюються цивільним законодавством, є те, що ці відносини: 1) засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників; 2) є особистими немайновими та майновими; 3) учасниками відносин є особи (фізичні та юридичні) та/або суб'єкти публічного права; 4) виникли з підстав, встановлених ст. 11 ЦК України; 5) виникають з приводу матеріальних та нематеріальних благ, визначених ст. 177 ЦК України [215, с. 87]. За своєю структурою цивільне правовідношення включає суб'єкти, зміст та об'єкти правовідносин. Перелік суб'єктів цивільних правовідносин визначений ст. 2 ЦК України, якщо вони наділені правосуб'єктністю, умови набуття та здійснення якої визначаються законом. Змістом цивільних правовідносин вважаються суб'єктивні права та обов'язки, які можуть носити майновий і немайновий характер, що впливає на способи їх реалізації у цивільному обороті по відношенню до об'єктів цивільних прав. Об'єктами цивільних правовідносин визначаються матеріальні та нематеріальні блага, невичерпний перелік яких визначено ст. 177 ЦК України.

При цьому у правовій доктрині тривалий час існує дискусія про співвідношення таких правових категорій, як «об'єкт цивільних прав» і «об'єкт цивільних правовідносин». Це пов'язано з тим, що аргументованою у наукових колах вважається позиція, що об'єктом правового регулювання може бути тільки

поведінка людей (їх діяльність), а не самі по собі різноманітні явища навколишньої дійсності [178, с. 94]. У зв'язку з цим популярність думок щодо входження / невходження об'єкта цивільних прав до складу правовідношення призвели до різних поглядів щодо вказаної тотожності чи нетотожності понять об'єкта цивільного правовідношення [209, с. 57]. Погоджуємося з позицією В. Л. Скрипника, з огляду на її теоретичне обґрунтування, що такі блага стають об'єктами не тільки прав, а й обов'язків, які в сукупності саме і складають зміст правовідносин [178, с. 94], а тому приходимо до висновку, що категорія об'єкта цивільних прав збігається з об'єктом цивільних правовідносин.

Таким чином, під об'єктами цивільних прав і цивільних правовідносин варто розглядати будь-які матеріальні й нематеріальні блага, з приводу яких виникають такі правовідносини [46, с. 240]. В юридичній науці виділено дві теорії, що сформувалися в поглядах на систему об'єктів: моністична та плюралістична. У межах моністичної теорії різні автори називали об'єктами цивільних прав різноманітні предмети і явища. Прихильники цієї позиції відстоювали думку, що єдиним об'єктом є річ. Щодо протилежної наукової думки інших авторів, то існує певна сукупність явищ, які є різними об'єктами цивільних правовідносин [210, с. 843]. Відповідно до моністичної теорії матеріальні та нематеріальні блага є речами, а відповідно до плюралістичної теорії матеріальні та нематеріальні блага з огляду на їх правову сутність можуть бути самостійними об'єктами цивільних прав без прив'язки нематеріальних благ виключно до речей та їх підвидів. У нормах чинного законодавства відповідно до ч. 1 ст. 177 ЦК України прослідковується плюралістичний підхід до визначення переліку матеріальних та нематеріальних благ, що можуть співіснувати як речі або бути окремими об'єктами цивільних прав. В основі сьогоднішньої правової моделі об'єктів цивільних прав лежать чітко визначені критерії, які дозволяють певним благам відноситися до об'єктів цивільних прав, а саме: приналежність до благ; майновий та особистий немайновий характер; матеріальна та нематеріальна природа: здатність існувати у матеріальному світі

та/або цифровому середовищі; відповідність встановленим видам у межах певної родової групи [216, с. 145].

З огляду на природну сутність матеріальні та нематеріальні блага є видовими об'єктами цивільних прав як родового явища, для якого характерними є майновий та немайновий характер цих об'єктів і здатність існувати у матеріальному світі та/або цифровому середовищі. С. О. Сліпченко зазначає, що за межами пари «матеріальні – нематеріальні блага» об'єкти цивільних прав існувати не можуть. Матеріальність вказує на те, що благо має фізичну субстанцію, належить до предметів матеріального світу, має властивості форми, розміру, кольору, структури. Відповідно, нематеріальність вказує на те, що таке благо не має фізичної субстанції та не належить до предметів матеріального світу [184, с. 88]. Таку ж позицію висловлює О. В. Даниленко. В основу цієї класифікації вченими покладено природу того чи іншого блага, поділивши усі об'єкти цивільних прав на дві групи, що виключають одна одну [33, с. 155].

Однак відсутність на законодавчому рівні поняття нематеріальних благ і на доктринальному рівні єдності думок щодо сутності нематеріальних благ зумовило виникнення різних поглядів щодо визначення їх видової класифікації у межах об'єкта цивільного правовідношення, у зв'язку з чим виникає потреба уточнення обсягу даного поняття, визначення системи нематеріальних благ як об'єкта цивільного правовідношення, окреслення критеріїв їх подальшої класифікації.

У загальнотеоретичному та філософському значенні поняття «система» має безліч хоча і споріднених, проте різних за змістом понять. Під поняттям «система» в літературі розуміють: «впорядковану певним чином множину елементів, які пов'язані між собою та утворюють при цьому певну цілісну єдність»; «спосіб впорядкування онтологічно незалежних елементів, які поєднуються за функціональною ознакою»; «певну сукупність елементів (речей, властивостей, ознак), що знаходяться у певному взаємозв'язку, який надає даній сукупності цілісний характер» [194, с. 254] та інші. З огляду на це загальними

родовими та видовими ознаками різноманітних систем стали наявність певної множини структурних елементів, які повинні розглядатись як одиниці аналізу, наявність системоутворюючих зв'язків між елементами [194, с. 255], а також цілісність системи, що виникає внаслідок взаємозв'язку та взаємодії елементів, що складають цю систему [194, с. 256].

Під системою об'єктів цивільних прав пропонується розуміти необхідне, доцільне, структурно впорядковане, відносно самостійне об'єднання за змістовними підставами частин (правове ціле), що являють собою узагальнення юридично значущих ознак, властивостей і якостей предметів і явищ об'єктивної та правової дійсності, які є об'єктами суб'єктивних прав і правових відносин [178, с. 106]. Кожен об'єкт цивільних прав як правова категорія, зміст якої охоплює як матеріальні, так й ідеальні блага, має свої, відмінні від інших об'єктів, якісно значущі властивості, стійкі зв'язки, наявність яких дозволяє говорити про самостійність такого об'єкта і його відповідне місце в системі об'єктів цивільних прав [178, с. 107]. Так, найзагальнішим є поняття об'єкта цивільних прав, яке виступає родовим по відношенню до видових об'єктів – матеріальних та нематеріальних благ. Вказаний висновок зумовлений дуалізмом «матеріальний – нематеріальний» та їх взаємною виключеністю, що є виправданим правовим явищем для цивільного обороту, що відображено й на законодавчому рівні у ст. 177 ЦК України.

Однак, як справедливо відзначено у правовій літературі, питання про майновий та немайновий характер благ як об'єктів цивільних прав має не менш важливе значення для можливості бути не просто об'єктами цивільних прав, а саме оборотоздатними об'єктами. Адже, як відомо, особисті немайнові права, що виникають з приводу нематеріальних благ, за загальним правилом, є невідчужуваними та невід'ємними від особи, в той час, як бездокументарні цінні папери, що за своєю суттю теж є нематеріальними благами, можуть вільно перебувати в обігу.

С. І. Шимон зазначає, що майновий характер блага означає можливість його адекватної грошової оцінки, а тому в сукупності матеріальних та нематеріальних благ можна виділити два підвиди об'єктів: *майнові* (майнові права, результати робіт, послуги) та *немайнові* (інформація, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інші нематеріальні блага, в тому числі особисті немайнові блага) [210, с. 844 – 845]. Диференціація об'єктів за критерієм «майновості» слугує окресленню кола тих благ, які наділені ознаками оборотоздатності. Тому внаслідок поділу за критерієм майновості система об'єктів цивільних правовідносин представлена вченою в такому вигляді: *майнові* об'єкти (можуть бути адекватно оцінені в грошах) та *немайнові* об'єкти (не мають еквівалентної грошової оцінки); немайнові об'єкти є *нематеріальними*; майнові об'єкти поділяються на *майнові матеріальні* (речі) та *майнові нематеріальні* (майнові права, роботи, послуги); *майнові матеріальні* входять до складу майна; *майнові нематеріальні* об'єкти поділяються на: а) такі, що *входять* до складу майна (*майнові права*); б) такі, що *не входять* до складу майна (роботи і послуги) [210, с. 845]. Вказана система об'єктів цивільних прав є найбільш широкою та повною мірою відображає різноманітні варіанти оборотоздатності матеріальних і нематеріальних благ.

Водночас, поєднуючи дихотомічну пару «нематеріальні об'єкти» та «матеріальні об'єкти» з іншою парою – «немайнові об'єкти» та «майнові об'єкти», С. О. Сліпченко теж пропонує класифікацію у формі чотирьох груп понять: «нематеріальні, але майнові об'єкти»; «нематеріальні, але немайнові об'єкти»; «матеріальні, але немайнові об'єкти»; «матеріальні, але майнові об'єкти» [184, с. 90]. Окрім того, вчений пропонує поділяти нематеріальні об'єкти на два види: нематеріальні блага та інкорпоральні (з французької – *incorporel* – нематеріальні) блага, що складають групу цих об'єктів. До нематеріальних благ належать об'єкти права інтелектуальної власності, інформація, особисті немайнові блага. До інкорпоральних благ – усі ті, що мають нематеріальну природу, але не ввійшли до нематеріальних благ [184, с. 90].

З урахуванням критеріїв класифікації об'єктів цивільних прав за природою благ (матеріального критерію) та майновості (економічного критерію) сукупно можна дійти висновку про більш повну завершеність системи об'єктів цивільних прав, що охоплює різнорідну кількість благ, щодо яких виникають цивільні правовідносини. Адже наявність чи відсутність фізичної субстанції блага як явища та предмета матеріального світу дозволяє віднести до нематеріальних об'єктів: майнові права, послуги, результати інтелектуальної творчої діяльності, інформацію, цінні папери, віртуальні активи, цифровий контент та інші нематеріальні блага.

У той же час майновий критерій визначає можливість того чи іншого матеріального чи нематеріального блага як об'єкта цивільних прав бути оборотоздатним об'єктом, щодо якого можливо надати грошову оцінку та визначити майнову цінність об'єкта. Слід зауважити, що мають місце й такі об'єкти, як наприклад, інформація, результати інтелектуальної, творчої діяльності, котрі внаслідок своєї природи не можуть бути віднесені виключно до майнового чи немайнового виду об'єктів [33, с. 157].

З огляду на зазначене вважаємо, що нематеріальні блага, як видовий об'єкт цивільних прав, можуть диференціюватися за критерієм майновості на немайнові нематеріальні блага (особисті немайнові блага), немайново-майнові нематеріальні блага (інформація, результати інтелектуальної творчої діяльності, персональні дані, доменне ім'я, цифровий контент), майнові нематеріальні об'єкти, які у свою чергу поділяються на майнові нематеріальні блага, що входять до складу майна (майнові права, корпоративні права, віртуальні активи, в тому числі криптовалюта тощо) і такі, що не входять до складу майна (послуги, цифрові послуги, цифрові права).

Отже, в основі поділу об'єктів цивільних прав на «матеріальні» та «нематеріальні» і поділу на «майнові» та «немайнові» покладено різні критерії, що підтверджує думку про нетотожність понять «нематеріальні блага» та «немайнові блага» [184, с. 90]. При цьому для цивільного права має значення

поділ системи об'єктів як за критерієм «матеріальності», оскільки він дозволяє визначити, на які з них можливо поширити режим речей і застосовувати класичні правові конструкції речового та зобов'язального права, так і диференціація за критерієм «майновості», що слугує окресленню кола тих благ, які наділені ознаками оборотоздатності [212, с. 136; 178, с. 114]. Тому задля досягнення завершеності структуризації об'єктів цивільних прав доцільним є використання обох критеріїв [209, с. 59], що зумовлює отримання результатів дослідження правової сутності нематеріальних благ як об'єктів цивільних прав повною мірою.

Втім варто зазначити, що наступним не менш важливим критерієм класифікації об'єктів цивільних прав є критерій їх оборотоздатності, в тому числі щодо нематеріальних благ, оскільки у даному ключі береться до уваги не тільки майновий чи немайновий характер об'єкта цивільних прав, що може визначити його грошовий еквівалент та майнову цінність, але й визначається наявність чи відсутність законодавчих обмежень чи заборон щодо обігу окремих матеріальних і нематеріальних благ з огляду на їх правове призначення та суспільну безпеку з урахуванням наявності строкових рамок таких обмежень і заборон, якщо останні мають місце бути законодавчо закріпленими до певних об'єктів цивільних прав.

У той же час, як вже зазначалося, критерій нематеріальної природи дозволяє розкрити більш предметно питання про сутність нематеріальних благ у контексті можливості чи неможливості поширення щодо них правового режиму речей. Якщо звернутися до аналізу викладу статті 177 ЦК України, то буквально сприйняття формулювань статті приводить до висновку, що систему об'єктів цивільних прав складають самостійні об'єкти, такі, як: а) речі; гроші, цінні папери; б) цифрові речі; в) майнові права; г) роботи; д) послуги; е) результати інтелектуальної, творчої діяльності; є) інформація; ж) інші матеріальні блага та нематеріальні блага. З наведеного положення випливає те, що перелік об'єктів цивільних прав не вичерпується визначеними законом благами.

Також варто підкреслити, що перелік об'єктів цивільних прав суттєво не оновлюється впродовж значного часу, хоча вони можуть існувати у матеріальній і нематеріальній формі незалежно від того, чи містяться у переліку об'єктів цивільних прав чи ні. Більше того, у законодавчих нормах не розкривається питання про можливість поширення щодо того чи іншого об'єкта цивільних прав правового режиму речей, майнових чи немайнових прав, у зв'язку з чим не враховано сучасних реалій, що потребують правового регулювання. Для прикладу, В. Л. Скрипник зазначає, що з огляду на особливість біологічних матеріалів людини, зокрема донорських органів, які можуть поєднувати у собі ознаки і речі, і особистих немайнових благ, цей об'єкт доцільно виокремити та розглянути як нетиповий об'єкт цивільних прав [178, с. 112].

Зазначимо, що науковці взагалі зауважливі щодо перетину змістового значення таких об'єктів, як «річ», «майно», «майнові права», щодо співвідношення певних об'єктів і прав на них, «бо є істотні відмінності у права власності на тілесні речі і в правах на об'єкти, які не можуть належати особам на праві власності» [209, с. 57]. Адже речі, як предмети матеріального світу, як правило, задовольняють наші потреби шляхом нашого безпосереднього контактування з ними та вилучення внаслідок цього їх корисних властивостей. Саме ці ознаки та якості безпосередньо впливають на споживчу цінність та в кінцевому випадку вартість речей в цивільному обороті і визначають специфіку встановлених для кожного їх різновиду правових режимів [223, с. 48].

Однак із внесенням часткових змін до ЦК України у формі статті 179¹ «цифрова річ», поняття якої визначається через категорію «благо», що має майнову цінність та існує виключно у цифровому середовищі, виникло питання про доречність запровадження на законодавчому рівні правового режиму речі з застереженням, якщо інше не визначено Кодексом, законом чи не впливає з сутності цифрової речі. Оскільки цифрова річ позбавлена матеріальної форми, то вона вважається нематеріальним благом, що існує у цифровому середовищі, у зв'язку з цим вченими припускається доречність встановити за замовчуванням,

наприклад, правовий режим виключних прав (права інтелектуальної власності) або передбачити спеціальний правовий режим, що має бути визначений законом.

В. Л. Яроцький абсолютно правильно вказує на те, що віртуальні активи, які законом віднесено до цифрових речей, повинні бути віднесені до об'єктів цивільних прав, що мають свій, особливий правовий режим, визначений положеннями відповідного спеціального закону [223, с. 49]. Справді, віртуальний актив існує виключно у цифровому середовищі, зокрема на базі технології блокчейну, що обумовлює окреме спеціальне правове регулювання даних об'єктів [41, с. 131]. Більше того, цифрові технології загалом формують нове середовище у вигляді соціальних цифрових мереж, технологічних цифрових платформ, цифрових сервісів, створюють нову цифрову або віртуальну дійсність в мережі Інтернет, яка відрізняється від того традиційного фізичного світу, в якому ми живемо [32, с. 338].

Звісно, що поняття нематеріальних благ введено у цивільний оборот з ціллю мати можливість визначити майнову цінність об'єктів, що позбавлені матеріальної форми втілення в силу своєї природи. Однак поширення правового режиму речі на нематеріальні блага в сучасних умовах діджиталізації соціально-економічного простору не завжди видається логічним та гнучким для цивільного обороту. Зазначена проблематика є новою, хоча до нині ще триває дискусія й щодо віднесення майнових прав виключно до майна як неспоживної речі без можливості визнати за такими правами, як об'єктами цивільних прав, нематеріальної природи і окремого спеціального правового режиму. Зокрема, С. І. Шимон вважає, що стрижнем цивільно-правового режиму об'єктоздатних майнових прав є закріплена в законі конструктивна юридична фікція «майнове право є річчю», яка обумовлює можливість поширення на такі майнові права правового режиму речей. Хоча вчена доводить, що поширення на майнові права правового режиму речі є правовою фікцією, тим не менш вказує, що об'єктоздатність майнових прав обумовлюється наявністю опосередкованого зв'язку майнового права з реальним майновим благом (річчю), що забезпечує

майнову цінність суб'єктивного права як об'єкта [211, с. 8]. З таким умовиводом можливо погодитися лише частково, оскільки майнові права теж можуть мати поділ на підвиди, що дозволяє у окремих випадках розглядати майнові права такими, що поєднані з річчю, для прикладу, це може йтися про майнові права на об'єкти незавершеного будівництва, що перебувають як у статиці до введення відповідного об'єкта в експлуатацію та набуття об'єктивної форми нерухомої речі, так і у динаміці шляхом укладення договору купівлі-продажу, дарування майнових прав до матеріального втілення речі. Втім майнові права можуть мати майнову цінність впродовж всього їх існування без матеріального втілення. Нині особлива увага приділяється цифровим правам, які можуть мати майнову цінність у віртуальному просторі.

В. Л. Яроцький зазначає, що майном, як особливим об'єктом цивільних прав, надалі варто вважати окрему річ та сукупність речей [223, с. 50]. Вчений не вважає, що майнові права є неспоживною річчю і речовими правами, адже згідно ч. 2 ст. 185 ЦК неспоживною є річ, призначена для неодноразового використання, яка зберігає свій первісний вигляд протягом тривалого часу. Майнові права складають зміст правовідносин майнового характеру і у цьому значенні є їх об'єктом [223, с. 51]. Для такого різновиду об'єктів, як майно, обов'язковим є його існування в об'єктивній формі, адже речі є об'єктами як у речових, так і у зобов'язальних правовідносинах, оскільки уповноважений суб'єкт своїми діями щодо здійснення права може безпосередньо задовольняти свої інтереси з використанням речі або ж вимагати від іншої особи відшкодування збитків у разі заподіяння шкоди цій речі. Особисті ж немайнові блага можуть бути елементом зобов'язальних правовідносин, зазвичай недоговірних, як-то, відшкодування шкоди, причиненої здоров'ю тощо [178, с. 97]. Речові та зобов'язальні права взаємопов'язані і є парними категоріями: встановлюються щодо одного й того самого об'єкта (майна) та відображають статику й динаміку цивільних правовідносин стосовно нього; зобов'язальне право, об'єктом якого виступає річ, є потенційним речовим правом [211].

Якщо звернутися до основ римського приватного права, то юристи не розрізняли речових і зобов'язальних прав, а лише здійснювали захист прав засобами речових і особистих позовів. Якщо об'єктом права були речі, то це речове право, якщо ж дії, які мали правове значення, то такі права почали називати особистими [75, с. 41-42]. Відповідно, речові права вважалися абсолютними правами, а зобов'язальні – відносними. Ця відмінність зумовлена характером правових відносин. Володілець речових прав у процесі їхнього здійснення вступає у правові відносини з усіма, хто його оточує. Зобов'язально-правові відносини мають відносний характер, оскільки виникають щодо конкретно визначених осіб [75, с. 48]. Тому речові та зобов'язальні права розмежовувалися за такими критеріями, як: за об'єктом права: якщо об'єктом права є певна річ, то це право речове, а коли об'єктом права є певна дія іншої особи, – то це право зобов'язальне; за характером права: речові права – абсолютні, а зобов'язальні – відносні; за змістом прав: зміст речових прав встановлюється законом, а зобов'язальних, як правило, договором; за обсягом прав: власнику належить право володіти, користуватися і розпоряджатися річчю, а наймач речі права розпорядження не має, тільки володіє і користується нею від імені власника; за терміном (строком) таких прав – не обмежені у часі та тимчасові, на певний строк [58, с. 195]. Отже, варто зробити висновок, що у системі речових та зобов'язальних прав є своя специфіка співіснування, що надає можливість виокремлення майнових прав як окремих об'єктів цивільних прав, що мають нематеріальну природу.

Ще однією важливою відмінністю нематеріальних благ від речі є форма об'єктів цивільних прав, що згідно ч. 2 ст. 177 ЦК України можуть існувати у матеріальному світі та/або цифровому середовищі і що обумовлює особливості набуття, здійснення та припинення цивільних прав і обов'язків щодо них. Хоча специфікою нематеріальних благ є те, що такі об'єкти, як правило, створюються в електронній і цифровій формі та не мають будь-якої фізичної субстанції, тим не менш навіть втілившись в матеріальний об'єкт їх майнова цінність

визначається не формою, а цінністю змісту такого блага. Для матеріального блага, навпаки, його цінність визначається матеріальною формою. Для прикладу, втілюючи художній чи науковий твір у матеріальному виразі у вигляді книги чи іншого матеріального носія, майнова цінність результату інтелектуальної власності буде визначатися авторським наповнення змісту об'єкта права інтелектуальної власності, що й є нематеріальним благом. Тому відмінність матеріальних від нематеріальних благ ще визначається за такими критеріями як їх зміст та форма об'єктивного втілення.

Такими чином, нематеріальні блага визначаються видовим об'єктом цивільних прав, як родового явища, що може виникати у різних сферах суспільного життя, що включає поділ таких об'єктів на окремі групи (підгрупи) відповідно до особливостей їх нематеріальної природи, майнового чи немайнового характеру, оборотоздатності, правового режиму, змісту та форми існування.

У той же час у кожній системі існують свої підсистеми, які враховують особливі властивості об'єкта. Зокрема, серед об'єктів права інтелектуальної власності законодавець розрізняє об'єкти авторського права і суміжних прав, об'єкти права промислової власності, засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту та нетипові об'єкти права інтелектуальної власності, що у свою чергу включають свій додатковий перелік об'єктів прав, притаманних відповідній підсистемі. Для прикладу, до об'єктів авторського права належать твори літератури (науки, мистецтва), комп'ютерні програми і бази даних. Об'єктами суміжних прав є твори, фонограми, передачі організацій ефірного (кабельного) мовлення. Об'єкти права промислової власності включають об'єкти патентного права (винаходи, корисні моделі, промислові зразки), а засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту – фірмові найменування, товарні знаки і знаки обслуговування, географічні зазначення тощо [178, с. 113]. Відповідно, система нематеріальних благ може поділятися на підсистеми,

кожній з яких притаманна певна група об'єктів цивільних прав, що враховують особливості немайнових благ як об'єктів певної підсистеми.

1.4. Суб'єкти прав і повноважень щодо нематеріальних благ

Сутнісною характеристикою поняття «правовий статус особи» є комплекс суб'єктивних юридичних прав та обов'язків [5, с. 77]. Водночас незамінним елементом правового статусу особи, передумовою виникнення у неї суб'єктивних прав та обов'язків є правосуб'єктність [52, с. 97]. Правосуб'єктність означає, з одного боку, наділення суб'єктів певними соціально-правовими здатностями, а з другого – встановлення їх меж, кордонів. У всіх випадках закон, визнаючи особу правосуб'єктною, вказує, в чому саме проявляється її правосуб'єктність [4, с. 10]. Призначення категорії правосуб'єктності полягає в тому, що за своєю роллю в механізмі правового регулювання правосуб'єктність виступає як засіб фіксації (закріплення) кола суб'єктів – осіб, які мають здатність бути носіями суб'єктивних прав та обов'язків, визначає закріплюване нормами права загальне правове становище суб'єктів [4, с. 10]. За класичним підходом цивільна правосуб'єктність визначається наявністю в особи правоздатності та дієздатності.

Відповідно до ст. 2 ЦК України учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи, держава та інші суб'єкти публічного права. Людина виступає як носій якостей суб'єкта цивільного права, а останній вже є носієм абстрактних та інших правових можливостей, тобто цивільної правоздатності та дієздатності. Змістом всіх цих правових інститутів є суспільні можливості, які визначаються законодавцем як правові. Цивільна правосуб'єктність проявляє себе в абстрактних правових можливостях, а також можливостях самостійного здійснення цивільних прав та обов'язків суб'єктів права [4, с. 12]. Правосуб'єктність має дві сторони – громадську (потреби, суспільний розвиток) та юридичну (закріплення ознак суб'єктів права в юридичних нормах) [91, с. 71].

Для фізичних осіб цивільна правоздатність, як одна із складових цивільної правосуб'єктності, полягає у здатності мати цивільні права та обов'язки з моменту її народження (ст. 25 ЦК України). Усі фізичні особи є рівними у здатності мати як особисті немайнові, так і майнові цивільні права та обов'язки (ст. 26 ЦК України). Цивільною дієздатністю фізична особа наділяється за умови, що вона усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання (ст. 30 ЦК України). У зв'язку із зазначеним здійснення прав є свідомою цілеспрямованою діяльністю з метою задоволення потреб і, якщо суб'єкт не здатний розуміти значення своїх дій або керувати ними, така свідомо вольова діяльність виключається [67, с. 41].

На відміну від фізичних осіб, у яких правоздатність виникає з моменту народження, а дієздатність визначається віковим та психологічним критеріями, юридична особа наділяється цивільною правосуб'єктністю в силу закону з моменту державної реєстрації її створення. При цьому юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині (ст. 91 ЦК України). Юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону, а у випадках, встановлених законом, юридична особа може набувати цивільних прав та обов'язків і здійснювати їх через своїх учасників (ст. 92 ЦК України).

Щодо держави, то згідно ст. 167 ЦК України правовою формою участі держави у цивільних відносинах є рівність прав з іншими учасниками цивільних правовідносин, які мають завжди виникати на засадах юридичної рівності, вільного волевиявлення та майнової самостійності учасників.

Отже, наявність у особи суб'єктивного права є необхідною передумовою здійснення цього права, оскільки в іншому разі фактичні дії суб'єкта не можуть

вважатись такими, що втілюють у життя надані законом або договором юридичні можливості. Вчинення суб'єктом права відповідних актів поведінки може бути унеможливлене наявністю юридичних перешкод [67, с. 44]. Здійснення суб'єктивного цивільного права – це завершальний етап правового регулювання і саме таким чином абстрактна можливість (правоздатність) перетворюється спочатку в конкретну можливість (суб'єктивне право), а потім і в реальну дійсність (здійснення права) [195, с. 114; 67, с. 26]. Окремою умовою здійснення права є належний суб'єкт відповідних дій. Уповноважена особа може здійснювати своє право самостійно або забезпечити вчинення необхідних дій іншою особою, якщо неможливість цього не випливає з характеру права або не заборонена законом, договором чи судовим рішенням [67, с. 44].

У контексті здійснення суб'єктивних прав щодо нематеріальних благ, то з урахуванням законодавчо визначеного механізму набуття можливості та безпосереднього здійснення цих прав суб'єктами таких цивільних правовідносин виступають фізичні та юридичні особи, які наділені правосуб'єктністю та щодо яких законом чи договором не визначено обмежень чи заборон у набутті нематеріальних благ чи здійсненні суб'єктивних прав по відношенню до цих благ. Держава при вступі у цивільні правовідносини теж не має зазнавати будь-яких незаконних обмежень і, водночас, не має займати привілейованого становища по відношенню до інших учасників цивільних відносин.

Вказане дозволяє зробити висновок, що суб'єктами права щодо нематеріальних благ можуть виступати усі учасники цивільних правовідносин (фізичні та юридичні особи, держава) з урахуванням специфіки їх природи та обсягу правосуб'єктності та щодо яких законом чи договором не визначено обмежень чи заборон у набутті нематеріальних благ.

У той же час категорія нематеріальних благ пронизана особливими правовими характеристиками, що впливають з їх правової природи. Якщо спочатку проаналізувати класичну тріаду нематеріальних благ, таких як особисті немайнові блага, інформація та результати інтелектуальної творчої діяльності,

що визначені ЦК України, то вказані блага насамперед стосуються людини. Щодо юридичної особи та держави, як учасників цивільних відносин, то вони мають право набувати нематеріальних благ, але тільки у тому форматі, що визначений законом і не залежить від біологічної сутності людини, крім тих благ, які за своєю природою можуть належати лише людині.

Однак у ряді випадків особа має право не тільки самостійно здійснювати суб'єктивні права щодо нематеріальних благ, а й звертатися до інших суб'єктів права, які можуть надати гарантії їх здійснення та опосередковано впливати на можливість виникнення чи зміни правовідносин щодо цих благ, зокрема, йдеться про органи державної влади, які наділені повноваженнями здійснювати правове регулювання відносин у тій чи іншій сфері. Такі суб'єкти права наділяються функціями контролю та/або регулювання правових відносин у силу наданих їм законом повноважень.

Якщо говорити про такі нематеріальні блага, які співвідносяться з особистими немайновими правами, та про інформацію, то важливо звернути увагу на діяльність Уповноваженого Верховної ради України з прав людини, повноваження якого визначені Конституцією України та Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Згідно з положеннями вказаних правових актів парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [157].

Особа може звернутися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, якщо її права та свободи порушено органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами, а також юридичними та фізичними особами [157]. Уповноважений приймає та розглядає звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства або осіб, які діють в їхніх інтересах, відповідно до Закону України «Про звернення громадян» [157]. Звернення подаються Уповноваженому з прав людини в письмовій формі

протягом року після виявлення порушення прав і свобод людини і громадянина. За наявності виняткових обставин цей строк може бути подовжений Уповноваженим, але не більше ніж до двох років.

Окрім того, особа має право звертатися до Європейського суду з прав людини, що обумовлено нормами Європейської конвенції про захист прав, так як у вказаному міжнародному документі встановлено механізми моніторингу та нагляду. Згідно розділу II Конвенції Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного порушення прав, викладених у Конвенції або Протоколах до неї. При цьому Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби правового захисту [61;167].

Щодо отримання гарантій та надання правової охорони об'єктам права інтелектуальної власності, то у даному ключі важливе значення відіграє діяльність Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ) та Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» (УІВ). У першу чергу це пов'язано зі специфікою надання правової охорони об'єктам промислової власності та засобам індивідуалізації учасників цивільного обороту. На відміну від об'єктів авторського права, правова охорона яким надається з моменту їх створення в об'єктивній формі, а звернення за свідоцтвом на ці об'єкти до вказаних вище суб'єктів може подаватися для посилення їх захисту, об'єкти промислової власності та засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту можуть отримати правову охорону як об'єкти права інтелектуальної власності тільки за умови видачі патенту (свідоцтва), яким підтверджується наявність результату інтелектуальної творчої діяльності та визначається строк правової охорони, впродовж якого треті особи не мають права без згоди винахідника (творця) використовувати інтелектуальний продукт.

УКРНОІВІ також веде державні реєстри у сфері інтелектуальної власності, здійснює супровід таких колегіальних органів, як Апеляційна палата, Комісія

«Україна», Наглядова Рада, займається видавничою діяльністю, атестацією патентних повірених, які теж сприяють правовій охороні та захисту об'єктів права інтелектуальної власності, а також здійснює міжнародне співробітництво. УІВ теж є інституційною складовою державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, що забезпечує надання фізичним та юридичним особам послуг, пов'язаних з набуттям, здійсненням та захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності. Не менш важливе значення має й правовий статус організацій колективного управління, який урегульований Законом України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [140]. Одна з основних функцій організацій колективного управління є збирання і виплата часток доходів авторам та іншим правовласникам [53, с. 30].

Щодо міжнародної підтримки охорони і захисту інтелектуальної продукції, то потрібно виходити із необхідності дотримання Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань, пов'язаних із членством у міжнародних організаціях, таких як Всесвітня організація інтелектуальної власності (WIPO), Міжнародний союз з охорони нових сортів рослин (UPOV), Світова організація торгівлі (WTO), Агентство США з міжнародного розвитку та участю у відповідних міжнародних договорах в рамках цих міжнародних організацій [220, с. 187]. У рамках ВОІВ існує низка програм щодо забезпечення максимальних можливостей і доступу до професійних ресурсів. Відносини країни з міжнародними організаціями, такими як Європейський Союз, Європейська Патентна Організація (далі – ЄАПО), також будуть впливати на зміст і ключові позиції стратегії співробітництва з ВОІВ [14, с. 243]. Зокрема, в рамках ініціативи «WIPO ALERT», що визначає порядок формування та ведення національного переліку веб-сайтів, що викликають занепокоєння щодо дотримання прав інтелектуальної власності, Україна долучилася до WIPO ALERT і запровадила ведення національного переліку таких веб-ресурсів. Насамперед, йдеться про наказ Міністерства економіки України від 1 лютого 2024 року №2945 «Про затвердження Порядку формування та ведення

національного переліку веб-сайтів, що викликають занепокоєння щодо дотримання прав інтелектуальної власності» [142]. Підтвердженням співпраці між Україною та ВОІВ щодо надання даних до платформи обміну даними «WIPO ALERT» є укладений Меморандум про взаєморозуміння між Всесвітньою організацією інтелектуальної власності та Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [88].

Отже, суб'єктами, які опосередковують відносини у сфері таких нематеріальних благ, як особисті немайнові блага, інформація, результати інтелектуальної творчої діяльності, можна вважати Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейський суд з прав людини, Всесвітню організацію інтелектуальної власності, Міністерство економіки України, Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій, ДП «Український інститут інтелектуальної власності», організації колективного управління та патентні повірені. Правовий статус цих суб'єктів, пов'язаний з виконанням покладених на них повноважень відповідно до компетенції, визначеної міжнародними деклараціями, договорами, меморандумами, законами та підзаконними актами.

Наступною групою нематеріальних благ, особливістю яких є майновий та/або цифровий характер, можна вважати бездокументарні цінні папери та цифрові речі, у зв'язку з чим варто звернути увагу й на суб'єктів, які супроводжують вказану групу відносин, що виникають з приводу нематеріальних благ.

Ведучи мову про цінні папери слід наголосити, що незмінним органом, який контролює та супроводжує діяльність компаній та їх учасників є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та Центральний депозитарій, основними завданнями яких є розвиток ринку капіталів в Україні, що може стати масштабним проектом держави з вливання інвестицій у вітчизняну економіку. Адже багато західних інвесторів вже звикли до цього ринку, це для них звичний інструмент. Ринок капіталу – це дзеркало економіки

країни, який має виконувати своє основне завдання – перерозподіл капіталу в економіці. Тому зародження культури інвестування полягає у навчанні та популяризації ринку.

Згідно з положеннями законів України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [153] та «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» [133] завдання НКЦПФР щодо державного регулювання та нагляду полягає у забезпеченні розвитку ринків капіталу та організованих товарних ринків, їх справедливості, прозорості та ефективності; захисту прав та інтересів інвесторів; зменшення системних ризиків для функціонування ринків капіталу. НКЦПФР у межах своєї компетенції приймає нормативно-правові акти, здійснює ліцензування на ринках капіталу та організованих товарних ринках, веде реєстри та здійснює реєстрацію цінних паперів тощо.

Важливу роль у цьому напрямку відіграє й Центральний депозитарій, повноваження якого визначені Законом України «Про депозитарну діяльність України» [132]. Відповідно, Центральний депозитарій забезпечує формування та функціонування системи депозитарного обліку цінних паперів, веде депозитарний облік всіх емісійних цінних паперів, крім тих, облік яких веде Національний банк України. До виключної компетенції Центрального депозитарію належать, зокрема, зарахування цінних паперів у систему депозитарного обліку, їх облік та зберігання, а також списання цінних паперів, присвоєння коду цінних паперів відповідно до міжнародних норм, ведення реєстру кодів цінних паперів (міжнародних ідентифікаційних номерів цінних паперів (ISIN)), складення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім цінних паперів, віднесених до компетенції Національного банку України), зберігання інформації про осіб, визначених на надання емітенту реєстру власників іменних цінних паперів тощо.

Не менш важливу роль НКЦПФР відіграє й у сфері регулювання та контролю за цифровими речами. Зокрема, йде мова про віртуальні активи, щодо

яких було прийнято Закон України «Про віртуальні активи» [130], що заклав початок для легального функціонування і розвитку цього сегменту в Україні. Вказаним Законом всі повноваження з регулювання ринку віртуальних активів покладаються на НКЦПФР, за винятком віртуальних активів, які забезпечені валютними цінностями та відносяться до повноважень НБУ. У системі суб'єктів, які беруть участь у ринку активів можна виокремити контрагентів та постачальників послуг для здійснення операцій з віртуальними активами, а також НКЦПФР, яка здійснює державне регулювання ринку віртуальних послуг та вживає комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за цим ринком, а також надає дозвіл постачальникам послуг на надання послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів.

НКЦПФР також вживає активних заходів щодо розвитку ринку віртуальних послуг в Україні. Зокрема, Комісія створила консультативну раду з питань регулювання віртуальних активів для отримання якісної експертизи та професійної оцінки у напрямку впровадження віртуальних активів, в тому числі з питань оподаткування операцій з віртуальними активами. Окрім того, НКЦПФР провела консультацію з DG FISMA (Генеральним директором з питань фінансової стабільності, фінансових послуг і союзу ринків капіталу Європейської комісії) щодо деяких норм впровадження європейського Регламенту MiCA (The Markets in Crypto-Assets) на український ринок віртуальних активів та імплементації положень MiCA у вітчизняне законодавство. Результатом таких переговорів стало прийняття 20 квітня 2023 року парламентом рішення про схвалення Регламенту MiCA (Markets in Crypto assets).

Водночас, окрім розвитку ринку капіталів та віртуальних активів, в Україні активно відбулися процеси, пов'язані з діджиталізацією соціально-економічного простору та розвитком інформаційних технологій, що теж зумовило прийняття важливих для країни та громадянського суспільства рішень. У першу чергу суб'єктами цифрових прав можуть бути фізичні або юридичні особи за

допомогою цифрових ідентифікаторів суб'єкта, включаючи комп'ютерні коди, IP-адреси, персональний ідентифікатор, умовні позначення (nick-name), а також у вигляді штучного інтелекту у різних формах. Спеціальними суб'єктами цифрових прав можуть бути оператор Інтернет-сервісу, інформаційний посередник, хостинг-провайдер, власник (оператор) онлайн-платформи з надання інформації про товари і послуги [42, с. 70].

Тим не менш для державного регулювання питань, пов'язаних з розвитком інформаційних технологій, в першу чергу було створено Постановою Кабінету Міністрів України у 2019 році Міністерство цифрової трансформації з метою формування та реалізації державної політики у сфері цифровізації, цифрової економіки, цифрових інновацій, розвитку інформаційного суспільства, формування та реалізації державної політики у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян, формування та реалізації державної політики у сфері надання електронних та адміністративних послуг; формування та реалізації державної політики у сфері розвитку IT-індустрії [115].

Окрім того, у 2020 році Кабінетом Міністрів України були прийнято Постанову про утворення Міжгалузевої ради з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, що є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України. Основними завданнями Міжгалузевої ради є підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у сферах цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації [158]. Ще одним дорадчим органом, створеним Кабінетом Міністрів України стала Рада з питань економічного розвитку України. Основними завданнями Ради є сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади, громадянського суспільства, суб'єктів господарювання з питань економічного розвитку та підготовки рекомендацій щодо формування і реалізації державної політики у сфері економічного розвитку [159].

З прийняттям Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» на Міністерство цифрової трансформації України

покладено додаткові повноваження щодо розвитку та функціонування правового режиму Дія Сіті, що пов'язано з прийняттям рішення про набуття статусу резидента Дія Сіті, про залишення заяви про набуття статусу резидента Дія Сіті без розгляду, про відмову в набутті статусу резидента Дія Сіті, про втрату статусу резидента Дія Сіті в порядку, передбаченому законом [154].

Отже, можна зробити висновок, що як наявність, так і відсутність правового регулювання державою будь-якого виду суспільних відносин одночасно є і перевагою, і недоліком. Перевагою – тому що державне регулювання об'єктивно ускладнює, уповільнює і здорожчує діяльність суб'єктів права. Недоліком – оскільки будь-яка діяльність в умовах відсутності ефективних засобів правового захисту, до якої призводить неврегульованість, означає ризик отримання істотних збитків без чітких перспектив їх відшкодування [76, с. 153]. З огляду на зазначене, варто підкреслити, що суб'єкти, які опосередковують відносини, що виникають щодо нематеріальних благ майнового характеру, здійснюють регулювання та контроль на ринку капіталів, віртуальних активів та у сфері цифрових трансформацій в межах, наданих їм повноважень, відповідно до компетенції, визначеної законом.

При цьому діяльність органів державної влади спрямована на розвиток ринку капіталу, віртуальних активів та сфери цифрових трансформацій, що визначається активною міжнародною співпрацею з Європарламентом та іншими міжнародними установами, що полягає у залученні іноземного інвестування, приєднанні до прогресивних європейських директив і регламентів та приведенні внутрішнього законодавства до вимог вказаних актів. Щодо внутрішнього регулювання, то законодавчі норми спрямовують діяльність органів влади на ведення визначених законом реєстрів нематеріальних благ та їх суб'єктів, а також на здійснення контролю за дотриманням законодавства і стандартних правил ведення бізнесу та соціального розвитку з наданням значних гарантій саморегулювання у визначених сферах.

Таким чином, приходимо до висновку, що до переліку суб'єктів, які опосередковують відносини, що виникають щодо нематеріальних благ майнового характеру, слід віднести Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, Центральний депозитарій, Національний банк України, Кабінет Міністрів України, Міністерство цифрової трансформації, Міжгалузеву раду з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, Міжгалузеву раду з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації та інші.

Отже, підсумовуючи основні наукові напрацювання, що виведені у першому розділі дисертаційного дослідження, коротко висловлюємо базові висновки, що відповідають завданням цієї наукової роботи. Вплив римського приватного права на сучасне цивільне законодавство настільки великий, що його неможливо звести до певної кількості статей ЦК України, що знайшло своє відображення у системі особи – речі – зобов'язання. Водночас щодо безтілесних речей з розвитком європейської правової системи виникло нове сприйняття їх сутності як нематеріальних благ, що мають свою специфіку та свій особливий правовий режим. Вплив на розвиток правової системи України здійснено за допомогою інтеграції норм, закріплених та ратифікованих нашою державою, що містяться у міжнародних конвенціях, декларація, договорах, стандартах, європейських директивах та рекомендаціях, що були прийняті на міжнародному рівні після Другої світової війни та створені в нову епоху європеїзації та цифровізації громадянського суспільства, зокрема, шляхом підписання між Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію, що спрямувала оновлення законодавства у сфері захисту персональних даних, права інтелектуальної власності та корпоративного права. Україні надано доступ до таких програм, як: Єдиний ринок; Цифрова Європа; Горизонт Європа тощо. Тому правове регулювання нематеріальних благ зводиться до трьох рівнів, а саме: міжнародного (декларації, конвенції, директиви, договори), національного

(кодекси, закони, підзаконні нормативні акти) та індивідуального (договори, стандарти, правила цифрових платформ).

З огляду на природну сутність «матеріальні та нематеріальні блага», вказані блага є видовими об'єктами цивільних прав як родового явища, для якого характерними є майновий та/або немайновий характер цих об'єктів і здатність існувати у матеріальному світі та/або цифровому середовищі. Вказаний висновок зумовлений дуалізмом «матеріальний – нематеріальний» та їх взаємною виключеністю, що є виправданим правовим явищем для цивільного обороту, що відображено й на законодавчому рівні у ст. 177 ЦК України. Нематеріальні блага можуть диференціюватися за критерієм майновості на немайнові нематеріальні блага (особисті немайнові права), немайново-майнові нематеріальні блага (інформація, результати інтелектуальної творчої діяльності, персональні дані, доменне ім'я, цифровий контент), майнові нематеріальні об'єкти, які у свою чергу поділяються на майнові нематеріальні блага, що входять до складу майна (майнові права, корпоративні права, віртуальні активи, в тому числі криптовалюта) і такі, що не входять до складу майна (послуги, цифрові послуги, цифрові права).

Нематеріальні блага можуть виникати та існувати у різних сферах суспільного життя, що зумовлює поділ таких об'єктів на окремі групи (підгрупи) відповідно до особливостей їх нематеріальної природи, майнового чи немайнового характеру, оборотоздатності, правового режиму, змісту та форми існування. При цьому система нематеріальних благ може поділятися на підсистеми, кожній з яких притаманна певна група об'єктів цивільних прав, що враховують особливості нематеріальних благ як об'єктів певної підсистеми.

Нематеріальне благо є об'єктом цивільних прав, позбавленим матеріальної субстанції, що може існувати у цифровому середовищі, з приводу якого виникають суб'єктивні права та обов'язки з метою задоволення інтересів та потреб учасників цивільних правовідносин.

Аргументовано, що місце цифрових об'єктів цивільних прав повинно бути закріплене у главі 15 ЦК України з визначенням поняття «цифрове благо», яким є будь-яке нематеріальне благо, що виникає у цифровому середовищі і має майнову та/або немайнову цінність. Доведено дуальність правового режиму нематеріальних благ: поширення правового режиму речі на цифрові речі та визначення спеціального правового режиму щодо інформації, результатів інтелектуальної творчої діяльності людини та особистих немайнових благ.

Суб'єктами, які наділені відповідними повноваженнями у сфері немайнових нематеріальних благ, можна вважати Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейський суд з прав людини, Всесвітню організацію інтелектуальної власності, Міністерство економіки України, Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій, ДП «Український інститут інтелектуальної власності», організації колективного управління та патентні повірені. Правовий статус цих суб'єктів, пов'язаний з виконанням покладених на них повноважень відповідно до компетенції, визначеної міжнародними деклараціями, договорами, меморандумами, законами та підзаконними актами.

До переліку суб'єктів, які наділені повноваженнями щодо майнових нематеріальних благ, варто віднести Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, Центральний депозитарій, Національний банк України, Кабінет Міністрів України, Міністерство цифрової трансформації, Міжгалузеву раду з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, Міжгалузеву раду з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації та інші. Суб'єкти, які опосередковують відносини, що виникають щодо нематеріальних благ майнового характеру, поставили пріоритет активної міжнародної співпраці з Європарламентом та іншими міжнародними установами з метою приведення внутрішнього законодавства до вимог вказаних актів.

РОЗДІЛ 2. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВИДІВ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ БЛАГ ЯК ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

2.1. Нематеріальні блага як об'єкти права власності та права інтелектуальної власності

Дослідивши у рамках першого розділу дисертації специфіку правового регулювання нематеріальних благ у вітчизняному правовому полі, поняття та ознаки нематеріальних благ, а також основні критерії за якими вони класифікуються, другий розділ цієї наукової праці присвятимо проявам нематеріальних благ у різних інститутах цивільного права. Розпочнемо з характеристики нематеріальних благ як об'єктів права власності та права інтелектуальної власності.

Справді, національне право виділяє два види творчості: духовну та науково-технічну. Духовна творчість – це творчість гуманітарного характеру, спрямована на збагачення внутрішнього світу людини (література, наука, мистецтво), а науково-технічна творчість – це творчість виробничого характеру, яка виникає в результаті господарської діяльності людини (корисні моделі, промислові зразки) [2, с. 9]. Творчість – це цілеспрямована пошукова діяльність людини, результатом якої є щось якісно нове, яке вирізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Творчість притаманна тільки людині, оскільки передбачає творця [197, с. 28] у будь-якій сфері її суспільної діяльності. Стаття 54 Конституції України проголошує свободу творчості [197, с. 29]. Однак результати творчої діяльності можуть бути двох видів: ті, що є об'єктами правової охорони і ті, що не є об'єктами правової охорони. Результати творчої діяльності, які наділяються правовою охороною, визнаються об'єктами інтелектуальної власності [197, с. 30]. При цьому інтелектуальна власність є нематеріальним об'єктом [197, с. 14].

Кваліфікуючими ознаками поняття інтелектуальної власності є те, що об'єктом інтелектуальної власності визнається лише такий результат творчої діяльності, який відповідає встановленим вимогам закону, надання результату інтелектуальної діяльності правової охорони здійснюється відповідно до чинного законодавства, право інтелектуальної власності є абсолютним (виключним), обмежене певним строком [2, с. 10]. Разом з тим, інститути права інтелектуальної власності мають свої відмінності, для прикладу, несхожість авторського права та права промислової власності проявляється у різних об'єктах та умовах і порядку отримання правової охорони.

У сучасному світі результати розумової діяльності, втілені в об'єкти інтелектуальної власності, є, насамперед, економічним активом. Проте правовий режим, який встановлюється щодо будь-якого об'єкта значною мірою залежить від «природних властивостей» такого об'єкта [38, с. 66]. Результати інтелектуальної власності, на відміну від об'єктів речового права, мають ідеальну природу. Як і будь-які нематеріальні блага, вони не зазнають зношення й амортизації і можуть застарівати лише морально [16, с. 7]. При цьому результати творчої діяльності, які з тих чи інших причин не стали об'єктом охорони права інтелектуальної власності, все ж можуть бути визнані об'єктами цивільних прав [16, с. 7].

У власне правових концепціях щодо інтелектуальної власності мають важливе значення дві теорії, а саме пропрієтарна теорія і теорія виключних прав. Пропрієтарна теорія розглядає право інтелектуальної власності з приватноправової точки зору. Її послідовники вважають, що право на результат творчої діяльності може бути зіставлене із правом власності особи на будь-який матеріальний об'єкт [38, с. 67]. Прихильники пропрієтарної теорії вказували, що інтелектуальна власність є власністю «*sui generis*» (свого роду) і вбачали в ній багато спільного з правом речової власності: класичну тріаду повноважень «володіти – користуватися – розпоряджатися», підстави набуття прав і деякі інші моменти [38, с. 68]. Концепція виключних прав трактує права авторів як виключні

права, які не є правами власника [38, с. 68]. Згідно з цими поглядами, до інтелектуальної власності не може застосовуватись тріада правомочностей власника щодо володіння, користування і розпорядження майном [38, с. 68]. Варто погодитись, що виключні права на об'єкти інтелектуальної власності не можуть бути прирівняні до права власності і навпаки. Адже право власності забезпечує своєму власникові, насамперед, юридичну можливість панування над майном.

З урахуванням вказаного визначення правового режиму для об'єктів інтелектуальної власності сформувався з цього приводу два законодавчі підходи. Зокрема, у Конституції України можливо прослідкувати закріплення норм, що відповідають пропріетарній теорії, оскільки у ст. 41 зазначено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [62], в той час як спеціальне законодавство у сфері права інтелектуальної власності щодо його об'єктів закріплює положення, що розкривають теорію виключних прав, яка передбачає надання згоди правовласника на використання об'єктів права інтелектуальної власності іншим особам.

Як відомо, зміст права інтелектуальної власності становлять особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності. Майновими правами суб'єкта права інтелектуальної власності є ті суб'єктивні права, які породжують для даного суб'єкта певний майновий інтерес. Майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності – це суб'єктивні права учасників правовідносин на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній, художній та інших сферах [92, с. 60]. Особливостями майнових прав інтелектуальної власності є те, що вони можуть бути: а) вкладом до статутного капіталу юридичної особи; б) предметом договору застави та інших зобов'язань; в) використовуватися в інших цивільних відносинах [92, с. 60]. Власник майнових прав на результати інтелектуальної творчої діяльності людини має право розпоряджатися цими майновими правами шляхом видача ліцензії

(публічної ліцензії), укладенням ліцензійного договору, договору про передання виключних майнових прав, договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності та інші види поіменованих і непоіменованих договорів у сфері інтелектуальної власності.

При використанні об'єктів права інтелектуальної власності та при укладенні договорів щодо їх використання варто розмежовувати право інтелектуальної власності та право власності на річ, про що прямо зазначено у ст. 419 ЦК України, згідно якої право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного, а тому річ та результат творчої діяльності можуть одночасно належати різним особам-власникам. Особливість об'єктів права інтелектуальної власності полягає в такій їх властивості – придатності до тиражування. Один і той самий результат інтелектуальної творчої діяльності може бути відтворений у будь-якій кількості залежно від потреб (пісня на диску, твір у книзі) [53, с. 16].

Тому, розглядаючи право інтелектуальної власності та право власності на річ, треба зазначити, що вони існують як самостійні правові категорії, пов'язані з наявністю між об'єктами права інтелектуальної власності і матеріальними об'єктами права власності значної кількості відмінностей, таких як те, що результат інтелектуальної діяльності може бути визнаний об'єктом права інтелектуальної власності лише відповідно до вимог закону, існування права інтелектуальної власності, хоча воно і є абсолютним, зумовлено виключним правом і обмежено певним строком [175, с. 12].

За визначенням ч. 1 ст. 199 ЦК України результати інтелектуальної творчої діяльності та прирівняні до них у правовому режимі засоби індивідуалізації відносяться до правової категорії нематеріальних благ. При цьому об'єктом права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, який може перебувати в обороті, є не самі ці результати (твори, винаходи та ін.), а виключні майнові права на них [191, с. 370]. Тому основні особливості правового регулювання відносин, що виникають з приводу цих нематеріальних благ, пов'язані з

використанням та захистом виключних прав, які діляться на декілька груп і для яких теж встановлено різний правовий режим використання, охорони та захисту. Загалом, правовий режим інтелектуальної власності характеризують такі особливості: право на нематеріальний об'єкт має обмежений строк дії; при відчуженні матеріального носія об'єкта інтелектуальної власності автор не втрачає з ним зв'язок, останній продовжує існувати у формі особистого немайнового права автора. Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом [197, с. 34].

З наведеного випливає, що право власності на майно і право інтелектуальної власності – це різні правові інститути, але вони мають багато спільного, що полягає у тому, що їх суб'єктам належать схожі права на об'єкти. Суб'єкти права інтелектуальної власності мають стосовно результатів творчої діяльності такі ж правомочності, як і суб'єкти звичайного права власності. Це – право розпорядження об'єктом своєї власності та інтелектуальної власності на свій розсуд (ст. 41 Конституції України) [62].

Однак суттєвою відмінністю між ними, про яку варто пам'ятати, є те, що звичайне право власності встановлюється на матеріальні об'єкти – предмети навколишнього середовища. Об'єктами права інтелектуальної власності можуть бути лише нематеріальні блага, якими слід визнавати оригінальні твори науки, літератури та мистецтва, що втілені в об'єктивній формі. Зокрема, у ч. 1 ст. 7 Закону України «Про авторське право та суміжні права» зазначено, що охорона поширюється лише на форму вираження об'єктів авторського права. Охороні підлягають усі оригінальні твори – оприлюднені та неоприлюднені, завершені та незавершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, а також способу вираження. З наведеного можна зробити висновок, що незважаючи на те, що право власності на річ і право інтелектуальної власності мають різний правовий режим, тим не менш об'єкти права інтелектуальної власності, наприклад, твори науки, літератури та мистецтва, можуть отримати правову охорону за умови

наявності об'єктивної форми з розумінням того, що охороноздатність поширюється на зміст інтелектуального продукту, а не на форму його втілення.

Щодо об'єктів промислової власності, як то винахід, корисна модель і промисловий зразок, то певна наукова, дизайнерська чи інша ідея може отримати правову охорону не тільки шляхом перенесення думок в об'єктивну форму, але й дотриманням умов проходження процедури у НОІВ, що визначає порядок проведення експертизи по суті та / або по формі результату інтелектуальної творчої діяльності і проведення його державної реєстрації з метою отримання правової охорони. Умови охороноздатності щодо винаходу, корисної моделі та промислового зразка визначено Законами України «Про охорона прав на винаходи і корисні моделі» [149], «Про охорону права на промислові зразки» [150].

Згідно ч. 2 і ч. 3 ст. 419 ЦК України перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. Перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності. При цьому передача прав на об'єкти інтелектуальної власності відбувається в спеціальному порядку. Право інтелектуальної власності передається за ліцензійними угодами як у повному обсязі (виключна ліцензія), так і частково з обмеженням по строку, способу використання, території, кількості примірників тощо, тоді як відчуження права власності відбувається в повному обсязі [197, с. 37 – 38].

У той же час поєднання сучасної економіки зі сферою інтелектуальної власності сприяє прискоренню трансформації інтелектуальної економіки в цифрову, яка набуває нових відмінних ознак, де можна відмітити: домінують результати зусиль інтелектуального людського капіталу; активізується діяльність інноваційного середовища в напрямку створення інтелектуальних віртуальних продуктів; прискорюються зміни нормативно-правової системі у сфері цифровізації економіки та захисту інтелектуальних віртуальних продуктів [17, с. 29]. Цифровізація результатів інтелектуальної творчої діяльності зумовила

виникнення й цифрового контенту, що продукує можливість створення об'єктів права інтелектуальної власності у цифровій формі та поширення у цифровому середовищі.

Нагадаємо, що законодавство – це сукупність (система) знань про конкретні закони (підзаконні нормативні акти, рішення та ухвали суду, адміністративні акти та інші акти цивільного законодавства України), про їх зміст, історію виконання, тлумачення та застосування. При позитивному ставленні нерідко законодавство приводить науковців до нормативно-позитивістського розуміння сутності права, а оцінка якості змісту нормативного акта відбувається за принципом: «поганий чи хороший закон, але закон – це закон». І тому, на основі законодавчого підходу, доволі авторитетним видається аргумент, що оскільки в законі написано, що майнові права, цифрові речі, бездокументні цінні папери, безготівкові гроші є об'єктами права власності [184; 186, с. 220], то так воно і є.

Так, у ст. 179¹ ЦК України зазначено, що цифровою річчю є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. До цифрової речі відносяться віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення про речі, якщо інше не встановлено законом або не впливає із сутності цифрової речі. З огляду на вказану норму у наукових колах триває дискусія чи доцільно поширювати на цифрову річ правовий режим речі, в тому числі права власності на безтілесне майно, чи, враховуючи нематеріальну природу, цифрова річ має свій спеціальний правовий режим, особливо, якщо йде мова про цифровий контент.

Якщо звернутися до практики Європейського суду з прав людини, то ним прямо зазначено широкий підхід до поняття «майно», на яке поширюється правовий режим речі. Зокрема, поняття «майно» в розумінні Європейського суду з прав людини включає права «in rem» (речові) та «in personam» (зобов'язальні). Дане поняття охоплює нерухоме майно, рухоме майно та інші майнові інтереси. Щодо нематеріальних активів ЄСПЛ враховує, зокрема, питання про те, чи

створює конкретна правова ситуація фінансові права та інтереси та, чи є зв'язок із економічною цінністю. Наприклад, ЄСПЛ розглядає в якості «майна»: інтелектуальну власність, зокрема, торговельні марки та авторські права (Анхойзер Буш інк. проти Португалії, Мельничук проти України); ліцензії щодо використання власності певним способом (ліцензія на продаж алкогольних напоїв або права на рибальство (ТОВ «Три трактори» («ТТА») проти Швеції, Алатулкіла та інші проти Фінляндії); виключне право на використання Інтернет-доменів, зареєстрованих за компанією («Пеффген ГмбХ» проти Німеччини) [205, с. 170].

В Україні ж поняття майно закріплено у ст. 190 ЦК України, у якій зазначається, що майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майнові права є неспоживною річчю. Майнові права визнаються речовими правами. Однак такий підхід законодавця поділяється не всіма вченими, які визначають, що майнові права є нематеріальними благами майнового характеру, на які має поширюватися інший правовий режим, відмінний від речового права. Схожі дискусії виникають й щодо таких правових категорій, як цифрова річ, віртуальні активи, цифровий контент тощо. У той же час вітчизняне законодавство прямо розмежовує право власності на річ і виключне право творця на об'єкт інтелектуальної власності.

Зокрема, С. О. Сліпченко вважає, що встановлення для цифрових речей саме режиму права власності, як належного юридико-технічного прийому, видається недостатньо аргументованим. Традиція застосування пропрієтарного підходу до об'єктів авторського й патентного права у зв'язку з їх нематеріальною природою практично відразу ж була піддана критиці. Такий же юридико-технічний прийом було застосовано й до інформації, і з тих же причин він також був підданий критиці. На сьогодні більшість країн континентального права відмовились від поширення правового режиму матеріальних благ (речей) на нематеріальні блага у зв'язку з помилковістю такого підходу [184; 186, с. 221].

У цілому погоджуючись з зазначеною позицією вченого варто вказати ще й на іншу проблему, що пов'язана з визначенням цифрової речі нематеріальним благом, на який поширюється правовий режим речі, а саме на визнання цифрової речі та її окремих видів самостійними об'єктами цивільних прав з позицій того, що приміром цифровий контент, як цифрова річ, може бути за своєю суттю результатом інтелектуальної творчої діяльності або інформацією, яким притаманні спеціальні правові режими, відмінні від правового режиму речі. У ст. 1 Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги» зазначено, що цифровий контент – це дані, які створюються і надаються в цифровій формі. До цифрового контенту належать, зокрема, комп'ютерні програми, застосунки, відеофайли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги [160]. З огляду на вказане більшість вчених сходяться на думці, що залежно від змісту цифрового контенту та мети його використання такий контент становлять результати інтелектуальної власності або інформація у вигляді певних даних. У Директиві 2019/770 (ЄС) про окремі аспекти договорів про надання цифрового контенту і цифрових послуг вказано, що вона не визначає правової природи цифрового контенту і договорів щодо його надання та не вирішує ці питання, що залишаються у віданні національних законодавств [227].

Якщо розглядати цифровий контент суто як результат інтелектуальної власності, що створений у цифровій формі, на який поширюється режим виключних майнових прав дозволяти використання об'єктів інтелектуальної власності іншим особам, то аналогічно виникає зворотне питання про доцільність виокремлення цифрового контенту як окремого цифрового об'єкта цивільних прав, що характеризується нематеріальною природою. З даного приводу у наукових колах теж ведеться дискусія.

Н. Ю. Філатова-Білоус зазначає, що найбільш дискусійним на сьогодні є питання про можливість вільного обороту цифрового контенту. Особа, яка придбала примірник твору, стає його власником, закономірно, що вона повинна мати право безперешкодно відчужувати такий примірник за власною волею [201,

с. 303]. Водночас особа, яка володіє майновими правами інтелектуальної власності на цей твір, зберігає за собою виключне право створювати копії такого твору, видавати його нові тиражі тощо. Що ж стосується цифрового контенту, то бракує основної підвалини цієї концепції – розмежування прав на сам твір та на його примірник [201, с. 304]. Так, у справі *Art & Allposters International BV* Європейський суд справедливості сформулював загальну позицію: оскільки у європейському вторинному законодавстві використовуються поняття «матеріальні примірники» та «матеріальні об'єкти», вичерпання права на розповсюдження твору застосовується тільки до матеріальних об'єктів, в яких утілено твір, що захищається авторським правом [201, с. 304].

Р. М. Гейнц зазначає, що цифровий контент – це окремі види об'єктів авторських та/або суміжних прав, договірне регулювання використання яких повинно здійснюватися з дотриманням законодавства про право інтелектуальної власності. Єдина особливість цифрового контенту полягає у способах його фіксації (об'єктивації) та поширення [23, с. 87]. С. О. Сліпченко теж вказує на те, що більш ґрунтовної аргументації законодавця потребує факт виокремлення цифрових речей в окрему правову категорію, що зумовлено створенням та існуванням нематеріальних благ виключно в цифровому середовищі [186, с. 218] та віднесення цифрового контенту до цифрових речей, яким притаманний спеціальний правовий режим, а не правовий режим речі.

Якщо звернутися до аналізу поняття цифровий контент, змістом якого є результати інтелектуальної власності, то варто зазначити наступне. Об'єктом інтелектуальної власності можемо вважати творчу діяльність як різновид інтелектуальної діяльності. Об'єктом права інтелектуальної власності є представлені в об'єктивній формі нематеріальні результати інтелектуальної діяльності, що забезпечує їх сприйняття та допускає можливість їх відтворення безпосередньо і за допомогою спеціальних пристроїв та засобів [3, с. 7]. Такі об'єкти є результатами інтелектуальної, творчої діяльності, що відповідають

вимогам закону, встановленим щодо них і яким внаслідок цього надається правова охорона [203, с. 332 – 333].

Зокрема, у ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначено, що твір – це оригінальне інтелектуальне творіння автора (співавторів) у сфері науки, літератури, мистецтва тощо, виражене в об'єктивній формі. Для набуття твором ознак об'єкта авторського права такий об'єкт має відповідати критеріям новизни, унікальності та оригінальності. Відповідно, виникає питання про те, чи буде вважатися твором результат творчої діяльності, який не відповідає вказаним критеріям. Звісно, що ні, результат творчої діяльності, який не відповідає вимогам закону щодо критеріїв творчості, може бути об'єктом цивільних прав, але не об'єктом авторського права.

Якщо перенести можливість створення творів, що відповідають критеріям творчості, не у простій письмовій формі, а в цифровій формі, то логічно, що результати інтелектуальної творчої діяльності, створені у цифровій формі, підпадають під правову охорону авторського права. Відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про авторське право та суміжні права», авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми (письмової, речової, електронної (цифрової) тощо).

З огляду на аналіз норм Законів України «Про цифровий контент та цифрові послуги» та «Про авторське право і суміжні права» варто зазначити, що результати інтелектуальної творчої діяльності, створені у цифровій формі, можуть складати зміст цифрового контенту, на який поширюється правовий режим виключних прав інтелектуальної власності. Якщо результати творчої діяльності, створені у цифровій формі, не відповідають вимогам закону для набуття правової охорони авторського чи суміжного права, то такий обсяг даних все одно може бути об'єктом цивільних прав і цивільного обороту, якщо має вартісний характер, у зв'язку з чим може визнаватися цифровим контентом як

самостійним об'єктом цивільних прав, не пов'язаним з правом інтелектуальної власності.

Наступним важливим питанням, що зумовлює дискусії вчених, чи може цифровий контент, зміст якого складають результати інтелектуальної творчої діяльності, бути самостійним оборотоздатним цифровим об'єктом цивільних прав, на якого не поширюється режим виключних прав інтелектуальної власності.

Вважаємо, що у даному випадку варто виходити з тих же постулатів, що закріплені у ст. 419 ЦК України, що право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного. Відповідно право інтелектуальної власності та речове право на цифровий контент не залежать одне від одного. Дане правило варто застосовувати з урахуванням того, що отримати правову охорону об'єкт авторського права може за умови наявності об'єктивної форми з розумінням того, що охороноздатність поширюється на інтелектуальний продукт, а не на форму його втілення.

Підтвердженням такого умовиводу є ст. 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права», згідно якої зазначено, що авторське право і право власності на матеріальний, електронний (цифровий) об'єкт, в якому втілено (зафіксовано) твір, не залежать одне від одного. Відчуження матеріального, електронного (цифрового) об'єкта, в якому втілено (зафіксовано) твір, не означає передання (відчуження) майнових прав на твір і навпаки.

З урахуванням наведено приходимо до висновку, що об'єкти права інтелектуальної власності набувають правової охорони за умови втілення в будь-яку об'єктивну форму (письмову, електронну (цифрову)), якщо додаткові умови не визначені спеціальним законом. Об'єкт права інтелектуальної власності і право власності на матеріальний, електронний (цифровий) об'єкт, у якому втілено результат інтелектуальної творчої діяльності, не залежать одне від одного. Відповідно, цифровий контент може мати дуальну природу, оскільки з одного боку може включати у свій зміст результати інтелектуальної творчої

діяльності, на який поширюється спеціальний правовий режим виключних прав інтелектуальної власності, а з іншого боку, цифровий контент може містити дані, не пов'язані з правом інтелектуальної власності в силу відсутності ознак останньої або ж з використовуватися без прив'язки до свого змісту, що зумовлює правовий режим речі, якщо інше не випливає з закону чи сутності цифрового об'єкта цивільних прав.

Вказані висновки не суперечать нормам чинного законодавства, оскільки у ч. 2 ст. 179¹ ЦК України зазначено, що правовий режим визначається законом і може визначатися виходячи з сутності цифрової речі, підвидом якої є цифровий контент. Справді, у цивільному обороті залежно від мети вступу особи у договірні відносини обирається й вид договору щодо цифрового об'єкта цивільних прав, змістом якого є результат інтелектуальної творчої діяльності. Якщо на цифровий контент, наприклад, на цифрову гру надається ліцензія чи укладається ліцензійний договір про надання дозволу на використання об'єкта інтелектуальної власності, то у даному випадку йдеться про виникнення відносин щодо нематеріального блага з урахуванням правового режиму виключних прав. Однак для отримання доступу до ліцензійного інтелектуального продукту, створеного у цифровій формі (цифрового контенту) та розміщеного на цифровій платформі, особі як користувачу, потрібно вчинити додаткові дії, що зумовлюють або укладення договору публічної оферти, якщо особа отримує безоплатний доступ до цифрової гри на сайті, або укладення договору купівлі-продажу чи іншого договору, який є підставою скачування на ПК та /або доступу до цифрового контенту (цифрової гри), зміст якого складає об'єкт інтелектуальної власності, та який визначає права та обов'язки сторін щодо купівлі та користування цифровим об'єктом на певний строк та на певних умовах.

Інший приклад. Якщо особа вирішує пройти авторські навчальні курси в онлайн школі на певній цифровій платформі, то укладаючи договір публічної оферти про доступ до платформи та користування цифровим контентом, де

знаходяться авторські ліцензійні відеофайли, аудіофайли та авторський контент (таблиці, чек листи, гайди тощо), або укладаючи договір про надання освітніх цифрових послуг в цифровому середовищі, у особи виникає право на отримання цифрової послуги та використання цифрового контенту, наповненого об'єктами авторського права, без права використання об'єктів інтелектуальної власності у інших, ніж освітніх, цілях, а саме забороняється відтворювати, копіювати чи поширювати вказані матеріали без дозволу автора курсу чи онлайн школи. У той же час розробник курсів має право видавати ліцензію іншим особами, згідно якої у останніх виникає право на викладання курсів за методикою автора з вказівкою на це в умовах, визначених у ліцензії.

Ще однією важливою подією стала підготовка та прийняття 16 грудня 2019 року Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні, а також впродовж 2019 – 2022 року низки законів, спрямованих на врахування положень Угоди про асоціацію, які були спрямовані на вирішення деяких проблемних питань застосування законодавства у сфері інтелектуальної власності. Слід зауважити, що глава 9 «Інтелектуальна власність» розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію містить лише окремі положення актів ЄС у сфері інтелектуальної власності [167, с. 201]. Зокрема, законодавство України відносить до об'єктів авторського права компіляції даних (бази даних), якщо вони за добром або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності. Йдеться про творчі (оригінальні) бази даних, і в цій частині позиція національного законодавства відповідає Угоді TRIPS, Договору ВОІВ про авторське право та Директиві 96/9/ЄС [221, с. 143]. У той же час у Директиві 96/9/ЄС об'єктами правової охорони, поряд із базами даних, що є результатами творчої діяльності автора і охороняються авторським правом, визначено й нетворчі (неоригінальні) бази даних, для яких передбачено право особливого роду (*sui generis*). Якщо звернутися до ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права», то бази даних, що не є оригінальними або згенеровані комп'ютерною програмою

(програмами), теж охороняються правом особливого роду (*sui generis*). Таким чином, приходимо до висновку про вдалу уніфікацію чинного вітчизняного та європейського законодавства у сфері авторського права.

Однак важливим питанням, що постало в епоху цифровізації бізнесу у сфері права інтелектуальної власності, є питання про удосконалення законодавства про розширення переліку засобів індивідуалізації учасників цивільних відносин новими цифровими об'єктами. Зокрема, йдеться про необхідність визначення групи права інтелектуальної власності для розширення їх переліку такими цифровими об'єктами, як доменні імені. Таку позицію варто підтримати, оскільки в сучасних умовах доменне ім'я виступає важливим засобом індивідуалізації. Зараз активно розвивається практика реєстрації доменних імен, передавання прав на них від одних суб'єктів іншим, мають місце випадки недобросовісного захоплення доменних імен («кіберсквотинг»), що актуалізує питання стосовно законодавчого закріплення їх цивільно-правового режиму [221, с. 143].

Нині існують різні пропозиції щодо визначення місця доменних імен серед цифрових об'єктів права інтелектуальної власності. Зокрема, Ю. В. Носік та О. В. Кохановська вважають за потрібне віднести доменні імена до засобів індивідуалізації учасників цивільних відносин. У даному контексті іншими вченими, які погоджувалися з вказаною думкою, у продовження вказаної пропозиції висловлювалися думки про віднесення доменних імен до комерційних найменувань, або до торгових марок, що дозволить виконувати функції вирізнення одних осіб з-поміж інших учасників цивільного обороту [205, с. 166]. У той же час Грицай В. І. погоджується з тим, що доменне ім'я є самостійним засобом індивідуалізації учасників цивільного обігу [27], проте пропонує віднести доменне ім'я до категорії нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності.

Втім з розвитком теорії цифрових об'єктів цивільних прав виникли й інші додаткові пропозиції. Зокрема, Л. В. Орел вказує на те, що система

індивідуалізації віртуального мережевого світу існує відповідно до системи індивідуалізації реального світу, тобто системи комерційних найменувань, товарних знаків, брендів, але вона внаслідок адресності має свою специфіку [110, с. 51]. Доменні імена є унікальними, бо ніхто інший не може володіти таким же сполученням доменів, тому вони допомагають індивідуалізувати юридичних осіб [110, с. 52]. На думку вченої варто змінити ст. 420 ЦК України і включити доменні імена до переліку об'єктів права інтелектуальної власності, доповнити Книгу четверту главою «Доменні імена», а також прийняти Закон України «Про доменні імена», в якому слід відобразити поняття, основні ознаки, порядок набуття, використання та припинення права на доменне ім'я, порядок співвідношення доменних імен з іншими об'єктами інтелектуальної власності, територіальні межі права на використання доменного імені, юрисдикцію [110, с. 53] тощо.

Однак виникла ще одна позиція, представлена С. А. Цибізовою, яка запропонувала віднести на законодавчому рівні доменні імена до нетипових об'єктів цивільного права, що не пов'язані з правом інтелектуальної власності. На обґрунтування вказаної позиції вченою зазначено, що з розвитком комерційних відносин у кіберпросторі доменні імена почали використовуватись, зокрема, з рекламною метою, для вирізнення одних товарів та послуг з-поміж інших. Набуття доменними іменами нового сенсу обумовлено передусім їх технічними особливостями та ідеєю, закладеною в систему доменних імен (DNS) [205, с. 163]. Окрім того, в обґрунтування вказаної думки зазначено, що саме критерій оборотоздатності, що може бути застосованим до доменних імен, є достатньою аргументацією їх виокремлення самостійними об'єктами цивільних прав. Доменні імена вже тривалий час виступають об'єктами угод купівлі-продажу. Так, у 2016 році доменне ім'я *tesla.com* було придбано за 11 мільйонів доларів [205, с. 165].

Незважаючи на детальну характеристику доменних імен та їх технічної сутності все ж варто не погодитися з висловленою думкою, оскільки критерій

оборотоздатності є притаманним не тільки речовим та цифровим об'єктами цивільних прав, але й об'єктам інтелектуальної власності. На противагу позиції С. А. Цибізової, що унікальність, неповторність та новизна кожного доменного імені не є проявом творчого, розумового процесу людини, а є формальними ознаками, що обумовлені архітектурою системи доменних імен (DNS) [205, с. 167], все ж сприймається аргументація тих вчених, що засоби індивідуалізації (торговельні марки, комерційні найменування, географічні зазначення) також не відзначаються високим рівнем творчості. Спільною ознакою засобів індивідуалізації є їх призначення – індивідуалізувати учасників цивільного обороту. Усі засоби індивідуалізації підлягають обов'язковій експертизі і державній реєстрації [205, с. 167 – 168].

Норми чинного законодавства України визначають доменні імені як імена, що використовуються для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті, що визначено ст. 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» [150]. Також у п. 5 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» термін «доменні імена» закріплено у визначенні поняття «веб-сайт», щодо якого доменне ім'я розглядається як складова адреси в мережі Інтернет, через яку може здійснюватися доступ до веб-сайту. З наведеного випливає, що на законодавчому рівні відсутні норми щодо визначення правового режиму доменного імені.

Однак, враховуючи той факт, що доменне ім'я з моменту його створення належить конкретному суб'єкту – власнику веб-сайту, без дозволу якого інші особи не мають права його використовувати, та може бути ідентифікатором учасників цивільних відносин, їх товарів та послуг у цифровому середовищі, що сприяє їх оборотоздатності в просторі інформаційних технологій, а також сприяє вирізненню товарів та послуг одних учасників цивільного обороту від інших, та може бути безпосередньо об'єктом цивільного обороту, то приєднуємося до тієї позиції, що доменні імена варто визнавати об'єктами права інтелектуальної власності та відносити їх до засобів індивідуалізації учасників цивільних

правовідносин, товарів та послуг, як ще одного окремого засобу у формі цифрового об'єкта, щодо якого варто прописати спеціальний правовий режим з урахуванням технічної сутності доменного імені.

2.2. Нематеріальні блага як об'єкти інформаційного права

Відносини з приводу інформації перебувають одночасно як в публічній, так і в приватній сфері. В площині приватного права інформаційні дані мають піддаватися регулюванню, охороні та захисту. Наприклад, персональні дані фізичних осіб – ведення реєстрів перебуває в площині публічного права, забезпечення охорони цих даних є справою держави, яка зобов'язана створити умови для охорони особистих немайнових прав фізичних осіб, що відповідає вимогам Регламенту 2016/679 Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних» від 27 квітня 2016 р [166].

У теорії права існують різні концепції тлумачення сутності інформації, що зумовлюється багатоаспектністю зазначеної категорії, її використанням у різних сферах життя і галузях науки для осмислення не лише її самої, але й для пояснення інших явищ та процесів навколишньої дійсності [167, с. 130]. Методологічною основою для розуміння інформації як об'єкта цивільних правовідносин можуть слугувати концепції, які пропонують розглядати інформацію самостійним об'єктом цивільних прав, або які пов'язують інформацію з результатами інтелектуальної діяльності людини, або з особистими немайновими правами, що забезпечують природне існування фізичної особи та її соціальне буття, які мають інформаційну складову [167, с. 131], або які є дотичними до речових, корпоративних, зобов'язальних прав, що включають або супроводжуються у цивільному обороті інформацією про особу, предмет та умови правочину тощо, як засобом дійсності правочинів тощо.

Щодо співвідношення права на інформацію та права інтелектуальної власності, то з цього питання існують різні погляди вчених: перше вважають однією зі складових другого і, навпаки, – праву інтелектуальної власності відводять місце в системі норм інформаційного права (проф. В. А. Копилов) [69]. Щодо співвідношення права власності та права на інформацію, так само є два погляди: а) на інформацію розповсюджується право власності; б) на інформацію право власності не розповсюджується (проф. Р. Б. Шишка) [191, с. 382]. Така полярність думок хоча й не висвітлює сутності інформації та її особливостей як самостійного об'єкта цивільних прав, але в той же час вказує на те, що інформація є тим нематеріальним благом, що може впливати на цивільний оборот та різні сфери життя, перебуваючи у різних правових режимах. Якщо, знову ж таки, говорити про поняття «цифровий контент», що є даними у цифровій формі, то тут має місце інформація або як частина результату інтелектуальної творчої діяльності, або як самостійний нематеріальний цифровий об'єкт права.

У той же час у практиці застосування має місце дискусія про проблематику необхідності посилення чи послаблення надання правової охорони об'єктам права інтелектуальної власності, до складу яких входить науково-технічна інформація [7], оскільки завданням права інтелектуальної власності є забезпечити охорону прав творців та правоволодільців, удосконалити способи та засоби захисту об'єктів права інтелектуальної власності, надати гарантії безпечного їх функціонування. У той же час правовий режим інформації, за винятком конфіденційної інформації, спрямований на поширення інформації відповідно до актуальних подій та обставин на той чи інший момент часу.

Правовий режим інформації законодавець надає лише тим об'єктам, які об'єктивно існують і зберігаються на матеріальних носіях або знаходять своє відображення у електронному вигляді [178, с. 303]. Вказана умова надання охорони та визначення правового режиму інформації є схожою з умовами права інтелектуальної власності щодо об'єктів авторського та суміжного права, які

визнаються такими за умови можливості їх відтворення в об'єктивній формі. Інформація як об'єкт цивільних правовідносин існує у вигляді відомостей про суб'єкта цивільних правовідносин, його діяльність і пов'язані з ним процеси або відображає характеристику та властивості певного об'єкта. Загальнодоступна за своїм характером інформація «спільна для всіх» не є об'єктом цивільних прав, оскільки відсутній сенс у необхідності забезпечення доступу до неї [178, с. 325]. Правовий режим окремих видів інформації визначається спеціальними актами цивільного законодавства, які враховують її особливість та визначають співвідношення публічних і приватних інтересів під час її пошуку, збирання, зберігання, переробки, поширення та використання в різних сферах суспільного життя [46, с. 245].

З прийняттям ЦК України інформацію вперше було визнано об'єктом цивільних прав, що дало можливість поширити на неї увесь цивільно-правовий інструментарій, а отже, й усі положення Загальної частини ЦК України [189, с. 208]. На думку Б. О. Соловійова, інформацію слід визначати як благо особливого роду, адже найістотніші ознаки інформації дають можливість окреслити її як універсальний об'єкт цивільних прав, що за певних обставин може як поглинати інші об'єкти, так і перетворюватись, набувати ознак цих об'єктів [189, с. 208]. Важливою ознакою інформації як об'єкта цивільних прав є її оборотоздатність, що дозволяє відмежувати інформацію як вид нематеріальних благ від таких об'єктів цивільних прав як особисті немайнові блага, які забезпечують фізичне існування людини.

А. Козинець теж розглядає інформацію особливим немайновим благом, що може виражатися у вигляді особистих благ фізичної особи, як результат творчої діяльності, а також виступати предметом договірних та позадоговірних зобов'язань. За такого ракурсу розгляду співвідношення інформації та об'єктів інтелектуальної власності не відбувається протиставлення цих взаємопов'язаних інститутів цивільного права. Навпаки, результати інтелектуальної, творчої діяльності як різновид інформації автоматично підпадають під охорону

інформаційного законодавства і додатково можуть захищатися способами захисту права інтелектуальної власності [57, с. 17]. Варто погодитися з такою позицією, оскільки екологічне співіснування цих двох нематеріальних благ позитивно впливає одночасно і на їх правову охорону і на їх оборотоздатність з можливістю зберегти свою майнову цінність та бути доступним для цивільного обороту, чого можна досягти завдяки сформованості юридичних механізмів охорони результатів інтелектуальної творчої діяльності та захисту суб'єктивних прав їх творців, а також норм, спрямованих на регулювання питань, пов'язаних з зберіганням, поширенням, збереженням, обробкою інформації тощо. Адже у практичній сфері певна суперечність щодо вільного збирання, зберігання, поширення та використання інформації та щодо використання результатів інтелектуальної творчої діяльності зберігається [57, с. 19].

У зв'язку з вказаним вище в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства належне й ефективне регулювання інформаційних відносин має бути основою для подальшого розвитку інших «інформаційних інститутів» цивільного права – права інтелектуальної власності та особистих немайнових прав фізичної особи [57, с. 17 – 18]. Окрім того, враховуючи, що інформація має нематеріальну природу і може мати різні форми свого зовнішнього вираження, у межах цивільного обороту відбувається не лише обіг інформації (надання чи передача інформації від правоволодільця до набувача), а й оборот прав на інформацію [167, с. 133]. Інформація пронизує значну кількість інститутів цивільного права та знаходить своє вираження в різних цивільно-правових категоріях і нормах як безпосередньо (у вигляді інформації та інформаційних прав), так і опосередковано через результати інтелектуальної, творчої діяльності чи особисті немайнові блага фізичної особи [167, с. 133]. Відомості мають бути такими, що можуть бути сприйняті, а отже, як правило, зафіксовані на певних носіях. Вони можуть бути класифіковані: за змістом; за видами матеріального носія, за категоріями доступу, за формами власності, за вагомністю використання [191, с. 383 – 384].

Ведучи мову про інформацію у контексті особистих немайнових благ слід вказати, що правдивість і законність інформації є одним із найважливіших критеріїв задоволення потреб суспільства. Тому на підставі цього створюється низка нормативно-правових актів, що регулюють конфлікти, які виникають між суб'єктами цивільних прав у зв'язку з використанням інформації як особливого немайнового блага [167, с. 145]. Надзвичайно цінним з цього приводу є Офіційне тлумачення положень ст. 177 ЦК України, яке можна знайти в Рішенні Конституційного Суду № 31-рп/2009 від 10. 12. 2009 р., що стосується нормативного матеріалу, який викладений у Книзі 2 ЦК України, присвяченій особистим немайновим правам фізичних осіб. Саме поняття особистого немайнового права фізичної особи можна сформулювати через призму інформації – як найбільш повну комплексну узагальнену інформацію про людину (осіб), яка характеризує її (їх) в особистій сфері її (їх) життя [167, с. 145]. З наведеного випливає, що інформація у співвідношенні з особистими немайновими правами відіграє роль змісту цих нематеріальних благ, розкриває їх сутність і захищається законом у разі порушення особистих немайнових прав особи.

Щодо розкриття сутності інформації як самостійного об'єкта права, то згідно Концепції щодо рекодифікації ЦК України пропонується доповнити ст. 177¹, у якій перерахувати такі об'єкти: інформація, інформаційні продукти, ресурси, системи тощо та об'єкти прав, що створюються та знаходяться в мережі Інтернет, криптовалюта, персональні дані, інформація про особу, автономні роботи, штучний інтелект, контент (цифровий контент), який означає інформаційний зміст сайту – тексти, звукова, графічна та інша інформація, а також книги, газети, збірки матеріалів тощо та інші об'єкти [167, с. 134; 63]. Перелічені об'єкти теж потребують окремого аналізу з метою окреслити які з них можна віднести до нематеріальних благ, уточнивши їх зміст та сутність у статтях глави 15 ЦК України задля уникнення помилок в їх розумінні, визначенні їх правової природи і механізмів правового регулювання, способів захисту, а також

розширити цю главу за рахунок додаткових статей, які будуть мати узагальнююче значення для усіх інших книг цього Кодексу [167, с. 155]. Вказані пропозиції є доречними й з огляду на те, що нами у попередній розділах теж ініційовано внести зміни до Глави 15 ЦК України, що має визначати розширений перелік саме нематеріальних благ, щоб у подальшому уникнути питань щодо того, який правовий режим має бути застосовано до того чи іншого блага та чи доречно в окремих випадках застосовувати правовий режим речі, як то, наприклад, з приводу цифрового контенту, зміст якого можуть складати як результати інтелектуальної творчої діяльності, так і відомості чи дані, що є сукупністю інформації, що не підпадає під правову охорону права інтелектуальної власності.

Якщо говорити про інформацію у ключі змісту цифрового контенту, то варто зазначити, що об'єктом цифрового контенту є нематеріальне благо – інформація або твір, комплекс творів та інформації, у зв'язку з чим немає жодних сумнівів, що цифровий контент є окремим нематеріальним благом, а не цифровою річчю у розумінні сутності безтілесного майна. «Цифрова річ» – це взагалі умовна назва. Так звана «цифрова річ» – це завжди спрощене уявлення про саму суть об'єкту – немайнове благо – інформаційне чи із сфери інтелектуальної власності, особистих немайнових прав, який втілюється у речовій формі – папері, на екрані комп'ютера, у так званій цифровій формі, книзі, картині тощо. Навіть представники ІТ-сфери поділяють *hardware* та *software*. Перехід прав на річ не означає переходу прав на самий немайновий об'єкт – інформацію [167, с. 134]. У контексті зазначеного, варто підкреслити, що так само як при виникненні проблемних питань щодо можливості надання правової охорони об'єктам права інтелектуальної власності тільки за умови їх втілення в об'єктивну форму і в той же час необхідності розмежування правового режиму результату інтелектуальної творчої діяльності як нематеріального блага та правового режиму речі, у якій втілено цей результат, так само і у контексті інформації варто розмежовувати спеціальний правовий режим інформації як

нематеріального блага та правовий режим матеріального (цифрового) носія, на якому інформація втілена.

У даному аспекті варто навести приклад щодо суті цифрового контенту, який є змістовно-інформаційним наповненням сайту – тексти, картинки, музика, відео, що можуть набути електронної «цифрової» форми втілення і не є річчю. Повернення до теорії «безтілесних речей» може зруйнувати усі сучасні підходи до права інтелектуальної власності і його об'єктів, інформації як самостійного об'єкта, і взагалі – до усіх об'єктів немайнових прав, це може лише ускладнити, або й спотворити розуміння і самого поняття речей у вітчизняному цивільному праві [167, с. 135].

Отже, варто погодитися, що в ЦК України необхідно внести зміни щодо такого виду об'єкта цивільних прав як цифровий контент і віднести його до категорії нематеріальних благ і в жодному випадку не відносити до так званої групи «цифрова річ». Адже на законодавчому рівні та у правовій літературі передбачено, що цифровим контентом визнаються дані, які створені і надані в цифровому вигляді, такі як комп'ютерні програми, додатки, ігри, музика, відеозаписи або тексти, незалежно від того, чи отримано до них доступ за допомогою завантаження або шляхом потокової передачі, з матеріального носія або за допомогою будь-яких інших засобів [167, с. 136]. Хоча й до законодавчого визначення даного поняття є питання, тим не менш наведені факти відразу дають уявлення про цей складний об'єкт, який складається з ряду інформаційних об'єктів і результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Тому в жодному разі не можна спрощувати правову регламентацію щодо нього і застосовувати положення про речі (майно) [167, с. 136]. У зв'язку з цим приходимо до висновку, що не тільки інформація, але й цифровий контент має бути віднесено до правової категорії нематеріального блага як самостійного об'єкта цивільних прав, а не підвиду речі. Схожий аналіз варто провести й щодо інших пропонованих об'єктів, про які згадується у Концепції оновлення ЦК України, однак наукові

підходи та законодавчі сенси щодо цих об'єктів не є предметом нашого дослідження та виходять за рамки завдань цієї роботи.

Водночас варто звернути увагу й на те, що інформація може бути складовою суб'єктивного корпоративного права як право на інформацію. Право на інформацію важливе не лише саме по собі, але й цінне в якості гарантії належного здійснення інших суб'єктивних прав, які належать учасникам господарських товариств. Згідно ЦК України, учасники господарських товариств вправі отримувати інформацію про діяльність товариства, знайомитися з його бухгалтерськими документами та з іншою документацією у встановленому порядку [69, с. 48 – 49]. Здійснення права на інформацію може відбуватися як зі сторони учасника, так і сторони товариства. Наприклад, якщо особа набула правовий статус акціонера акціонерного товариства, то право акціонера на інформацію включає в свій зміст такі правомочності, як право на отримання інформації про порядок скликання та проведення загальних зборів акціонерів (місце, час, територія, форма проведення), право на ознайомлення з порядком денним загальних зборів акціонерів, право на ознайомлення з протоколами органів товариства, фінансово-господарською звітністю (квартальною та річною) тощо.

Акціонерне товариство у свою чергу створює внутрішню документацію товариства, визначає правила її обробки, зберігання та поширення між учасниками товариства, забезпечує надання доступу кожному акціонеру до документів товариства, визначає обсяг інформації з обмеженим доступом, має право на інформацію від учасників товариства про їх правовий статус та розмір пакета акцій, якщо він змінюється тощо. Зокрема, здійснення права на інформацію учасником і товариством можливе через надання інформації і так званий доступ до неї. Доступ до інформації означає можливість її отримання і використання, а надання – це дія, спрямована на її отримання певним колом осіб чи передача інформації певному колу осіб. Розкриття інформації товариством може провадитися через подання щоквартального звіту, зведеної бухгалтерської

(консолідованої фінансової) звітності, повідомлення про важливі факти тощо [69, с. 50]. Якщо порушується право учасника на інформацію, то у такому разі, враховуючи, що право на інформацію є складовою суб'єктивного корпоративного права, учасник товариства має право на здійснення цієї складової прав у товаристві та захист свого порушеного суб'єктивного корпоративного права. Якщо порушення відбуваються щодо діяльності товариства по зберіганню інформації, визначення обсягу інформації з обмеженим доступом, надання доступу до інформації про діяльність товариства, то тут має місце поширення спеціального правового режиму щодо інформації як нематеріального блага і самостійного об'єкта цивільних прав.

Право на інформацію може бути також об'єктом різного виду договорів. Йдеться як про спеціальні договірні конструкції, спрямовані на забезпечення інформаційних прав особи в інформаційному обміні чи гарантування додержання прав суб'єкта (договори про конфіденційність, надання консалтингових та інформаційних послуг, про проведення інформаційного пошуку тощо), так і про договори змішаного типу, у яких положення про гарантування чи реалізацію інформаційних прав є частиною їх істотних умов (договори у сфері інтелектуальної власності, договори на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт тощо) [167, с. 132]. Водночас, незважаючи на динамічний розвиток інформаційної сфери, збільшення ролі і значення інформації як необхідної умови життєдіяльності людини в епоху інформаційного суспільства, варто відзначити відсутність законодавчо закріплених на кодифікаційному рівні спеціальних договірних моделей регулювання інформаційних відносин. ЦК України безпосередньо не містить правових положень регламентації зобов'язальних інформаційних відносин [167, с. 146]. На даний час ряд інформаційних договорів визначаються нормами спеціальних законів, як то Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [154] щодо гіг-контрактів, договорів про нерозголошення, та нормами статті 6 ЦК України.

Однак, враховуючи той факт, що триває рекодифікація ЦК України, положення оновленого ЦК України щодо правочинів мають забезпечувати повноцінне функціонування відносин у сфері електронної комерції, смарт-контрактів, які поступово проникають в усі без винятку сфери суспільного життя, веб-банкінгу та враховувати інші атрибути цифрової економіки [167, с. 156].

У той же час систему сучасного інформаційного законодавства складають ЦК України та закони України «Про інформацію» [146], «Про науково-технічну інформацію» [148], «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [143], «Про електронні документи та електронний документообіг» [136], «Про захист персональних даних» [144], «Про доступ до публічної інформації» [135], «Про електронні комунікації» [137] та інші.

Відповідно до ст. 200 ЦК України інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Закон України «Про інформацію» вказує на те, що інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [146]. У Законі України «Про науково-технічну інформацію» зазначено, що науково-технічна інформація – будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [148]. З наведених законодавчих положень випливає, що інформацією є відомості або дані про явища об'єктивної дійсності залежно від сфери діяльності і що така інформація має бути відображена на матеріальних носіях або відображена в електронному вигляді.

У той же час у Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначено, що дані – це інформація, яка подана у формі, придатній для її оброблення електронними засобами [136]. У Законі України

«Про електронні комунікації» вказано, що дані – інформація у формі, придатній для автоматизованої обробки її засобами обчислювальної техніки, технічними та програмними засобами [137]. З наведених положень випливає висновок про дотримання правил юридичної техніки та правил формулювання понять, оскільки інформація і дані є тотожними правовими явищами. У даному аспекті інформація виступає самостійним об'єктом цивільних прав, що розкривається через поняття «дані».

Основними ознаками інформації як об'єкта цивільних прав є її нематеріальний характер; наявність об'єктивної форми втілення; може носити майновий або немайновий характер; позначення як оборотоздатного об'єкта, щодо якого можуть вчинятися правочини [189, с. 209]. Додатковими ознаками, що розкривають суть інформації є її універсальність, якість, системність. Ознака універсальності інформації полягає у тому, що зміст інформації може стосуватися будь-яких питань навколишньої дійсності. Під якістю інформації слід розуміти ступінь її відповідності об'єктивній реальності, меті та потребам конкретних користувачів. Системність полягає у тому, що інформація сама по собі не є хаотичною сукупністю даних, а йдеться про організовану матерію, побудовану на загальних для будь-якої системи началах [189, с. 209]. Інформація може існувати на момент виникнення правових зв'язків між суб'єктами або з'явитись у період їх існування чи як наслідок їх виникнення. Форма фіксації не впливає на зміст інформації, форма фіксації (письмова, відео, аудіо, усна) може впливати на визнання її достовірною або на сам факт її поширення чи розголошення з настанням відповідних правових наслідків [46, с. 243].

Враховуючи цифровізацію та інформатизацію суспільства у 2019 році створено Міністерство цифрових трансформацій України, а також прийнято новий Закон України «Про національну програму інформатизації», який набув чинності 1 березня 2021 року, що визначає стратегію розв'язання проблем забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки у різних сферах діяльності загальнодержавного значення.

У сфері приватного права досить вагоме значення надано захисту персональних даних, оскільки, з одного боку, персональними даними є всі важливі відомості про особу, а, з іншого боку, сукупність інформації, що може бути об'єктом цивільного обороту, що має майнову цінність для проведення маркетингових досліджень, рекламної діяльності, ведення бізнесу тощо.

Федеральний закон Канади про конфіденційність у приватному секторі, відомий як Закон про захист персональних даних та електронних документів (The Personal Information Protection and Electronic Documents Act (PIPEDA)), встановлює основні правила поводження з персональними даними під час комерційної діяльності. Відповідно до положень PIPEDA, передача особистої інформації компаніям не означає, що ви втрачаєте контроль над нею. Навпаки, закони про конфіденційність в Канаді надають можливість впливати на те, як збирається, використовується і розголошується персональна інформація [169, с. 101]. Відповідно до PIPEDA персональна інформація включає в себе: ім'я, расу, етнічне походження, релігію, сімейний стан, рівень освіти; адресу електронної пошти та повідомлення, IP-адрес (Інтернет-протокол); вік, зріст, вагу, медичні записи, групу крові, код ДНК, відбитки пальців, голос; доходи, покупки, банківську інформацію, дані кредитних/дебетових карток, звіти про позики та кредити, податкові декларації; номер соціального страхування (SIN) або інші ідентифікаційні номери [169, с. 102]. Інформація має збиратися за згодою фізичних осіб чесними та законними способами.

Схожі положення мають місце й в Загальному регламенті про захист персональних даних в країнах ЄС – GDPR (General Data Protection Regulation). У Регламенті зазначено, що опрацювання персональних даних призначено для служіння людству. Право на захист персональних даних не є абсолютним правом, воно повинне розглядатися в зв'язку з його функцією в суспільстві та бути збалансованим з іншими фундаментальними правами згідно з принципом пропорційності. Опрацювання персональних даних має відбуватися тією мірою, що є надзвичайно необхідною та пропорційною цілям забезпечення мережевої та

інформаційної безпеки, тобто здатності мережі чи інформаційної системи чинити опір, на певному рівні довіри, випадковим подіям або незаконним чи зловмисним діям [166]. Дозвіл на опрацювання персональних даних для інших цілей, на відміну від тих, для яких здійснювали первинне збирання персональних даних, необхідно надавати лише тоді, коли опрацювання є сумісним із первинними цілями збирання персональних даних [166]. Персональні дані, що за своєю специфікою є особливо чутливими щодо фундаментальних прав і свобод, потребують особливого захисту, оскільки контекст їхнього опрацювання може створити істотні ризики для фундаментальних прав і свобод. Такі персональні дані повинні включати персональні дані, що розкривають расову або етнічну приналежність [166].

У Законі України «Про захист персональних даних» теж зазначено, що персональні дані мають бути точними, достовірними та оновлюватися в міру потреби, визначеної метою їх обробки (ч. 2 ст. 6); персональні дані обробляються у формі, що допускає ідентифікацію фізичної особи, якої вони стосуються, не довше, ніж це необхідно для законних цілей, у яких вони збиралися або надалі оброблялися; забороняється обробка персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних (ч. 1 ст. 7), крім випадків, визначених законом [144].

Вітчизняна судова практика закріплює наведені положення. Так, 19 вересня 2018 року Велика Палата Верховного Суду, розглядаючи справу № 806/3265/17 (провадження № 11-460заі18), захистила право особи, передбачене ст. 32 Конституції України, якою, зокрема, закріплено заборону збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім законом визначених випадків [169, с. 103].

Таким чином, персональні дані являють собою відомості про фізичну особу, які можуть збиратися і оброблятися з чітко визначеною правомірною метою, в тому числі підприємницькою, чесними і законними способами, а також бути точними, достовірними та оновлюватися в міру потреби, визначеної метою їх обробки.

2.3. Нематеріальні блага як об'єкти корпоративного права

На сучасному етапі розвитку фондового ринку нормативну основу бездокументарних цінних паперів складає система правових норм, за допомогою яких регулюються відносини у сфері обігу бездокументарних цінних паперів, що виникають між емітентом та інвестором із метою переходу прав, посвідчених бездокументарними цінними паперами, від їх емітента (або правоволодільця) до нової уповноваженої особи через систему депозитарного обліку (трансферт) [74, с. 10].

У класичній теорії права під цінними паперами розуміли документ, що посвідчує майнові права, реалізація яких можлива лише шляхом пред'явлення цього документа. З появою бездокументарних цінних паперів перед доктриною постало питання необхідності здійснення дослідження їх правової природи [172, с. 253] для розкриття сутності.

Визначення правового статусу бездокументарних цінних паперів у наукових колах є дискусійним. Наукові підходи теоретично можна розділити на документарний та бездокументарний. Представники документарного підходу зачисляють бездокументарні цінні папери до цінних паперів, вказуючи на те, що цінні папери у формі паперового бланка відрізняються від цінних паперів у формі електронного запису на рахунку лише способом передачі та набуття прав за цими паперами [172, с. 254]. Інша ж група вчених вказує на цілковиту відмінність між документарними та бездокументарними цінними паперами, встановлюючи при цьому необхідність формування нового інституту

бездокументарних цінних паперів, з властивою лише їм специфікою правового регулювання [172, с. 254]. Іншими словами, за першим підходом на бездокументарні цінні папери поширюється правовий режим речі, а за другим підходом – спеціальний правовий режим, що пов'язаний з нематеріальною природою вказаного об'єкта цивільних прав.

Перш ніж висловити власну позицію щодо сприйняття тієї чи іншої концепції бездокументарних цінних паперів, спочатку варто визначитися з тим, у якому стані перебуває чинне законодавство щодо даного питання. У першу чергу варто зазначити, що у ст. 177 ЦК України цінні папери перебувають у переліку поруч з речами, грошима, цифровими речами та майновими правами як окремий об'єкт цивільних прав, що зумовлює потребу розглянути спеціальні норми права для визначення специфіки правового режиму цінних паперів.

Поняття цінного паперу міститься у окремій Главі 14 ЦК України, що вказує нам на специфіку даного об'єкта цивільних прав. Зокрема, у ч. 1 ст. 194 ЦК України зазначено, що цінний папір як об'єкт цивільних прав, форма існування якого встановлюється законом, посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера та особи, яка має права на цінний папір, передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі іншим особам цих прав або обмеження такої можливості у випадках та порядку, передбачених законом. З наведених положень випливає, що форма цінного паперу залежить від виду цінного паперу та специфіки його регулювання спеціальним законодавством. Окрім того, визначено, що цінний папір є оборотоздатним та може переходити від однієї особи до іншої, в тому числі бути відчуженим.

З наведеного визначення в першу чергу можна встановити дуальну природу цінного папера, що полягає у існуванні прав на цінний папір та прав за цінним папером. Такі умовиводи підтверджуються й нормами чинного спеціального законодавства. У Законі України «Про депозитарну систему» зазначено, що права на цінні папери – це речові права на цінні папери (право

власності, інші визначені законом речові права), а права за цінними паперами – це права, що виникають із зобов’язання емітента за розміщеними ним цінними паперами (право на участь у загальних зборах акціонерів, право на отримання доходу, інші права, визначені законом та/або рішенням емітента) або із обов’язків особи, яка видала неемісійний цінний папір, за виданим нею цінним папером [132]. Окрім цього, у ч. 1 ст. 197 ЦК України вказано, що до особи, яка набула право на цінний папір, одночасно переходять у сукупності всі права, які ним посвідчуються (права за цінним папером). Тобто, за загальним правилом, на законодавчому рівні для всіх видів цінних паперів незалежно від форми існування, що виступають самотійним об’єктом цивільних прав у цивільному обороті, встановлено правовий режим речі, оскільки права з цінного паперу переходять з правами на цінний папір та перебувають у володільця з моменту набуття права власності на цінний папір. Відповідно, у теорії теж визначається, що цінні папери незалежно від форми їх існування містять у собі елементи як речового, так і зобов’язального права.

Однак, якщо детальніше повернутися до наукових досліджень даного питання, то позиція законодавця трактується по-різному. Л. Саванець вважає, що бездокументарним цінним папером є специфічний об’єкт цивільних прав, дуалістичність правової природи якого виражається комплексом правомочностей власника щодо майнових та немайнових прав, ним посвідчених [172, с. 255]. В. Л. Яроцький вказує на те, що «квінтесенцію» поняття «цінний папір» у значенні об’єкта цивільних прав становить посвідчене ним майнове право, а форма його посвідчення лише охоплюється встановленим для нього правовим режимом завдяки їх тісному правовому зв’язку [224, с. 70].

Заперечуючи можливість віднесення бездокументарних цінних паперів до речей, дослідники обґрунтовують свої погляди відсутністю документа як предмета матеріального світу. О. Кологойда вказує на те, що цінний папір як документ є тим об’єктом, на який розповсюджуються речові права. Цінні папери були віднесені до майна, тому що історично вони існували у вигляді

матеріального об'єкта, тобто друкувалися на папері. Із розвитком інформаційних технологій документарні цінні папери поступилися місцем електронним цінним паперам [59, с. 38]. Бездокументарні цінні папери у зв'язку з втратою паперового носія остаточно втратили схожість з одним із способів передачі речових прав; втрачається безпосередній зв'язок між документом і засвідченим у ньому правом, а виникає принципово новий зв'язок між ідеально існуючою абстракцією і правами, що надаються [59, с. 38].

Якщо проаналізувати окремі законодавчі норми, то відповідно до ч. 1 ст. 27 Закону України «Про інформацію» документом є передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїв [146]. У цьому Законі під документом розуміється тільки матеріальний носій. Однак у ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» дано визначення електронного документа як документа, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [136]. Таким чином, хоча у першому законі документом визнається тільки матеріальний носій, але з урахуванням існування двох нормативних актів, у яких міститься визначення документа і електронного документа, приходимо до висновку, що документом може бути як матеріальний носій, так і електронні дані, у яких міститься інформація, в тому числі про майнові права, які переходять до нового власника під час відчуження цінних паперів.

У ст. 8 Закону України «Про депозитарну систему України» зазначено, що підтвердженням прав на цінні папери та прав за цінними паперами, що існують в електронній формі є обліковий запис на рахунку в цінних паперах, що відкривається депозитарною установою [132]. Документальним підтвердженням наявності на певний момент часу прав на цінні папери та прав за цінними паперами депонента є виписка з рахунка в цінних паперах депонента, яка, однак, не є цінним папером, а її передача від однієї особи до іншої не є вчиненням

правочину щодо цінних паперів і не тягне за собою переходу прав на цінні папери та прав за цінними паперами [132]. Отже, вказані положення закону доводять, що цінний папір, що існує виключно у бездокументарній формі, є оборотоздатним незалежно від наявності паперового носія і, навіть більше, паперовий носій, що підтверджує обсяг прав на бездокументарний цінний папір і прав з нього, не може бути предметом правочину та зумовлювати перехід прав від однієї особи до іншої.

М. М. Кулик визначає, що «бездокументарні цінні папери» – це електронний документ, що має встановлені законодавством обов'язкові реквізити, якими посвідчуються права (майнові й немайнові) їх першого володільця та належне виконання обов'язків емітента, визначені в проспекті емісії [74, с. 78]. Спеціальними ознаками бездокументарних цінних паперів, що визначають їх обігоздатність на фондовому ринку, є: а) емісійність; б) конвертаційна здатність; в) опосередковане володіння і властивості економічного характеру, які економісти розуміють як ознаки: надійність; серійність; стандартність; ринковість [74, с. 80].

Водночас підтвердженням є висновок вчених, які зазначають, що бездокументарні цінні папери є певною оболонкою, формою зовнішнього вираження інкорпорованих в них майнових та немайнових прав, що мають ідентичний характер з правами посвідченими документарними цінними паперами. Електронний запис на рахунку, який робить зберігач цінних паперів, є документом, трансформованим з паперового бланку на електронний запис на рахунку [172, с. 258].

Однак варто зазначити, що попри зрівняння паперової і електронної форми цінного паперу для встановлення правового режиму речі щодо нього, правильно підкреслюється у наукових дискусіях думка, що права «з папера» є основними, оскільки за рахунок їх реалізації задовольняються інтереси управоможених суб'єктів, а права «на папір» мають щодо них допоміжне, інструментальне призначення [224, с. 53 – 54]. Зокрема, акція посвідчує комплексне майнове

(корпоративне) право, яке хоча і містить у своєму змісті правоможності зобов'язального характеру, проте не може бути зведене лише до зобов'язання [224, с. 70].

У той же час у правовій літературі тривають дискусії щодо того, чи являються цінні папери і гроші на законодавчому рівні самостійними об'єктами цивільних прав. Адже, цінні папери і гроші характеризуються значною подібністю їх правової природи, що дає підстави, з одного боку, порівнювати їх, говорити про спільні риси і відмінності, а з другого – відрізнити їх від речей [224, с. 113]. В. Л. Яроцький вважає, що і у правовій, і в економічній науці кожний із них має відносно самостійну сферу термінологічного застосування. Представники економічної науки розглядають сутність грошей, здійснюючи аналіз виконуваних ними в економічному обороті функцій: міра вартості, засіб обігу, розрахунків, кредиту, світові гроші [224, с. 113]. З урахуванням наведених функцій грошей, вони можуть розглядатись як особливий *фінансово-правовий інструмент* [224, с. 114]. О. В. Даниленко зазначає, що юридична своєрідність грошей визначається їх здатністю виступати легальним платіжним засобом, що наділений обов'язковістю прийняття до оплати всіма без виключення учасниками цивільних відносин за внутрішнім та валютним примусовими курсами та здатністю погашення будь-якого зобов'язання майнового, а в деяких випадках і немайнового характеру [34, с. 6]. У ч. 1 ст. 192 ЦК України зазначається, що гроші є законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України.

Подібність правової природи цінних паперів і грошей проявляється в їх інструментальному характері, оскільки вони схожі за своїм походженням, адже і цінні папери, і гроші з'явилися в цивільному обороті в результаті реалізації суспільної потреби в конструюванні економіко-правових інструментів, які забезпечують механізм функціонування товарообмінних відносин [224, с. 115]. Пріоритет за часом появи, безсумнівно, належить грошам [224, с. 116]. Окрім того, і гроші, і цінні папери можуть існувати як у документарній, так і

бездокументарній формі і задовольняти майнові запити та потреби суб'єктів цивільних правовідносин в цивільному обороті з огляду на їх майнову спроможність. Відмінність між грошима та цінними паперами проявляється у тому, що гроші виступають в цивільному обороті легальним платіжним засобом, у той час як цінні папери закріплюють майнові права, що мають вартісну цінність.

Щодо поширення правового режиму речей на гроші та цінні папери, то у даному випадку прийнятним є висновок, що такий стан речей дозволяє одночасно визначати ці об'єкти цивільних прав самостійними об'єктами і в той же час забезпечити можливість застосування універсальних речових механізмів виникнення, передачі, здійснення та захисту права власності з урахуванням специфіки їх правової природи та правил оборотоздатності.

Однак у практиці застосування підтверджується висновок про те, що цінний папір сам по собі не має цінності, оскільки тільки майнові права, ним закріплені, мають майнову вартість і є справжнім предметом договорів, незалежно від форми їх існування – документарної чи бездокументарної.

Якщо говорити про такий вид емісійних цінних паперів, як акція, то відповідно до ч. 1 і ч. 2 ст. 22 Закону України «Про акціонерні товариства» прямо зазначено, що акція товариства посвідчує корпоративні права акціонера щодо відповідного акціонерного товариства. Усі акції товариства є іменними та існують виключно в електронній формі. Враховуючи специфіку виду емісійних цінних паперів, акція посвідчує не просто майнові права, а корпоративні права, зміст яких складають сукупність прав майнового та немайнового характеру та визначають специфіку їх правової природи.

У ст. 96¹ ЦК України зазначається, що права учасників юридичних осіб (корпоративні права) – це сукупність правомочностей, що належать особі як учаснику (засновнику, акціонеру, пайовику) юридичної особи відповідно до закону та статуту товариства. Корпоративні права набуваються особою з моменту набуття права власності на частку (акцію, пай або інший об'єкт

цивільних прав, що засвідчує участь особи в юридичній особі) у статутному капіталі юридичної особи. Отже, об'єктом цивільних прав виступає частка у статутному (складеному) капіталі товариства, акція, паї тощо, а корпоративні права виникають з моменту набуття таких об'єктів у власність. Разом з тим серед переліку корпоративних прав міститься правомочність учасника на відчуження вказаних вище об'єктів, які у свою чергу засвідчують не корпоративні права, а участь у юридичній особі. У зв'язку з цим постає цілком логічне питання, що ж все-таки варто визнавати об'єктом цивільних прав – корпоративні права чи частку у статутному (складеному) капіталі товариства, цінні папери, паї? Окрім того, виникає питання про те, який зміст вкладає законодавець у поняття «корпоративні права», «права учасників», «право участі» [86, с. 83].

У правовій літературі вказується, що корпоративні права учасника ТОВ слід розглядати як сукупність самостійних суб'єктивних прав, що виникають з майнової та/або особистої участі в товаристві, види, зміст та особливості реалізації яких визначені законодавством, локальними актами товариства та корпоративними договорами у разі їх укладення учасником [198, с. 25; 22, с. 21]. Правовідносини з такими об'єктами, як частки в статутному капіталі та акції, бувають різними: суто зобов'язальними (щодо відчуження часток, акцій); спадкові (при спадкуванні цих об'єктів); речові (щодо прав, на яких ці об'єкти належать певним суб'єктам) [190, с. 138]. При цьому всі зазначені вище права (як організаційні, так і майнові) обумовлюються правами з акції/частки. Натомість існують ще й права на акцію/частку, які є об'єктами, таким само як і майнові права. Вони оборотоздатні, бо акції/частки в статутному капіталі можна продати, подарувати, заставити, успадкувати тощо [196, с. 141].

У той же час В. В. Луць зазначав, що звертаючись до поняття «сутності», слід відзначити, що загальноприйнято розглядати її як внутрішній зміст предмета чи явища, що виражається в єдності всіх їхніх різноманітних властивостей і відносин. Сутність (зміст) суб'єктивного корпоративного права як узагальненої категорії складають ті правомочності, якими наділяються

суб'єкти корпоративних відносин [77, с. 140]. Тому відповідь на питання, що собою становить частка у статутному капіталі ТОВ, на сьогодні відсутня [176, с. 331].

Втім кожний існуючий чи потенційний об'єкт цивільних прав може бути таким тільки у тому разі, якщо його можливо окреслити через правову категорію «благо». На рівні положень ЦК України поняття «матеріальне благо» і «нематеріальне благо» не розкрито, тому необхідно звернутися до теоретичних положень. За загальним підходом, матеріальні блага відносять до благ, що мають фізичне втілення та за своєю формою можуть існувати у матеріальному світі, а нематеріальні блага – це, відповідно, блага, що не мають фізичного втілення та не належить до предметів матеріального світу [86, с. 83].

На законодавчому рівні до класичних нематеріальних благ відносяться тільки об'єкти інтелектуальної власності, інформація та особисті немайнові блага. Однак, якщо ведучи мову про корпоративні права, то виникає логічне питання – до якої категорії благ відносини корпоративні права, адже матеріальність корпоративних прав доводити недоречно, а нематеріальний характер корпоративних прав заперечується тільки тому, що на законодавчому рівні таких положень не передбачено, а закріплений перелік нематеріальних благ не відповідає сучасним вимогам цивільного обороту [86, с. 83]. Більше того, посвідчення корпоративних прав акціями, частками у статутному капіталі, паями та іншими об'єктами хоча й передбачено на законодавчому рівні, тим не менш їх сутність та майнову цінність як оборотоздатного об'єкта становлять саме корпоративні права, яких у матеріальній природі речей не існує. Це ідеальне благо, що надає можливість учасникам корпоративних відносин брати участь у корпоративному управлінні товариством, отримувати дивіденди та відчужувати суб'єктивне корпоративне право на власний розсуд незалежно від форми посвідчення.

О. В. Бігняк зазначає, що корпоративні права мають власну правову самодостатність і не входять у зміст правосуб'єктності юридичної особи [11, с.

79]. В. А. Васильєва зазначає, що суб'єктивне корпоративне право слід розглядати як складний сукупний об'єкт цивільних прав, що складається із низки самостійних суб'єктивних прав. Вони в сукупності становлять зміст корпоративного права. Серед них є права немайнового характеру, або їх ще називають організаційні права учасника товариства, та майнові права. Саме наявність майнових прав дозволяє ввести корпоративне право в цивільний оборот як самостійний об'єкт [19, С. 140]. На підтвердження вказаної думки С. О. Сліпченко наводить рішення Європейського суду з прав людини, згідно якого акції компанії (ухвала щодо прийнятності заяв № 12.10.1982 р.; «Sovtransavto Holding v. Ukraine», заява № 48553/99, рішення від 25.07.2002 р.) представляють собою такі об'єкти цивільного права, як цінні папери. Якщо цінні папери документарні, то на них поширюється режим речей (право на цінний папір). Якщо ж вони бездокументарні, як наприклад, акції, то режим речей не виникає. Бездокументарні цінні папери представляють собою лише такий вид майна, як правові вимоги (майнові права та обов'язки). І це зближує акції зі ще однією групою об'єктів цивільного права – частки у статутному капіталі [180, с. 125].

Законодавство України визначення категорії «частки у статутному капіталі» або «частки учасника» не закріплює; натомість, виходячи з буквального тлумачення словосполучення «частка в статутному капіталі» варто зробити висновок, що частка – це частина статутного капіталу юридичної особи. Її варто розуміти як особливий юридичний інструмент [176, с. 332]. Виходячи з вказаного варто зауважити, що: 1) правову природу частки доцільно характеризувати через правову природу правомочностей учасника ТОВ; 2) такі правомочності становлять єдиний і неподільний комплекс корпоративних прав, які визнаються окремою категорією прав, поруч із зобов'язальними і речовими; 3) правова природа корпоративних прав має комплексний характер, який першочергово полягає в поєднанні засад абсолютності та відносності [176, с. 334].

З наведених положень варто зробити наступні висновки, що на законодавчому рівні об'єктом цивільних прав та цивільного обороту є цінні папери, в тому числі акції, а також частки у статутному капіталі, паї та інші об'єкти цивільних прав, щодо яких поширюється правовий режим речей з метою надання можливості застосування універсальних речових механізмів виникнення, передачі, здійснення та захисту права власності. Однак корпоративні права, що посвідчуються акціями, частками у статутному капіталі, паями, за своєю природою є нематеріальними благами, що мають майнову цінність і тим самим спонукають до оборотоздатності акції, частки у статутному капіталі, паї, яким надано статус об'єктів цивільних прав в силу закону, а не їх майнової сутності.

У той же час, варто погодитися з Є. О. Мічуріним, що діджиталізація йде у резонанс з глобальними процесами. Смарт-контракти будуть відігравати все більшу роль у корпоративних правовідносинах та можуть застосовуватися при виплаті дивідендів, русі активів загалом [101, с. 131]. У подальшому може бути поширення застосування платформи блокчейн у корпоративних правовідносинах: від використання смарт-контрактів до токенизації акцій [101, с. 131]. Так, акції публічних акціонерних товариств можуть бути з часом замінені, скажімо, на NFT чи подібні цифрові інструменти [101, с. 132]. Перспективні реалії ще раз доводять інструментальну роль акції, частки у статутному капіталі, паю у цивільному обороті, які з часом можуть бути замінені або доповнені віртуальними об'єктами цивільних прав, що зможуть підтверджувати наявність у особи корпоративних прав у цифровому просторі або ж обертатися поряд з корпоративними правами на виконання смарт-контрактів щодо останніх як засіб обмін чи платежу.

2.4. Нематеріальні блага як об'єкти договірної права

Цивільний оборот – це цивільні правовідносини, які опосередковують рух, обертання майнових цінностей (об'єктів) в суспільстві, відображають динаміку майнових відносин і регулюються нормами зобов'язального права [210, с. 841]. Цивільний оборот – це дії, унаслідок яких змінюється носій суб'єктивного права на об'єкт цивільних прав та обов'язків [178, с. 137 – 138]. При цьому необхідно визначити таку властивість об'єктів цивільних прав, як можливість перебування в речових чи зобов'язальних правовідносинах. Такими універсальним об'єктами є категорії «речі» і «майно», які можуть бути об'єктами як у речових, так і в зобов'язальних правовідносинах [178, с. 99]. Нематеріальні блага за своєю абсолютною природою можуть бути об'єктом зобов'язальних правовідносин.

У зобов'язальних правовідносинах прийнято виділяти юридичний і матеріальний об'єкт. Юридичним об'єктом визнається певна поведінка (утримання від певної поведінки) щодо матеріальних і нематеріальних благ [13, с. 74]. Матеріальним об'єктом визнаються матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких учасники цивільного правовідношення вступають у зобов'язання. При цьому варто враховувати, що однією з найважливіших ознак цивільно-правових відносин є їх динамічність, що не може не відобразитися і на загальній характеристиці об'єкта цивільних прав [178, с. 100]. Якщо виходити з того, що об'єктами права власності можуть бути майнові права, на які виникає право власності, до яких слід віднести і майнові права інтелектуальної власності, майнові права на особисті немайнові блага, тоді достатньо було б залишити лише норми права власності, оскільки інші підгалузі цивільного права виявляться зайвими [13, с. 74]. Очевидно, що подібний підхід є помилковим, в тому числі й для встановлення правового режиму речі щодо всіх видів цифрових речей, які мають нематеріальну природу, що базується на хибних засновках.

Зокрема, природа майнових прав інтелектуальної власності, які виступають своєрідним «базисом» для договірних відносин щодо

розпорядження ними, є єдиною для різних об'єктів права інтелектуальної власності – творів, винаходів, торговельних марок тощо. Це, зі свого боку, робить можливим закріплення в цивільному законодавстві універсальних договірних конструкцій для опосередкування відносин щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Власне, ця ідея і реалізована у главі 75 ЦК України, норми якої виписані без прив'язки до окремих субінститутів права власності [167, с. 227]. Зокрема, у ст. 1107 ЦК України закріплено види правочинів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, а саме ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності; ліцензійний договір; договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; інший правочин щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Правочин щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності укладається у письмовій (електронній) формі, за винятком випадків, визначених законом.

Умови правочину про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності можуть бути досить різноманітними в залежності від специфіки певного об'єкта і сфери його використання (видання літературного твору, публічне виконання музичного твору, публічна демонстрація твору образотворчого мистецтва, виготовлення та продаж запатентованого механізму, отримання продукту запатентованим способом, використання торговельної марки на упаковках товарів, у рекламі) [10, с. 165]. Зокрема, у ст. 48 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлено, що розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права або об'єкти суміжних прав може здійснюватися на підставі трудового договору (контракту) – в частині умов щодо розподілу майнових прав на службовий твір або службове виконання, службову фонограму, службову відеограму; договору про створення за замовленням і використання об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав; договору про передання (відчуження) майнових прав на об'єкт авторського

права або об'єкт суміжних прав; ліцензійного договору на використання об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав; публічної ліцензії на використання об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав; іншого правочину щодо розпорядження майновими правами на об'єкт авторського права або об'єкт суміжних прав. У ч. 6 і ч. 7 ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» зазначено, що володілець патенту може передавати на підставі договору виключні майнові права інтелектуальної власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, і має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору [149]. У ч. 7 і ч. 8 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» вказано, що власник свідоцтва може передавати будь-якій особі виключні майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку повністю або щодо частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг на підставі договору і має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання торговельної марки на підставі ліцензійного договору [150]. З наведених положень випливає, що на законодавчому рівні, окрім визначення групи договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, виокремленої на кодифікованому рівні з огляду на специфіку нематеріальної природи результатів інтелектуальної творчої діяльності, визначено можливість їх застосування до окремих видів об'єктів права інтелектуальної власності, що визначено спеціальним законодавством.

У той же час варто приділити увагу цифровим об'єктам цивільних прав у контексті виникнення щодо них договірних зобов'язальних правовідносин. Адже застосування високотехнологічної продукції стимулює залучення до цивільного обороту майнових прав на складні об'єкти та технології, що також включають й результати інтелектуальної діяльності. У цьому контексті формується новий цифровий цивільний оборот, що є сукупністю правовідносин, породжуваних юридично значимими діями суб'єктів щодо засвідчення цифрових об'єктів, розпорядження цифровими правами і полягає у послідовності цифрових записів,

цифровому комп'ютерному кодi. Змiст цифрового цивiльного обороту формується сукупнiстю цифрових угод (транзакцiй) чи iнших юридично значущих дiй, вчинених, зокрема, у виглядi смарт-контрактiв [42, с. 70].

Такий стан речей вiдповiдає прiоритетним запитам сучасного суспiльного та економiчного розвитку. Зокрема, у травнi 2019 року Європейським Парламентом i Радою було прийнято Директиву (ЄС) 2019/770 про договори постачання цифрового контенту та цифрових послуг, яка зорiєнтована на приватноправовi договiрнi конструкцiї у сферi цифрових послуг. Європейським Союзом було також прийнято два нормативних акти: Акт про цифровi ринки (Digital Markets Act) i Акт про цифровi послуги (Digital Services Act). Цi акти ухваленi у 2022 році i лiтом 2023 року iх норми в основному набрали сили (окрiм окремих виняткiв) [48, с. 139 – 140].

Особливiсть побудови вiдносин в цифровому оборотi обумовлено його технiчними властивостями. Так, його функцiональним пiдґрунтям є наявнiсть таких елементiв, як: 1) iнфраструктурне забезпечення; 2) iснування цифрових платформ; 3) доступ та можливiсть використовувати цифрове середовище користувачам [29, с. 263]. Цей оборот може бути реалiзований лише завдяки використанню складних об'єктiв iнтелектуальної власностi, зокрема що поєднують комп'ютернi програми, бази даних, музику, об'єкти анімацiї, фотографiї та iн. Наведенi вiдносини можуть бути, зокрема, врегульованi такими видами договорiв: лiцензiйний договiр, договори щодо надання цифрових послуг (хмарне зберiгання, маркетплейси), купiвлi-продажу цифрових товарiв, обмiн та застава цифрових активiв, угоди про використання токенiв iн. Формами цих договорiв може бути письмова, електронна та/або смарт-контракт [29, с. 263]. З наведених положень приходимо до висновку, що для цивiльного обороту за правилами зобов'язального права важливо придiлити увагу безпосередньо цифровим об'єктам цивiльних прав, що мають нематерiальну природу, виду договору та формi його укладення. При цьому потреба в онлайн-iдентифiкацiї є невід'ємним елементом при укладеннi цивiльно-правових договорiв [1, с. 82].

Адже цифрова правосуб'єктність у особи виникає з моменту отримання доступу до цифрового середовища та електронної ідентифікації [1, с. 83].

Щодо цифрових об'єктів цивільних прав, то вони визнаються цифровим товаром, що є частиною віртуального простору, наприклад, файли, які є тими елементарними частинками, які наповнюють цей простір. Цифрові товари можуть зберігатися, доставлятися і використовуватися в електронній формі [82, с. 68] і ще йменуватися віртуальними благами. Ознаками віртуальних благ як об'єктів цивільного права є такі: віртуальні блага є продуктом ІТ-технологій; віртуальні блага є нематеріальними, не мають чіткої уречевленої форми, можуть без втрати властивостей швидко змінювати матеріальні носії; належність віртуальних благ певній особі визначається через абсолютні права; віртуальні блага можуть бути як віддільними від особи та оборотоздатними, так і тісно пов'язаними з особою й необоротоздатними [100; 105, с. 72].

Концепція віртуального активу як нематеріального активу, що є одним із видів віртуального блага, ґрунтується на визнанні його відмінним від звичайної речі та майнового права, існування та оборотоздатність якого визначається ЦК України та спеціальним Законом України «Про віртуальні активи». Базовими ознаками віртуальних активів є: 1) створення, існування та можливість обігу віртуальних активів реалізується виключно в віртуальному (цифровому) просторі; 2) віртуальні активи мають цінність, виражену як у майновому, так і в немайновому еквіваленті; 3) віртуальні активи можуть використовуватися як засіб обміну та/ або для інвестиційних цілей та/ або для отримання доступу до товару чи послуги [173, с. 304]. У той же час в широкому розумінні поняття віртуальних активів відноситься до цифрової речі та передбачає включення криптовалюти або токенів, інших віртуальних активів, які можуть бути передані третім особам і контролюватися певною особою [178, с. 192]. Необхідно зазначити, що Закон України «Про віртуальні активи» взагалі не дає визначення поняття «криптовалюта», оскільки розглядає більш широку категорію – віртуальні активи загалом [76, с. 155].

Р. А. Майданик зазначає, що криптовалюта є нематеріальним товаром, що існує лише у формі цифрового коду (запису) в системі блокчейн і характеризується особливою функціональною спрямованістю – використання як універсального засобу обміну, однак без можливості виконання функцій засобу платежу, має цифровий вираз вартості, який не випускається державним органом, але є оборотоздатним об'єктом права власності, який може передаватися, зберігатися або продаватися в електронному вигляді [81, с. 74]. З огляду на їх оборотоздатність і функціональну спрямованість, на правовідносини, пов'язані з оборотом криптовалют доцільно поширити правовий режим речових прав. Універсальне розуміння речі, на думку вченого, надасть можливість створити уніфіковані правила щодо статички (присвоєння) та обороту всіх майнових об'єктів, які функціонально є речами, що сприятиме формуванню єдиного цивільно-правового простору речей [82, с. 68 – 69].

У практичній реалізації обіг криптовалюти здійснюється додаванням до ланцюжка транзакцій з конкретною криптовалютою нових даних. Платіж оперується через вказівку власником віртуальної грошової одиниці нової публічної адреси на ній та її підписання своїм приватним ключем [178, с. 192]. Анонімність транзакцій забезпечується тим, що публічності набувають лише дані про транзакцію, без якої-небудь прив'язки до особистості її учасників. Віртуальні грошові одиниці зберігаються у віртуальному гаманці, розміщеному або на персональному комп'ютері користувача, або на віддаленому сервері [178, с. 193]. Інакше кажучи, обліковуються операції з криптовалютою користувачами мережі, а не якимось фінансовим інститутом як третьою особою, яка має довіру. Довірливе ставлення до криптовалют ґрунтується на впевненості в криптографічному захисті, а також на обліку всіх без винятку транзакцій, електронні записи фіксації яких не можуть бути підмінені або замінені без видимого втручання. Підтверджують транзакції електронні підписи кожного попереднього та кожного наступного власника відповідної криптовалюти. Кожна транзакція авторизується цифровими підписами, а процедура (порядок)

транзакцій забезпечується блокчейном [178, с. 192]. З огляду на вказане більш перспективним пропонується деякими вченими визнання Україною криптовалюти в якості недержавного платіжного засобу (тобто по суті приватних грошей) [76, с. 156]. Для цього у цивільному законодавстві об'єкт цивільних прав «гроші» можна було б розділити на два види: фіатні гроші, що емітуються державою (готівкові, безготівкові, цифрові) та приватні гроші (криптовалюти та електронні гроші) [76, с. 157].

Загалом до віртуальних благ, окрім криптовалюти, належать елементи індивідуалізації в соціальній мережі, акаунти доступу, доменні імена, дисковий простір (файлове сховище), електронні послуги (хостинг тощо), цифровий підпис, комп'ютерні файли, онлайн-ігри, віртуальні речі (зброя або одяг у комп'ютерних іграх, онлайн жетони віртуальних казино) тощо [100, с. 70 – 71]. Однак ці цифрові об'єкти потребують окремого дослідження для визначення правової природи кожного з них з можливістю їх віднесення до нематеріального блага чи цифрової речі. Для прикладу, для споживача (не програміста) цифрова річ представлена у вигляді готового цифрового продукту (комп'ютерної гри тощо). Оскільки споживач у цифровій речі бачить умовно кажучи «готовий виріб», то це є можливим через конверсію (перетворення) цифрового коду у зображення, звук чи інший ефект, здатний для сприйняття людиною. Об'єкт цифрових технологій: криптовалюта; NFT; аксесуари (зокрема, «зброя») комп'ютерних ігор є так би мовити візуальною, аудіо- чи іншою конверсією цифрового коду у такому вигляді, що людина здатна сприймати це як звук чи картинку на комп'ютерному обладнанні: смартфоні, ноутбучі [105, с. 73]. Конверсія (перетворення) цифрового коду у зображення, звук відбувається залежно від завдань і кінцевої мети програмування ІТ-продукту: чи то має бути комп'ютерна гра, токен, конкретний цифровий контент тощо [105, с. 74]. Тому відповідно до сучасних правових реалій нематеріальні блага у цифровій формі можуть мати різні правові режими, що впливає на правила їх оборотоздатності.

З ухваленням Директиви (ЄС) 2019/770 Європейського парламенту та Ради від 20 травня 2019 року, яка регламентує договірні відносини щодо постачання цифрового контенту та надання цифрових послуг, ознаменовано також широке використання персональних даних фізичної особи у якості «еквівалента оплати» у договорах [227]. Положення вказаної Директиви щодо можливості використання персональних даних у договорі містяться й у Законі України «Про цифровий контент та цифрові послуги. Зокрема, у ч. 1 і у ч. 2 ст. 1 Закону вказується, що нормативні положення цього законодавчого акта поширюються на відносини між виконавцем та споживачем, в яких виконавець на підставі договору надає або зобов'язується надати цифровий контент та/або цифрову послугу споживачу, а споживач надає або зобов'язується надати свої персональні дані [144]. Хоча більш деталізовані положення щодо обігу персональних даних відсутні, тим не менш вказана норма дозволяє легально здійснювати відчуження персональних даних на підставі договору. Адже згідно ст. 3 і ст. 6 ЦК України, норми Кодексу дозволяють укладення будь-якого договору, що гарантується принципом свободи договору, за умови дотримання загальних засад цивільного законодавства.

В. Л. Яроцький зазначає, що легалізований у Директиві 2019/770 підхід щодо допустимості застосування персональних даних фізичної особи у договірних відносинах цифрової сфери як засобу платежу передбачає обмін персональних даних на отримання іншої послуги. Фактично це зводиться до надання доступу до персональних даних фізичної особи в обмін на цифрові блага, такі як цифровий контент або цифрові послуги [225, с. 129]. Разом з тим, у сучасному світі інформація набуває у досліджуваних відносинах окремих рис, притаманних платіжним засобам та системам. Проілюструвати це можна тим, що наприкінці 2023 року крипто-біометричний стартап Worldcoin запустив всесвітню кампанію зі збору біометричних даних (райдужної оболонки ока) в обмін на криптовалюту [225, с. 128].

Щодо форми правочину, то у цифровому середовищі договори укладаються у електронній (цифровій) формі. У Законі України «Про електронну комерцію» зазначено, що електронний договір – це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов’язків та оформлена в електронній формі (ч. 5 ст. 1). Окрім того, у ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» визначено порядок укладення електронного договору, у якому пропозиція укласти електронний договір (оферту) має містити істотні умови, передбачені законодавством для відповідного договору, і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов’язаною у разі її прийняття. Зазначене положення вказує на те, що електронна форма договору не впливає на вибір виду договору, що закріплений нормами ЦК України чи спеціальними законами.

Відмінність електронного договору від договору, укладеного у простій письмовій формі, полягає у тому, що окрім істотних умов договору, визначених ЦК України, необхідно враховувати технологію (порядок) укладення договору; порядок створення та накладання електронних підписів сторонами договору; можливість та порядок внесення змін до умов договору; спосіб та порядок прийняття пропозиції укласти електронний договір (акцепту); порядок обміну електронними повідомленнями та інформацією між сторонами під час виконання ними своїх зобов’язань; технічні засоби ідентифікації сторони; порядок внесення змін до помилково відправленого прийняття пропозиції укласти електронний договір (акцепту); посилання на умови, що включаються до договору, шляхом перенаправлення (відсилання) до іншого електронного документа і порядок доступу до такого документа; спосіб зберігання та пред’явлення електронних документів, повідомлень, іншої інформації в електронній формі та умови доступу до них; умови виготовлення та отримання паперових копій електронних документів; можливість вибору мови, що використовується під час укладення та виконання договору; інші відомості. Вказані положення зумовлюють висновок про те, що відмінність електронного договору від договору, укладеного у простій

письмовій формі, полягає у врахуванні при укладенні та виконанні електронного договору технічної складової, що супроводжує укладення договору в мережі Інтернет або інших інформаційно-комунікаційних системах, форми підтвердження укладення та вчинення правочину, використання при укладенні договору електронного підпису та визначення його виду, а також визначення форми розрахунків, що можуть здійснюватися з використанням платіжних інструментів, електронних грошей, шляхом переказу коштів або оплати готівкою з дотриманням вимог законодавства щодо оформлення готівкових та безготівкових розрахунків.

У правовій літературі однак зазначається, що з огляду на значну економію часу та розширення кола потенційних контрагентів у сфері продажу товарів, робіт та послуг, швидке поширення електронних договорів найближчим часом призведе до значної кількості спорів, що безумовно, сприятиме накопиченню таких справ в судах [163, с. 39]. Безумовно, аналіз Закону України «Про електронну комерцію» свідчить про те, що положення цього Закону базуються на достатньо ліберальному підході до регулювання відносин у сфері укладення електронних договорів. Прикладами є договори у сфері надання фінансових послуг, а саме, кредитні договори, договори банківського депозиту, страхування тощо [200, с. 97].

Варто зазначити, що договори у цифровому обороті можуть укладатися щодо об'єктів, які мають зв'язок із матеріальним світом (існують у матеріальній формі), так і стосуватися цифрових активів, що існують виключно у нематеріальній формі та не мають фізичного втілення, їх оборотоздатність є можливою виключено за допомогою інформаційних технологій, зокрема блокчейну. У сучасних відносинах є поширеним купівля-продаж і дарування таких цифрових активів як криптовалюта (біткойн, Ethereum та Litecoin); NFT (унікальні цифрові активи); токени (цифрові активи, що можуть надавати доступ до послуг або виконувати інші функції) [193, с. 21].

Акцентуємо увагу й на те, що в Україні відбувається стрімкий розвиток цифрового обороту, зокрема, завдяки впровадженню таких інформаційно-комунікативних систем як: система електронних державних послуг «Дія»; електронна система закупівель «Прозоро»; електронна система декларування доходів [30, с. 104].

Щодо надання послуг, то Законом України «Про цифровий контент та цифрові послуги» введено в цивільний оборот поняття «цифрова послуга» та можливість укладення договорів про надання цифрових послуг, що мають свою специфіку, але належать до групи договорів про надання послуг. Цифрові послуги передбачають кваліфікуючий критерій існування виключно у цифровому середовищі [49, с. 68]. Серед видів цифрових послуг Закон безпосередньо називає хостинг файлів, обробку текстів або гри, які пропонуються в середовищі хмарних обчислень і соціальних мережах. У процесі надання споживачеві цифрової послуги, останній набуває прав на вчинення відповідних дій з об'єктами, які існують у цифровому середовищі [29, с. 88].

Характеризуючи конструкцію договору постачання цифрового контенту та/або іншої цифрової послуги, можна виокремити такі основні обов'язкові його елементи як: 1) предмет договору, який полягає у наданні споживачу цифрового контенту та/або цифрової послуги; 2) строки, які повинні відповідати критеріям розумності та не допущення без невинуватих зволікань; 3) ціна (якщо договір є платним); 4) порядок використання та збереження персональних даних; 5) гарантії виконавця в частині не порушення прав третіх осіб; 6) положення щодо захисту прав інтелектуальної власності; 7) відповідальність виконавця, яка покладає тягар доказування надання цифрового контенту та/або цифрової послуги на виконавця; 8) правові наслідки ненадання цифрового контенту та/або цифрової послуги та ін. [28, с. 159].

Тим не менш на практиці виникає ряд питань щодо видів та правової сутності електронних договорів, як з огляду їх форми та наявності технічної складової, так й з огляду предмета договору. Зокрема, виникають питання чи

можуть бути застосовані окремі положення про купівлю-продаж до віртуальних благ, скажімо, до криптовалют? Є. О. Мічурін зазначає, що це залежить від того, яка концепція абсолютних прав покладена законодавцем в основу при регулюванні віртуальних благ. Як відомого, щодо віртуальних активів виникає правовий режим речі, що дозволяє укладення речових договорів. У зв'язку з цим коректним є казати про те, що до віртуальних благ можуть застосовуватися договори купівлі-продажу, дарування, договори про перехід майна у користування [103, с. 36]. Договори щодо віртуальних благ можуть стосуватися й надання послуг, виконання робіт. Так, укладання договору із тестування комп'ютерної програми передбачає надання певної послуги – вчинення дій виконавця із тестування програми. Адже корисний ефект отримується через процес тестування [103, с. 36].

Однак вчений зазначає, що мало відповідають системі договорів у цивільному праві так звані «смарт-контракти» [103, с. 37]. Смарт-контракт не є лише електронною формою договору як-от звичайний контракт, але поданий не на папері, а в електронному вигляді. На відміну від цього, смарт-контракти передбачають наявність спеціальної комп'ютерної програми, яка припускає виконання послідовно передбаченої нею дії лише за умови виконання попередньої, що була до того передбачена смарт-контрактом. Це контролюється на апаратному рівні. Кожен наступний крок є неможливим без здійснення попереднього, що заздалегідь запрограмовано [103, с. 37]. Таким чином, цей договір ґрунтується на технології блокчейну. Тому сторонам смарт-контракту необхідно обрати середовище для укладення такого виду угоди. Зазвичай таким середовищем виступає Ethereum, а також Polkadot, Ripple та Tron [84, с. 78]. У зв'язку з цим Р. А. Майданик пропонує поняття смарт-контракту як комп'ютерної програми, що містить всі умови цього договору, які зберігаються в системі електронного реєстру, в якій результат виконання програми записується в електронному реєстрі [84, с. 79]. Блокчейн і смарт-контракти регулюються кодами і підпорядковуються принципу попиту та пропозиції,

незалежно від того, відповідають чи ні регулюванню застосовного національного права [83, с. 40]. Успішне здійснення транзакцій з криптовалютами на блокчейні відбувається завдяки постійному здійсненню складних обчислювальних операцій, які називають «майнінгом» [114, с. 65]. За допомогою майнінгу реалізуються два важливі завдання: по-перше, забезпечується ефективно здійснення транзакцій з криптовалютами, а, по-друге, учасники криптовалютних операцій отримують змогу «добути» для себе певну кількість одиниць криптовалюти [114, с. 65]. Право особи на криптовалюту підтверджується у розподільній інформаційній системі та вказує на наявність в особи права на цей віртуальний об'єкт цивільних прав. Інші віртуальні блага, наприклад, об'єкти комп'ютерних ігор, не знаходяться у розподільній інформаційній системі. Вони можуть зберігатися локально (на комп'ютері користувача) або у кабінеті користувача комп'ютерної гри на сервері особи, що має права на комп'ютерну гру [100, с. 69].

З урахуванням наведеного, доречно доповнити ЦК України у загальних положеннях про договір нормами про смарт-контракт, виконання якого відбувається за допомогою програмного забезпечення. Враховуючи норми ст. 3 і ст. 6 ЦК України смарт-контракт варто визначати договором, при укладенні якого необхідно дотримуватися загальних положень про правочини, про зобов'язання, про договори та окремі їх види з урахуванням порядку і правил, що зумовлені технічною стороною їх виконання за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем.

Загальні цілі дизайну смарт-контрактів полягають в тому, щоб задовольнити загальні договірні умови (наприклад, умови оплати, заставу, конфіденційність і навіть примусове виконання), мінімізувати виключення як шкідливі, так і випадкові, а також мінімізувати потребу в довірених посередниках [171, с. 129]. При використанні bitcoin в першу чергу звертається увага на ряд переваг: анонімність; швидкість переказу; мала комісія [171, с. 131].

Варто також звернути увагу на групи договорів, які виникають і супроводжують ІТ-сферу. Умовно виділяють три великі групи: 1) фактичні або «реальні» договори, що встановлюють характер відносин між сторонами та визначають права сторін на продукт, надання послуг (ліцензійні угоди, угоди SaaS, угоди про створення/передачу прав на програмне забезпечення, угоди про надання ІТ-послуги); 2) публічні оферти – договори, які визначають основні права та обов'язки власників веб-сайтів та їх користувачів; 3) технічні договори, які не впливають на процес набуття прав/виконання обов'язків та/або надання послуг, але регулюють відповідні правовідносини між сторонами (NDA) – договір про конфіденційність, agreement (NCA) – договір про «уникнення конкуренції» тощо. Вказані групи договорів мають свої особливості змісту, що залежить від мети укладення договору, предмета та виконання договору у цифровому середовищі, кожен з яких має свою специфіку щодо регулювання і в той же час відноситься до певної усталеної групи договорів.

2.5. Особисті немайнові блага в системі нематеріальних благ

Питання врегулювання особистих немайнових благ займає у цивілістиці одне із центральних місць, оскільки такі блага є об'єктом особистих немайнових прав людини. Реальне забезпечення прав людини вважається ознакою розвинутої правової держави, результатом побудови демократичних відносин [26, с. 70]. Визнання на рівні Конституції України людини як найвищої соціальної цінності, законодавче забезпечення широкого кола особистих немайнових прав, які можуть належати людині, визнання їх невичерпності є свідченням якісної зміни ціннісної орієнтації нашого суспільства на підставі сучасної європейської доктрини особистих немайнових прав [98, с. 178].

У науковій доктрині особисті немайнові відносини розглядаються як вид суспільних відносин, що складаються з приводу закріплення за їх учасниками особистих немайнових благ та їх використання і є первинними, самостійними,

ґрунтуються на засадах юридичної рівності їх учасників, їх вільного волевиявлення [194, с. 94]. Також вважається, що особистим немайновим правом є особисте, загальнорегулятивне, довічне право, що не має майнового еквівалента, об'єктом якого є нематеріальні (духовні) блага, що притаманно всім і кожному незалежно від інших прав, виникає з народження та не відчужується [91, с. 106]. Такий стан сприйняття особистих немайнових прав, об'єктом яких є нематеріальне благо, є класичним та підтверджується нормами цивільного законодавства.

Основою для сучасного розуміння особистих немайнових прав стали «особисті права» [54, с. 97]. Цінність особистих прав полягала у тому, що вони є відносно самостійними, а гарантії їх реального здійснення визначають правовий статус людини в суспільстві [54, с. 98]. Тому під поняттям особистого немайнового права фізичних осіб слід розуміти суб'єктивне цивільне право, яке за своїм змістом є тісно та нерозривно пов'язане із особою носієм, не має економічної природи походження та економічного змісту, а також спрямоване на задоволення фізичних (біологічних), духовних, моральних, культурних, соціальних чи інших нематеріальних потреб (інтересу) і об'єктом якого є особисте немайнове благо, а у визначених законом випадках й інше нематеріальне благо [194, с. 131]. Особистим немайновим правам притаманні такі ознаки: тісний зв'язок із нематеріальними благами; абсолютність; невичерпність; чітко виражений особистий характер; невіддільними від особи; відсутність економічного змісту [89, с. 218].

Враховуючи зазначені вище факти, необхідно розрізнити поняття «особисті немайнові права» та «нематеріальні блага». У широкому розумінні нематеріальні блага, як родове поняття, включає інформацію, результати інтелектуальної творчої діяльності, особисті немайнові блага. Однак у вузькому значенні нематеріальні блага визначають суть того чи іншого виду об'єктів цивільних прав, що мають нематеріальну природу, в тому числі є об'єктами особистих немайнових прав.

Згідно ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. У той же час у Розділі II Конституції України закріплено права та свободи людини і громадянина, які є невідчужуваними та непорушними і включають право на життя, на повагу до його гідності, на свободу та особисту недоторканність [62]. У ст. 201 ЦК України теж деталізується, що особистими немайновими благами, які охороняються цивільним законодавством, є: здоров'я, життя; честь, гідність і ділова репутація; ім'я (найменування); авторство; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також інші блага, які охороняються цивільним законодавством. А у книзі II ЦК України визначаються особисті немайнові права, що виникають з приводу цих благ.

У правовій літературі зазначається, що благами є все те, що здатне задовольнити певні потреби людини – явища, дії, речі, нематеріальні цінності. Згідно з ЦК України нематеріальне благо є об'єктом цивільних правовідносин, а відповідно і суб'єктивних цивільних прав, що становлять зміст цих правовідносин. Однак, нематеріальні блага існують незалежно від того закріплено відповідне право на них чи ні, тобто вони об'єктивні за змістом [98, с. 177]. При цьому нематеріальні блага, що є об'єктом особистих немайнових прав, мають свою специфіку, що традиційно проявляється у немайновому характері останніх та неможливості їх відчуження.

Взагалі, законодавче закріплення загальних положень про особисті немайнові права у главі 20 ЦК України необхідно розуміти як новий етап у забезпеченні всебічного розвитку особистості, охорони її життя, свободи, честі, гідності, безпеки та недоторканності, - стверджують вітчизняні цивілісти [26, с. 71]. У ЦК України визначено поділ на особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи, та особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи. До першої групи особистих немайнових прав відносяться право на життя, на охорону здоров'я, на медичну допомогу, на інформацію про стан здоров'я та на таємницю про стан здоров'я,

на свободу та на особисту недоторканість, на донорство, на сім'ю, на опіку та піклування, на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Другу групу особистих немайнових прав становлять право на ім'я, на повагу до честі та гідності, на недоторканість ділової репутації, на індивідуальність, на особисте життя та його таємницю, на інформацію, на особисті папери, на таємницю кореспонденції, на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, на місце проживання, на недоторканість житла, на вибір роду занять, на свободу пересування, на свободу об'єднання, на мирні зібрання [87, с. 66].

У той же час, оскільки триває рекодифікація ЦК України у Концепції, спрямованій на оновлення положень книг Кодексу, вказано на пропозицію розширити перелік особистих немайнових прав з огляду на значні зміни у суспільстві, що пов'язані з розвитком різних сфер життя (освіти, науки, медицини), та на цифрову трансформацію суспільних відносин. І хоча перелік особистих немайнових прав у ЦК України не вичерпаний, тим не менш особливості нових об'єктів цивільних прав потребують легального закріплення та врегулювання.

У вказаній Концепції, зокрема, зазначено, що необхідно переглянути питання щодо можливості легалізації пасивної евтаназії та асистованого самогубства з урахуванням практики ЄСПЛ з паралельним внесенням відповідних змін до Кримінального кодексу України; закріпити на рівні ЦК України репродуктивні права фізичної особи як систему відокремлених особистих немайнових прав, що спрямовані на здійснення репродуктивної функції фізичних осіб та охоплюють: право на репродуктивний вибір; право на репродуктивне здоров'я; право на інформацію про репродуктивні права; право на таємницю здійснення та захисту репродуктивних прав. Спеціальним законом щодо допоміжних репродуктивних технологій визначити умови, порядок їх застосування; закріпити порядок дослідження генетичних характеристик лише за письмовою відкличною згодою з метою, визначеною законом, таких як: медична мета та наукові дослідження, ідентифікації за генетичними відбитками

лише у випадках та в порядку, передбачених законом, об'єктивація «цифрових прав» особи та інші актуальні пропозиції змін [63].

Звісно, що запровадження змін до ЦК України зумовить реальну потребу внесення змін й до спеціального законодавства, що значно покращить охорону і надасть гарантії здійснення та захисту особистих немайнових прав залежно від сфери їх застосування. У той же час особисте немайнове право є мірою можливої поведінки суб'єкта права стосовно невіддільних від її особистості благ, які мають абсолютний характер та які не мають економічного змісту, завдяки яким особа самостійно визначає лінію своєї поведінки у особистому житті [174, с. 221].

Так, у теорії права абсолютними є ті правовідносини, в яких управомоченій особі відповідає невизначене коло зобов'язаних осіб. Обов'язок полягає в утриманні від дій, які створюють перепони в здійсненні суб'єктивного права [91, с. 110]. Оскільки особисті немайнові права вважаються абсолютними, то при їх порушенні абсолютне правовідношення перетворюється у відносне, так як зобов'язаною є конкретно визначена особа – особа правопорушника [91, с. 110]. Тому у межах необхідної поведінки передбачається потреба у бездіяльності зобов'язаної особи, а саме утримування від дій, що можуть порушити право управомоченої особи; утримування від дій, що можуть перешкоджати здійсненню цього права; зазнавання наслідків вимог управомоченої особи [184, с. 427]. При цьому абсолютність особистих немайнових прав дозволяє фізичній особі здійснювати їх на власний розсуд.

Для здійснення особистих немайнових прав за будь-яких умов необхідна наявність трьох елементів: 1) правоздатність; 2) необхідний обсяг дієздатності; 3) система принципів здійснення особистих немайнових прав [174, с. 223]. При цьому В. О. Кохановський під здійсненням суб'єктивного немайнового права пропонує розуміти усі можливі види поведінки носія права, які спрямовані на здійснення права, що може відбуватись у визначеній законодавством формі, за допомогою реалізації усього комплексу можливостей, які передбачаються у

самому його змісті, з метою задоволення своїх немайнових прав та інтересів [71, с. 83].

У ст. 272 ЦК України передбачено, що фізична особа здійснює особисті немайнові права самостійно. Так, здійснюючи право на свободу, фізична особа самостійно обирає свій спосіб життя, вподобання, професійну діяльність тощо, перебуваючи при цьому у стані усвідомлення своїх дій та керування ними (ст. 288); реалізуючи право на таємницю здоров'я, фізична особа має право проходити медичні огляди у визначені нею інтервали часу, знати діагноз свого стану здоров'я, обирати способи профілактики та лікування і в той же час при здійсненні своїх прав особа має право вимагати від лікаря та закладу охорони здоров'я дотримуватися таємниці про стан здоров'я та нерозголошення цієї інформації (ст. 286) та інші.

У той же час у ст. 269 ЦК України прямо визначено поняття та ознаки особистого немайнового права, а саме особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом; не мають економічного змісту; тісно пов'язані з фізичною особою; такими правами фізична особа володіє довічно. Відповідно, у наукових працях теж виводяться ознаки немайнових благ, які практично схожі з вказаними ознаками особистих немайнових прав. До характерних ознак немайнових благ можна віднести такі: природний характер виникнення немайнових благ фізичних осіб (від народження) або з часом відповідно до закону; їх невідчужуваність, неможливість переходу іншому суб'єкту права будь-яким способом, зокрема і унаслідок спадкування; відсутність економічної складової; особлива цінність для носія, можливість примноження окремих з них [178, с. 342].

Однією із важливих ознак, що перераховані вище, вказано про відсутність економічного змісту, і, відповідно, відсутність можливості таких особистих немайнових благ перебування в обороті. Тобто, хоча особисті немайнові права на ці блага є самостійними немайновими правами, тим не менш відсутність економічного змісту характеризує неможливість їх оборотоздатності. У той же

час О. Р. Шишка вважає, що певні особисті немайнові права фізичної особи можуть залучатися до цивільного обороту, а отже мають цивільну оборотоздатність. Хоча і з певними межами та обмеженнями [217, с. 229].

Нині питання поділу особистих немайнових прав на такі, що можуть перебувати в цивільному обороті, і такі, що не можуть там перебувати, зумовлена змінами у чинному законодавстві, хоча ще відсутні результати напрацювань по рекодифікації ЦК України. Зокрема, у Концепції оновлення ЦК України зазначено, що варто віднести до особистих немайнових благ і персональні дані. Хоча вказані зміни ще не внесені, тим не менш у ст. 8 Закону України «Про захист персональних даних» вказано, що особисті немайнові права на персональні дані, які має кожна фізична особа, є невід'ємними і непорушними [144]. Суб'єкт персональних даних має право знати про джерела збирання, місцезнаходження своїх персональних даних, мету їх обробки, місцезнаходження або місце проживання (перебування) володільця чи розпорядника персональних даних або дати відповідне доручення щодо отримання цієї інформації уповноваженим ним особам, крім випадків, встановлених законом; на доступ до своїх персональних даних тощо. Як впливає з норм вказаного закону особисті немайнові права на персональні дані, які має кожна фізична особа, є невід'ємними і непорушними, але не вказується, що персональні дані та особисті немайнові права на них позбавлені економічного змісту чи не можуть бути відчужуваними, що спонукає до думки про їх оборотоздатність. Відповідно особисті немайнові права на персональні дані є оборотоздатними.

Так, у Законі України «Про цифровий контент та цифрові послуги» зазначено, що Закон регулює відносини між виконавцем та споживачем, в яких виконавець на підставі договору надає або зобов'язується надати цифровий контент та/або цифрову послугу споживачу, а споживач надає або зобов'язується надати свої персональні дані [160]. Оскільки норми даного закону спрямовані на врегулювання цивільних відносин між учасниками у цивільному обороті, а

персональні дані визначено засобом обміну на цифровий контент чи цифрові послуги, то це прямо вказує на те, що особисті немайнові права на ці об'єкти можуть бути як необоротоздатними, так і оборотоздатними. Так, наприклад, необоротоздатність полягає у тому, що право на ім'я, як первинне особисте немайнове благо, не може бути відчужено людиною, але персональні дані, що включають ім'я людини, на які поширюються особисті немайнові права, можуть бути обміняні, продані або використані у маркетингових цілях, що вказує на їх оборотоздатність.

Щодо видів особистих немайнових прав та благ, з приводу яких вони виникають, то М. В. Менджул провела більш глибоку класифікацію особистих немайнових прав, які варто зазначити. Проведений аналіз дозволив виділити такі основні критерії: 1) за джерелом закріплення особисті немайнові права, які встановлені: а) у Конституції України; б) міжнародними договорами; в) у ЦК України; г) іншими актами законодавства [90, с. 237]; 2) за суб'єктом (особисті немайнові права фізичних осіб, юридичних осіб, інших учасників правовідносин); 3) за змістом: загальні особисті немайнові права фізичної особи та спеціальні особисті немайнові права фізичної особи (виникають у різних сферах суспільних правовідносин – медичних, освітніх, сімейних, інтелектуальної власності тощо), фізичних та юридичних осіб, особливості змісту яких обумовлені цифровізацією [90, с. 238].

Щодо класифікації особистих немайнових прав за змістом, то варто приділити увагу поділу на загальні особисті немайнові права і такі спеціальні, як особисті немайнові права інтелектуальної власності. О. І. Харитонova зазначені немайнові права поділяє на два види: а) особисті немайнові права, пов'язані з майновими правами; б) особисті немайнові права, не пов'язані з майновими правами [202, с. 206]. Особистим немайновим правом, пов'язаним з правом майновим, є право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності, що породжує для людини усю сукупність майнових прав інтелектуальної власності. Особистим

немайновим правом, не пов'язаними з майновими правами, є право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності, та деякі інші [202, с. 206].

Якщо проаналізувати особисті немайнові права інтелектуальної власності на нематеріальні блага, то вони теж можуть в деякій мірі відчужуватися (переходити від автора до іншої особи). Поміж винятків із загального правила можна назвати перехід у разі смерті автора його права на охорону недоторканості твору до особи, уповноваженої на це автором (ст. 439 ЦК України) [202, с. 207]. У ст. 423 ЦК України зазначено, що у випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам. Особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом. З наведених положень випливає протилежне, що особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати, відчужуватися (передаватися) у випадках, встановленими законом. Для прикладу, у ч. 1 ст. 430 ЦК України вказано, що особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта, а у випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати замовникові. У ч. 1 429 ЦК України зазначено, що особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник. Отже, у випадках укладення договору про створення об'єкта інтелектуальної власності на замовленні, та у випадках укладення і виконання трудового договору об'єкт інтелектуальної власності може належати не тільки автору твору, але й іншим суб'єктам права (фізичним та юридичних особам).

Водночас, у ч. 1 ст. 428 ЦК України зазначено, що право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам спільно, може здійснюватися за договором між ними. Хоча у даній ситуації йде мова про відносини немайнового характеру, що полягають у виникненні спільної домовленості про здійснення цих прав разом (наприклад, співавторами), тим не менш у нормах статті не має заборон укладати оплатний договір, за яким один зі співавторів буде здійснювати за плату спільні права інтелектуальної власності, що хоча й не передбачає їх відчуження, але передбачає перехід права на здійснення особистого немайнового права іншого співтворця.

Вказані особливості спеціальних особистих немайнових прав людини, що виникають зі змісту права інтелектуальної власності на результати інтелектуальної творчої діяльності, приводять до висновку про можливість їх оборотоздатності.

Таким чином, за результатами дослідження нематеріальних благ як об'єктів права власності та права інтелектуальної власності, як об'єктів інформаційного, корпоративного та договірної права, а також об'єктів особистих немайнових прав, приходимо до узагальнюючих висновків.

Право власності на майно і право інтелектуальної власності на творчі об'єкти – це різні правові інститути, але у них є як спільні, так і відмінні характеристики. Спільність полягає у тому, що Конституція України визначає, що особа має право володіти, користуватися і розпоряджатися правом власності і результатами інтелектуальної творчої діяльності, що вказує на присутність пропрієтарної теорії в конституційних нормах права щодо інституту права інтелектуальної власності. Однак суттєвою відмінністю між ними є те, що на матеріальні об'єкти поширюється правовий режим речі, в тому числі права власності, а на результати інтелектуальної творчої діяльності спеціальний правовий режим виключних майнових прав, що підтверджується нормами ЦК України та спеціальних законів.

Якщо перенести можливість створення творів, що відповідають критеріям творчості (оригінальності, неповторності, унікальності), не у простій письмовій формі, а в цифровій формі, то логічно, що результати інтелектуальної творчої діяльності, створені у цифровій формі, підпадають під правову охорону авторського права. З огляду на аналіз норм Законів України «Про цифровий контент та цифрові послуги» та «Про авторське право і суміжні права», приходимо до висновку, що результати інтелектуальної творчої діяльності, створені у цифровій формі, можуть складати зміст цифрового контенту, на який поширюється правовий режим права інтелектуальної власності. Якщо результати творчої діяльності, створені у цифровій формі, не відповідають вимогам закону для набуття правової охорони авторського чи суміжного права, то такий обсяг даних все одно може бути об'єктом цивільних прав і цивільного обороту, якщо має вартісний характер, у зв'язку з чим може визнаватися цифровим контентом як самостійним об'єктом цивільних прав, не пов'язаним з правом інтелектуальної власності.

Інформація є тим нематеріальним благом, що може впливати на цивільний оборот та різні сфери життя, перебуваючи у різних правових режимах. Якщо говорити про поняття «цифровий контент», що є даними у цифровій формі, то тут має місце інформація або як частина результату інтелектуальної творчої діяльності, або як самостійний нематеріальний цифровий об'єкт права. Важливою ознакою інформації як об'єкта цивільних прав є її оборотоздатність, що дозволяє відмежувати інформацію як вид нематеріальних благ від таких об'єктів цивільних прав як особисті немайнові блага, які забезпечують фізичне існування людини. Інформація у співвідношенні з особистими немайновими правами відіграє роль змісту цих нематеріальних благ, розкриває їх сутність і захищається законом у разі порушення особистих немайнових прав особи.

Бездокументарні цінні папери є оборотоздатним об'єктом, що може переходити від однієї особи до іншої, в тому числі бути відчуженим. Їм характерна дуальна природа цінного папера, що полягає у існуванні прав на

цінний папір та прав за цінним папером, що у свою чергу розкриває елементи як речового, так і зобов'язального права. У практиці застосування підтверджується висновок про те, що цінний папір сам по собі не має цінності, оскільки тільки майнові права, ним закріплені, мають майнову вартість і є справжнім предметом договорів, незалежно від форми їх існування – документарної чи бездокументарної. Якщо говорити про такий вид емісійних цінних паперів, як акція, то акція товариства посвідчує корпоративні права акціонера щодо відповідного акціонерного товариства. Усі акції товариства є іменними та існують виключно в електронній формі.

Однак кожний існуючий чи потенційний об'єкт цивільних прав може бути таким тільки у тому разі, якщо його можливо окреслити через правову категорію «благо». На рівні положень ЦК України поняття «матеріальне благо» і «нематеріальне благо» не розкрито, тому, за загальним підходом, матеріальні блага відносять до благ, що мають фізичне втілення та за своєю формою можуть існувати у матеріальному світі, а нематеріальні блага – це, відповідно, блага, що не мають фізичного втілення та не належить до предметів матеріального світу. Корпоративні права, яких у матеріальній природі речей не існує, варто розглядати як ідеальне благо, що надає можливість учасникам корпоративних відносин брати участь у корпоративному управлінні товариством, отримувати дивіденди та відчужувати суб'єктивне корпоративне право на власний розсуд незалежно від форми їх посвідчення.

Щодо цивільного обороту цифрових об'єктів цивільних прав за правилами зобов'язального права, то важливо приділити увагу безпосередньо цифровим об'єктам цивільних прав, що мають нематеріальну природу, виду договору та формі його укладення. Цифровими об'єктами цивільних прав, що перебувають у цивільному обороті, є всі віртуальні блага, що мають майнову цінність та нематеріальний характер, в тому числі криптовалюта, акаунти доступу, доменні імена, електронні послуги, комп'ютерні файли, онлайн-ігри, персональні дані тощо. Вид договору визначається загальними положеннями про договір та про

окремі групи договорів з урахуванням специфіки технічної складової їх укладення. Щодо форми правочину, то у цифровому середовищі договори укладаються у електронній (цифровій) формі.

Необхідно також розрізняти поняття «особисті немайнові права» та «нематеріальні блага». У широкому розумінні нематеріальні блага, як родове поняття, включає інформацію, результати інтелектуальної творчої діяльності, особисті немайнові блага. Однак у вузькому значенні нематеріальні блага визначають суть того чи іншого виду об'єктів цивільних прав, що мають нематеріальну природу, а також виступають об'єктами особистих немайнових прав. Особисті немайнові права можуть бути як необоротоздатними, так і оборотоздатними. Зокрема, персональні дані можуть надаватися суб'єктом персональних даних для отримання цифрового контенту або цифрових послуг, у зв'язку з чим особисті немайнові права на них теж не позбавлені економічного змісту та перебувають у цивільному обороті. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на результати інтелектуальної творчої діяльності, як спеціальний вид особистих немайнових прав людини, теж можуть належати, відчужуватися (передаватися) у випадках, встановленими законом.

РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ НА НЕМАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА

3.1. Форми захисту прав та законних інтересів на нематеріальні блага

Розглянувши у попередньому розділі дисертаційної роботи прояви нематеріальних у різних інститутах приватного права, перейдемо до не менш важливого питання – дослідження форм та способів захисту прав та законних інтересів осіб на нематеріальні блага.

Дійсно, право покликане захищати суб'єктивні права та інтереси учасників цивільних правовідносин. Правовий захист досягається шляхом надання особі можливості запровадження таких заходів впливу, за допомогою яких досягається відновлення його *statusquo* [66, с. 120]. Вітчизняне цивільне законодавство виходить з того, що захисту підлягає лише таке суб'єктивне право, яке порушене, не визнається або оспорується, але у певних випадках закон надає можливість звернутися до суду з метою попередження порушення права, яке на час такого звернення ще не сталося [67, с. 9].

Право на захист – самостійне суб'єктивне право управненої особи, юридично закріплена можливість використовувати передбачені форми, способи та засоби [218, 276]. Це суб'єктивне право фізичної особи на відновлення порушених прав і свобод та можливість особи вдаватися до примусу держави в разі порушення її прав, внаслідок чого складаються відповідні правові відносини, які опосередковують порядок і процедуру здійснення захисних заходів [11, с. 93]. Форма правового захисту має охоронно-правову природу, залежить від матеріально-правової вимоги, є елементом захисту, що опосередковується певним процесуальним або процедурним порядком, визначеним нормами матеріального та процесуального права, що направлені на відновлювання (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів [11, с. 121]. Таким чином, захист зв'язаний із формами (юридична – неюридична),

засобами (вимога припинити порушення чи підготовка до нього, скарга, заява, позов, касаційна скарга, апеляція, позов до Європейського суду), способами захисту цивільних прав [85, с. 85].

Найбільш поширеною класифікацією слід визнати поділ форм захисту на юрисдикційні та неюрисдикційні, критерієм якого в науковій літературі називають суб'єкта, що здійснює захист. Різницю між цими формами вбачають у тому, що захист прав та інтересів у юрисдикційній формі здійснюється спеціально уповноваженими державою компетентними органами. Водночас захист прав у неюрисдикційній формі відбувається в рамках матеріального правовідношення та реалізується безпосередньо учасниками [67, с. 256]. Юрисдикційною формою захисту прав можна розглядати як судову, так і альтернативну (адміністративну та нотаріальну) форму. До неюрисдикційних слід віднести лише ті форми захисту, які здійснює сама уповноважена особа, права якої порушені, в межах відповідних матеріальних правовідносин [67, с. 12; 179, с. 177].

У правовій літературі існує й інший підхід до цієї класифікації. Окремі вчені вважають, що форми захисту повинні поділятися на судову форму, яка здійснюється внаслідок діяльності органів судової влади, та спеціальну форму, яка здійснюється внаслідок діяльності адміністративних органів. Однак такий підхід безпідставно виключає із форм захисту діяльність самого уповноваженого суб'єкта щодо захисту своїх прав [194, с. 182]. Тому все ж таки варто притримуватися традиційного поділу форм захисту на юрисдикційну та неюрисдикційну [194, с. 183].

Серед юрисдикційних форм захисту особливо виділяється судовий захист, який є матеріально-процесуальним за своєю природою і використовується тоді, коли самозахист не можливий чи вичерпані / проігноровані досудові засоби захисту порушених прав [218, с. 277]. Всі справи, які пов'язані з приватноправовим захистом порушених, невизнаних чи оспорюваних прав особи у цивільних та господарських правовідносинах вирішуються судами у

порядку цивільного та господарського судочинства і розподіляються залежно від предметної та суб'єктної юрисдикції.

Згідно ст. 19 ЦПК України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства [208]. Щодо справ, що вирішуються у порядку господарського судочинства, то у ст. 20 ГПК України визначено перелік справ, що розглядаються господарськими судами. Зокрема, вказано, що господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності та інші справи у визначених законом випадках, зокрема: справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні правочинів у господарській діяльності, крім правочинів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем; справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів; справи у спорах про захист ділової репутації, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем або самозайнятою особою; інші справи у спорах між суб'єктами господарювання [25].

Окрім того, у ч. 2 ст. 20 ГПК України прямо зазначено, що Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи щодо прав інтелектуальної власності, зокрема: справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування; справи про визнання торговельної марки добре відомою; справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, в тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними

правами та інші, що визначені у ГПК України з приводу захисту права інтелектуальної власності [25].

Щодо адміністративного порядку захисту прав особи у межах юрисдикційної форми захисту, то конфлікт вирішується органом, який не є учасником спірного правовідношення, але пов'язаний з одним або декількома учасниками спірного правовідношення відповідними правовими організаційними відносинами [11, с. 125]. Якщо говорити про захист прав особи щодо нематеріальних благ, то варто згадати про такі органи влади, як НКЦПФР (у сфері віртуальних активів, цінних паперів), Антимонопольний комітет України (у разі ведення підприємницької діяльності та з метою захисту від недобросовісної конкуренції), Апеляційна палата НОІВ (для захисту прав у сфері інтелектуальної власності) тощо. Нотаріальна форма захисту передбачає можливість звернення до нотаріуса за виконавчим написом та з іншими запитами, спрямованими не тільки на захист, але й на попередження від порушення прав особи у відповідних цивільних правовідносинах.

До неюрисдикційної форми захисту відноситься, зокрема, третейське судочинство, медіація, заходи оперативного впливу та самозахист – направлений на відновлення порушених елементів правового статусу учасників цивільних відносин, а також усунення загрози їх порушення без звернення до судових та інших уповноважених органів [11, с. 129].

Щодо третейського судочинства, то порядок захисту прав третейськими судами визначено Законом України «Про третейські суди», а тому у ст. 2 вказано, що третейський суд – це недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин [156]. Варто зазначити, що рішення про передання справи на розгляд до третейського суду приймають юридичні та фізичні особи, права яких порушено і які мають право передати на

розгляд суду будь-який спір, що виникає з цивільних чи господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом.

Зокрема, як відомо, третейська форма не може бути використана як одна із альтернативних форм захисту корпоративних прав. Для захисту корпоративних прав учасники корпоративних відносин можуть використати практично всі види неюрисдикційної форми захисту, окрім третейської форми захисту. Корпоративні спори є виключною підвідомчістю господарського суду та відповідно учасники корпоративних відносин, не можуть за домовленістю змінювати підвідомчість корпоративних спорів [11, с. 131].

Для того, щоб передати спір на розгляд третейського суду сторони мають укласти третейську угоду у вигляді третейського застереження в договорі, контракті або у вигляді окремої письмової угоди. Для вирішення спору можуть утворюватися суди *ad hoc* або справи передаються до постійно діючих третейських судів. Третейський суд приймає рішення після дослідження усіх обставин справи, яке оголошується у засіданні третейського суду. Якщо рішення третейського суду не виконується добровільно у визначений строк, то можливо звернутися до компетентного суду із заявою про видачу виконавчого документа.

Варто зазначити, що альтернативні методи вирішення спорів є неформалізованими, забезпечують конфіденційність процесу, не вимагають виплат гонорарів юристам та експертам. Саме тому зарубіжні країни всіляко підтримають розвиток альтернативних методів вирішення спорів, запроваджують рамкове законодавство, в окремих випадках – обов'язкову досудову медіацію. Вказані заходи не тільки розвантажують судову систему, а й формують правову культуру у суспільстві [79, с. 141].

Ще одним досить відомим альтернативним способом вирішення спорів є медіація, яка успішно використовується та законодавчо закріплена у Норвегії, Фінляндії, Польщі, Великобританії, Австрії, Німеччині, Франції, Бельгії, США [170 с. 178]. У Типовому Законі ЮНСІТРАЛ «Про міжнародну комерційну примирювальну процедуру з настановами щодо її впровадження й застосування»

визначено, що медіація – це процес, коли сторони залучають третю особу або осіб для допомоги у мирному врегулюванні спорів, що виникають із приводу правових відносин, або пов’язані з ними [170, с. 178]. У Чехії та Австрії медіаторами можуть бути спеціалісти в галузі права, соціальних наук, чи психології, які пройшли спеціальний тренінг, а в Польщі необхідною умовою також є реєстрація в суді. Відповідно до французького законодавства посередники мають бути акредитовані прокурором і підписати контракт з Міністерством юстиції щодо надання послуг медіації [170, с. 179].

В Україні прийнято Закон України «Про медіацію», яким легалізовано проведення даної процедури, оскільки донедавна медіація хоча у була відома українському праві та в деякій мірі практиці застосування, але реально цей інститут отримав визнання після закріплення процедури на законодавчому рівні. Відповідно до ч. 4 ст. 1 Закону України «Про медіацію» зазначено, що медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [147].

Медіація може проводитися та спрямовуватися на вирішення конфліктів, як тих, що можуть виникнути у майбутньому, так і тих, що вже виникли у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних справах з метою примирення сторін конфлікту. Медіація може проводитися як до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, так і під час судового, третейського, арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Принципами медіації є добровільність сторін на її проведення, конфіденційність інформації про конфлікт та шляхи його вирішення, нейтральність медіатора, який впродовж проведення медіації не має права приймати чийсь сторону, незалежність та неупередженість медіатора, який повинен ставитися до сторін однаково та забезпечувати рівні права сторін процедури примирення.

Відповідно до вимог Закону України «Про медіацію» медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок. Підготовку медіаторів здійснюють суб'єкти освітньої діяльності [147].

До переваг медіації слід віднести економію коштів (гонорар медіатора прогнозовано менший за судові витрати та гонорари юристів; економію часу (медіацію спору можливо розпочати як тільки сторони спору погодяться на це); професійність (сторони обирають медіатора, виходячи з його навиків та досвіду); контрольованість процесу сторонами спору; конфіденційність; можливість відмови від медіації та використання інших видів вирішення спору, у тому числі, і у судовому порядку [79, с. 142].

Однак найдавнішою неюрисдикційною формою є самозахист, який виник ще в римському праві. На сучасному етапі вона дедалі частіше стає предметом наукового аналізу, однак окремі положення вчення про самозахист й досі залишаються дискусійними. До них, насамперед, належить проблема характеру дій, які складають самозахист суб'єктивного права [67, с. 261], і як вони співвідносяться із заходами оперативного впливу.

За загальним правилом, самозахист можна визначити як форму захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів шляхом припинення порушення із застосуванням конкретних правових мір, що носять самостійний характер і здійснюються в односторонньому порядку. До ознак самозахисту можна віднести: здійснюється в односторонньому порядку; спосіб самозахисту має бути передбачений в законі; направленість самозахисту на припинення порушення, ліквідацію його причин; можливість оскарження до компетентних органів дій особи, яка здійснює самозахист; здійснення самозахисту лише у формі дії [93, с. 56]. У ст. 19 ЦК України зазначено, що особа має право на самозахист свого

цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.

Щодо співвіднесення із заходи оперативного впливу, то приєднуємося до думки, що заходи оперативного впливу відносяться до способів самозахисту. Погоджуємося з представниками вказаної позиції, які не вбачають достатніх підстав для надання автономності заходам оперативного впливу, оскільки їм, як і самозахисту, притаманні однакові ознаки. Різниця між ними полягає лише у тому, що заходи оперативного впливу обов'язково мають бути визначені законодавством, або зафіксовані у договірних відносинах між особами. Однак, якщо виходити з визначення самозахисту викладеного у ст. 19 ЦК України, то зрозуміло, що способи самозахисту можуть визначатися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства [55; 56, с. 117].

Вважаємо, що способи самозахисту є особливо актуальними для застосування у випадках, коли у конкретному правовідношенні особа починає зловживати своїми правами та використовуватися правові методи впливу в межах норм права та договору, але на шкоду іншим учасникам правовідносин. У такому разі, якщо ще відсутнє порушення права іншої особи, але існує реальна загроза такого порушення, варто звернутися до способів самозахисту, що визначені законом або договором. У той же час, враховуючи, що нематеріальні блага характеризуються такою ознакою, як абсолютність, то способи самозахисту варто вчиняти з метою попередження виникнення порушення права. Як приклад, можна навести способи самозахисту авторських та суміжних прав в мережі Інтернет, зокрема такі, як застосування ліцензій, водяного знаку, політики конфіденційності, знаку авторських та суміжних прав тощо, оскільки вчинення дій з попередження про авторські та суміжні права надасть змогу не

тільки попередити порушення права, але й у разі його порушення обрати більш ефективний спосіб захисту.

Отже, з урахуванням аналізу традиційних форм захисту порушеного, невизнаного або оспорюваного суб'єктивного права та інтересу, приходимо до висновку, що нематеріальні блага, які є видовим об'єктом цивільних прав, що перебувають у цивільному обороті поряд з матеріальними благами, з приводу яких виникають відповідні суб'єктивні права, зміст яких визначається видом блага, можуть бути захищеними за допомогою як юрисдикційних (судами у порядку цивільного та господарського судочинства, органами державної влади, які здійснюють регулювання та контроль певних сфер суспільного життя, нотаріусом), так і неюрисдикційних (третейське судочинство, за винятком захисту у такому порядку окремих видів прав, медіація, самозахист, що включає заходи оперативного впливу та інші) форм захисту права.

3.2. Способи захисту прав та законних інтересів нематеріальні блага

Право на захист суб'єктивних прав передбачає вирішення спору між учасниками правовідносин за допомогою встановлених законодавцем конструкцій. Усталена судова практика свідчить, що застосування конкретного способу захисту залежить як від змісту права чи інтересу, за захистом якого звернулась особа, так і від характеру його порушення, невизнання або оспорення. Метою впливу на правопорушника у приватному праві є відновлення порушеного права та компенсація за порушення [18, с. 33]. Слід підкреслити, що судова практика йде по тому шляху, що позивач сам обирає спосіб захисту порушеного права, а суд встановлює можливість застосування даного способу та обґрунтованість порушення прав позивача [55, с. 111 – 112]. Спосіб захисту втілює безпосередню мету, якої прагне досягти суб'єкт захисту (позивач), вважаючи, що у такий спосіб буде припинено порушення (чи оспорювання) його

прав, він компенсує витрати, що виникли у зв'язку з порушенням його прав, або в інший спосіб нівелює негативні наслідки [194, 175].

Основні риси інституту захисту прав можна розкрити через критерії поділу способів захисту, а саме: 1) залежно від правової природи права, яке захищається при набутті, здійсненні та розпорядженні правами: речово-правові та зобов'язально-правові; 2) залежно від часу реалізації: захист під час виникнення, зміни та припинення суб'єктивних прав та захист під час їх реалізації; 3) залежно від змісту: способи захисту майнових прав та способи захисту немайнових прав; 4) залежно від впливу на юридичний факт, яким порушено право: способи захисту шляхом знищення юридичного факту та способи захисту через створення юридичного факту для відновлення права [51, с. 148].

Зміст положень чинного законодавства свідчить про поділ способів захисту на загальні та спеціальні способи захисту. Зокрема, загальні способи захисту передбачені у ст. 16 ЦК України. Спеціальні способи захисту закріплені спеціальними нормами закону, можуть бути встановлені в договорі чи судом у визначених законом випадках. Щодо визначення способу захисту судом, то вказані можливості були закріплені у нормах права у 2017 році і вже є певні напрацювання щодо даного питання. Зокрема, у ч. 2 ст. 16 ЦК України вказано, що суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках. Процесуальне законодавство теж передбачає таку можливість. У ст. 5 ЦПК України [208] та у ст. 5 ГПК України [25] прямо зазначено, що здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси осіб у спосіб, визначений законом або договором. У випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного, невизнаного або оспореного права, свободи чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону.

Враховуючи процитовані законодавчі норми варто звернути увагу, що у сучасних реаліях для вирішення питання про вибір способу захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного суб'єктивного права беруться до уваги два важливі показники: 1) наявність загального чи спеціального способу захисту; 2) застосування належного та ефективного способу захисту. З урахуванням наведеного, варто зазначити, що законодавець розширив повноваження суду на вибір способу захисту саме з метою допомогти сторонам спору ефективно захистити свої права, так як первинно спосіб захисту обирається особою, яка вважає, що її права порушено, невизнано, оспорено.

У правовій літературі вважається, що спосіб захисту права чи інтересу – це дії, спрямовані на попередження порушення або на відновлення порушеного, невизнаного, оспорюваного цивільного права чи інтересу [124, с. 128]. Уповноважена особа для захисту свого права може використовувати будь-який спосіб чи способи захисту, як із числа загальних, так і спеціальних. При відсутності нормативно визначеного способу (способів) захисту особа, чії права порушені, вправі запропонувати належний спосіб захисту цивільних прав. Застосування способу захисту визначається виключно критерієм його належності, а не механічним співвідношенням загальних та спеціальних способів захисту [67, с. 10].

У той же час новий критерій «ефективності» поглинає класичний критерій «належності». Між тим належність та ефективність – сутнісно різні критерії визначення способу захисту. Наприклад, віндикація як наслідок недійсності правочину для позивача часто є ефективним способом захисту, проте цей спосіб захисту не може вважатися належним за умови недійсності правочину, який оспорується його сторонами [124, с. 129], оскільки у такому випадку пропонується застосовувати належним та ефективним способом захисту реституцію.

Водночас, варто враховувати, що критерій ефективності при виборі способу захисту порушеного права обумовлюється дотриманням принципу

верховенства права та його елементу – правової визначеності. Адже застосування судом того чи іншого способу захисту має реально забезпечувати відновлення прав позивача [67, с. 219]. У зв'язку з цим під поняттям «ефективний спосіб судового захисту» пропонується розглядати пред'явлену до суду вимогу про захист приватного права чи інтересу, що відповідає змісту порушеного права та забезпечує його реальне поновлення, а у разі неможливості такого поновлення повинна гарантувати особі отримання відповідного відшкодування [124, с. 46]. Можливість ефективного та своєчасного захисту суб'єктивного цивільного права напряду пов'язана із моментом, з якого особа має можливість реалізувати своє повноваження щодо захисту вказаного права [194, с. 175]. ЄСПЛ виділяє декілька конвенційних процесуальних вимог до ефективного національного засобу юридичного захисту: засіб є ефективним, якщо він доступний і достатній; має бути достатнім не тільки в теорії, а й на практиці; повинен бути ефективним на практиці й по закону з урахуванням індивідуальних обставин справи. ЄСПЛ не гарантує успішний результат для заявника, тому залишає розсуд за національним судовим органом [124, с. 45].

Отже, належність способу захисту передбачає його відповідність законодавству й обставинам справи, а ефективність стосується того, чи може відповідний спосіб захисту призвести до відновлення порушеного права особи чи отримання нею відповідного відшкодування. У рішенні від 31. 07. 2003 р. у справі «Доран проти Ірландії» ЄСПЛ зазначив, що поняття «ефективний засіб» передбачає не лише запобігання порушенню або припиненню порушення, а так само встановлення механізму відновлення, поновлення порушеного права [12, с. 18].

Для прикладного аналізу даного питання варто навести судову практику щодо застосування належного і ефективного способу захисту права для внесення змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Підставою для внесення таких змін будуть судові рішення, вказані в ч. 5 ст. 17 і п. 2 ч. 1 статті 25 Закону України «Про державну

реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [134]. Зокрема, у Постанові КГС ВС від 7 грудня 2021 року у справі № 902/1217/20 зазначено, що рішення загальних зборів учасників ТОВ-1 про виключення компанії зі складу учасників ТОВ-1 та про включення ТОВ-2 до складу учасників ТОВ-1 не спричинило юридичних наслідків щодо зміни складу учасників цього товариства. Такі зміни у складі учасників відбулися не внаслідок прийняття рішення загальними зборами учасників товариства, а внаслідок звернення продавця та покупця частки до цих зборів. У зв'язку із цим надалі були внесені зміни до статуту та здійснена реєстрація відповідних змін, які мають значення для третіх осіб. Тому оскарження рішень загальних зборів учасників ТОВ-1, проведених 27.12.2017 р., не може призвести до захисту прав колишнього учасника цього товариства. Відповідно, вичерпний перелік способів захисту учасників ТОВ/ТДВ міститься у пп. «д» п. 3 ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», норми якого є спеціальними для зазначених товариств. Належним способом захисту у цьому разі є позов про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства [116].

У Постанові від 7 грудня 2021 р. у справі № 908/3564/19 з аналогічних мотивів КГС ВС було визнано, що позивачами обрано неналежні способи захисту у справах № 909/722/16 та № 910/15221/19. Так, у справі № 909/722/16 позивач звернувся з вимогами про визнання недійсними рішень загальних зборів учасників ТОВ про виключення зі складу учасників ТОВ; перерозподіл часток учасників ТОВ у статутному капіталі товариства; затвердження статуту ТОВ в новій редакції та його державної реєстрації у зв'язку зі зміною учасників ТОВ; визнання недійсною нової редакції статуту ТОВ, затвердженої рішенням загальних зборів учасників ТОВ; скасування державної реєстрації нової редакції статуту ТОВ; відновлення його юридичного становища як учасника ТОВ та визнання за ним 0,41 % частки у статутному капіталі ТОВ; зобов'язання відділу з питань державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб підприємців

управління реєстраційних процедур скасувати державну реєстрацію змін до статуту та установчих документів ТОВ. У справі № 910/15221/19 позивач звернувся з позовом про визнання недійсними рішень загальних зборів учасників ТОВ, визнання недійсними договорів купівлі продажу часток у статутному капіталі ТОВ, визнання незаконними та скасування реєстраційних дій щодо ТОВ. Аналіз ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» свідчить про те, що учасник ТОВ/ТДВ може звернутися до суду з позовом про визначення розміру статутного капіталу ТОВ/ТДВ та розмірів часток учасників у такому товаристві або ж з позовом про стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ/ТДВ, які відповідно до зазначеної норми є належними способами захисту. Належність та ефективність такого способу захисту порушених прав обумовлюється балансом інтересів усіх учасників і самого товариства [117].

У вказаній Постанові досить вдало продемонстровано, що спеціальний спосіб захисту, визначений законом, є належним і ефективним способом захисту, оскільки одночасно дозволяє захистити порушене, невизнане та оспорюване право і внести зміни до державного реєстру без потреби застосування сукупності позовних вимог, які є громіздкими і такими, що не сприяють відновленню порушеного суб'єктивного права.

Тому обрання позивачем ефективного способу судового захисту в сучасній судовій практиці набуло неабиякого значення для ходу вирішення спору. Верховний Суд у своїх постановках обрав тенденцію до відмови у задоволенні позовних вимог у випадках, коли у справі застосований неефективний спосіб судового захисту. Обрання ж неналежного способу судового захисту може призвести до втрати можливості досягнути очікуваного правового результату з різних причин, оскільки отримане судове рішення фактично неможливо буде виконати внаслідок спливу строку позовної давності щодо нових позовних вимог тощо [21, с. 25].

Варто зазначити, що найбільш істотною складовою механізму захисту, що знаходить своє відповідне закріплення в нормах національного законодавства, є способи захисту інтелектуальної власності. Це комплекс заходів, які здійснюють самостійно (добровільно) порушники або примусово державні органи, спрямовані на припинення порушення або відновлення (визнання) порушених суб'єктивних прав. При цьому переважна більшість спорів щодо порушення права інтелектуальної власності розглядається на сьогодні господарськими судами [2, с. 24 – 25].

У сфері захисту прав інтелектуальної власності суди надають широку автономію уповноваженим особам у виборі ефективного та дієвого способу захисту їх порушеного права, дозволяючи застосування таких способів захисту майнових прав інтелектуальної власності, які хоч і не передбачені законом чи договором, але застосування яких відповідає меті правового регулювання таких цивільних відносин [67, с. 11].

У ст. 432 ЦК України зазначено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до ст. 16 цього Кодексу. У Постанові КЦС ВС від 8 травня 2019 року у справі № 646/1750/17 зазначено, що визначення переліку прав інтелектуальної власності, які підлягають спадкуванню, має здійснюватися із врахуванням положень статей 1218 та 1219 ЦК України. Їх тлумачення, крізь призму наявності майнових та особистих немайнових прав інтелектуальної власності, дозволяє стверджувати, що спадкуватися можуть тільки майнові права [118]. Захист таких прав здійснено відповідно до загальних способів захисту, визначених ст. 16 ЦК України.

Водночас на рівні спеціального законодавства щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності передбачено загальні та спеціальні способи захисту цих прав. У ч. 2 ст. 54 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначено, що особи, визначені цим законом, мають право звертатися за захистом авторського права та/або суміжних прав до суду з будь-якими вимогами, не забороненими законом, зокрема про: 1) визнання авторського права або суміжних

прав; 2) відновлення становища, яке існувало до порушення; 3) припинення та/або заборону вчиняти дії, що порушують авторське право та/або суміжні права чи створюють загрозу їх порушення; 4) стягнення винагороди, передбаченої законодавством про авторське право і суміжні права; 5) відшкодування моральної шкоди; 6) відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права або суміжних прав, включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права або суміжних прав, або стягнення компенсації; 7) припинення підготовчих дій до порушення авторського права та/або суміжних прав; 8) опублікування за рахунок порушника в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права та/або суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень; 9) вжиття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом авторського права та/або суміжних прав.

У Постанові КЦС ВС від 16 червня 2021 року у справі № 760/20855/16-ц зазначено, що усталеним в цивілістичній доктрині є те, що авторське право на твір виникає з моменту об'єктивізації твору. Для набуття авторського права не вимагається реєстрації твору чи будь-якого спеціального його оформлення, а також виконання яких-небудь інших формальностей. Тому застосування недійсності реєстрації в сфері інтелектуальної власності, як способу захисту, ефективно для тих випадків, за яких для набуття виключного права застосовується реєстраційна система набуття прав, а в інших випадках такий спосіб не прісікає порушення цивільних прав та інтересів та не відновлює їх [122]. У зазначеній справі вказано на вибір неналежного та неефективного способу захисту без врахування суті порушення прав автора та норм спеціального законодавства.

Тим не менш варто зазначити, що найбільший інтерес викликає питання не просто про порушення та захист прав інтелектуальної власності, в тому числі авторських прав, а саме у сфері захисту авторських прав, породжених особливостями творчості в мережі Інтернет.

Зокрема, у науковій літературі пропонується звернути увагу на технічні способи захисту авторських прав в Інтернеті, як використання цифрового підпису; використання так званих цифрових марок; обмежений доступ до матеріалів, що розміщені в Інтернет; методи криптографічного перетворення матеріалів (шифрування), створення веб-депозитаріїв; обмежена функціональність і закриття доступу до твору після певної кількості використань за допомогою так званої «годинникової бомби»; контракти; клірингові центри; і, нарешті, використання знаку охорони авторського права (знаку копірайту) [71, с. 58]. У той же час пропонується не розраховувати тільки на технічну складову захисту авторських прав, але й звертатися до способів юридичного захисту.

У США одним з основних принципів DMCA є забезпечення так званої безпечної гавані для постачальників онлайн-послуг. Безпечна гавань («safe harbors») – це чітко змальований набір обставин чи дій у межах конкретного закону, який звільняє від відповідальності. Тобто закон передбачає можливість власників авторських прав відправляти онлайн-провайдерам «DMCA takedowns», у якому вони можуть вимагати видалити розміщений із порушенням авторських прав контент [72, с. 41]. У Законі України «Про авторське право і суміжні права» передбачено такі способи захисту авторських прав в мережі Інтернет, що первинно не пов'язані зі зверненням до суду, як звернення до власника веб-сайту (особи, яка є володільцем облікового запису та встановлює порядок і умови використання веб-сайту, або реєстранта відповідного доменного імені, за яким здійснюється доступ до веб-сайту, та/або отримувача послуг хостингу (за відсутності доказів іншого), та/або власника веб-сторінки (особи, яка є володільцем облікового запису, що використовується для розміщення веб-сторінки на веб-сайті, та яка управляє та/або розміщує цифровий контент в межах такої веб-сторінки), на якому (якій) розміщено або в інший спосіб використано відповідний цифровий контент, із заявою про припинення порушення авторського права та/або суміжних прав (ст. 56); до постачальників послуг хостингу щодо забезпечення захисту авторського права і суміжних прав з

використанням мережі Інтернет (ст. 57); до провайдерів послуг обміну контентом (ст. 58).

Отже, особа, яка є суб'єктом авторського права та/або суміжних прав має право звернутися до суду за захистом своїх майнових і немайнових прав інтелектуальної власності, а також здійснювати самозахист шляхом поєднання технічної та юридичної складової захисту.

Євроінтеграційні процеси, що запущені у нашій державі, теж вимагають створення належного середовища для реалізації прав людини та підвищення стандартів їх захисту [168, с. 18]. Поширення не будь-якої інформації може призвести до притягнення поширювача до юридичної відповідальності, а лише тієї, яка відповідає двом характеристикам: 1) є фактичним твердженням (тобто містить фактичні дані); 2) є недостовірною (не відповідає дійсності). Тому на практиці під час захисту особистих немайнових прав особи виникає потреба у з'ясуванні питання: відповідна інформація є оціночним судженням чи фактичним твердженням з недостовірними даними, що порушує права особи. На полеміці щодо даного питання сторони будують свої позиції під час судового розгляду справи [168, с. 20].

У Постанові КЦС ВС від 9 вересня 2020 року у справі № 554/16874/14-ц зазначено, що фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб. Захист особистого немайнового права здійснюється способами, встановленими главою 3 ЦК України. Захист особистого немайнового права може здійснюватися також іншим способом відповідно до змісту цього права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило це порушення (ч. 1 ст. 275 ЦК України). При оцінці обраного позивачем способу захисту потрібно враховувати його ефективність, тобто спосіб захисту має відповідати змісту порушеного права, характеру правопорушення, та забезпечити поновлення порушеного права [119].

У ст. 277 ЦК України передбачено норми, згідно яких фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або)

членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено у друкованих або інших медіа, має право на відповідь, а також на спростування недостовірної інформації у тому ж медіа в порядку, встановленому законом.

Враховуючи наведене варто зазначити, що безпосередньо на поновлення порушеного права спрямовано два способи захисту особистих немайнових прав, а саме: спростування недостовірної інформації та/або право на відповідь. За своєю природою – це є фактично сполученням двох спеціальних способів захисту особистих немайнових прав [194, с. 206]. У Постанові КЦС ВС від 13 червня 2018 року у справі № 357/15927/15-ц зазначено, що позов про спростування недостовірної інформації підлягає задоволенню за такої сукупності умов: поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; поширення інформації, що порушує особисті немайнові права; врахування положень статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини щодо її застосування. Окрім того, вказано, що внаслідок порушення особистого немайнового права фізичної особі і завдання майнової та (або) моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню [121].

Також у Постанові КЦС ВС від 12 березня 2018 року у справі № 210/5503/16-ц вказано, що під поширенням інформації слід розуміти: опублікування її у пресі, передання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації; поширення в мережі Інтернет чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі хоча б одній особі [120].

Загалом класифікація способів захисту особистих немайнових прав може виглядати таким чином: а) превентивно-пресікальні способи захисту, тобто ті з них, які спрямовані на попередження та припинення порушення, оспорення, невизнання особистого немайнового права; б) відновлювальні способи захисту, тобто ті з них, які спрямовані на відновлення порушеного права; в) компенсаційні способи захисту, тобто ті з них, які спрямовані на додаткове компенсування збитків, що пов'язані із порушенням особистого немайнового права [194, с. 194]. Відшкодування матеріальної і моральної шкоди є самостійними способами юрисдикційного захисту абсолютних цивільних прав, спрямованими на компенсацію майнових і немайнових втрат потерпілої особи за рахунок суб'єкта відповідальності [125, с. 30], що теж застосовуються, як ефективний спосіб захисту, у разі порушення особистого немайнового права особи. Адже згідно ст. 280 ЦК України вказано, якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової та (або) моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню. Як встановлено, особливо ефективними способами захисту для більшості інформаційних особистих немайнових прав на практиці виявилися самозахист (ст. 19 ЦК України) і відшкодування моральної (немайнової) шкоди згідно з правилами ст. 23 ЦК України, тому вони можуть виявитися досить ефективними і при захисті персональних даних фізичної особи [68, с. 54].

Таким чином, встановлення компенсаційних способів є важливою гарантією захисту особистих немайнових прав. Компенсаційні способи можуть бути застосовані у випадках, коли поновлення особистого немайнового права у повному обсязі не є можливим, або ж коли разом із порушенням особистого немайнового права фізичній особі була завдана і інша шкода, яка пов'язана із цим порушенням [194, 214]. Це відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди та відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

Отже, з огляду на аналіз форм і способів захисту прав та законних інтересів на нематеріальні блага зроблено наступні узагальнюючі висновки. Право

покликано захищати суб'єктивні права та інтереси учасників цивільних правовідносин. Нематеріальні блага, які є видовим об'єктом цивільних прав, що перебувають у цивільному обороті поряд з матеріальними благами, з приводу яких виникають відповідні суб'єктивні права, зміст яких визначається видом блага, можуть бути захищеними за допомогою як юрисдикційних (судами у порядку цивільного та господарського судочинства, органами державної влади, які здійснюють регулювання та контроль певних сфер суспільного життя, нотаріусом), так і неюрисдикційних (третейське судочинство, за винятком захисту у такому порядку окремих видів прав, медіація, самозахист, що включає заходи оперативного впливу та інші) форм захисту права.

При вирішенні питання про вибір способу захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного суб'єктивного права беруться до уваги два важливі показники: 1) наявність загального чи спеціального способу захисту; 2) застосування належного та ефективного способу захисту. Застосування загального чи спеціального способу захисту порушених, невизнаних і оспорюваних суб'єктивних прав щодо нематеріальних благ визначається критерієм його належності, а не механічним співвідношенням загальних та спеціальних способів захисту. У той же час критерій «ефективності» поглинає класичний критерій «належності», що обумовлено дотриманням принципу верховенства права та його елементу – правової визначеності.

ВИСНОВКИ

На основі дослідження теоретико-правових і законодавчих аспектів регулювання нематеріальних благ як об'єктів цивільних правовідносин, а також практики правозастосування, сформульовано такі основні підсумкові положення:

1. Аргументується, що сучасне вітчизняне приватне право ґрунтується на римському приватному праві і в той же час ввібрало в себе європейські вектори, що розкривають природу нематеріальних благ як таких, що пов'язані з речами, але мають свою ідентичність. Правове регулювання нематеріальних благ зводиться до трьох рівнів, а саме: міжнародного (декларації, конвенції, директиви, договори), національного (кодекси, закони, підзаконні нормативні акти) та індивідуального (договори, стандарти, правила цифрових платформ).

2. Зазначається, що у правовій літературі нематеріальні блага розглядаються у вузькому значенні як результати інтелектуальної творчої діяльності, інформація та особисті немайнові блага та у широкому значенні сюди включаються й послуги, майнові права, корпоративні права, віртуальні активи, бездокументарні цінні папери, безготівкові гроші тощо.

3. Констатується, що особливий вплив на розвиток правової системи України здійснено за допомогою інтеграції норм, закріплених та ратифікованих нашою державою, що містяться у міжнародних конвенціях, декларація, договорах, стандартах, європейських директивах та рекомендаціях, що були прийняті на міжнародному рівні після Другої світової війни, а також ті, що створені в нову епоху європеїзації та цифровізації громадянського суспільства, в тому числі шляхом підписання між Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію, що спрямувала найбільше оновлення законодавства у сфері захисту персональних даних, права інтелектуальної власності та корпоративного права;

4. Окреслюється чотири етапи формування правового регулювання нематеріальних благ як об'єктів цивільних правовідносин, а саме: 1) з моменту набуття Україною незалежності до прийняття ЦК України (1991 р. – 2003 р.); 2) з моменту прийняття ЦК України до моменту підписання між Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію (2004 р. – 2014 р.); 3) з моменту прийняття рішення Україною про євроінтеграцію до моменту запровадження цифрової трансформації суспільства (2015 р. – до 2020 р.); 4) з моменту діджиталізації соціально-економічного простору до завершення рекодифікації ЦК України (з 2021р. і триває до тепер).

5. Аргументується, що нематеріальні блага, як видовий об'єкт цивільних прав, слід класифікувати за критерієм майновості на немайнові нематеріальні блага (особисті немайнові блага), немайново-майнові нематеріальні блага (інформація, результати інтелектуальної творчої діяльності, персональні дані, доменне ім'я, цифровий контент), майнові нематеріальні блага, які у свою чергу поділяються на майнові нематеріальні блага, що входять до складу майна (майнові права, корпоративні права, віртуальні активи, в тому числі криптовалюта тощо) і такі, що не входять до складу майна (послуги, цифрові послуги, цифрові права).

6. Наголошується, що важливим критерієм диференціації нематеріальних благ є критерій їх оборотоздатності, оскільки береться до уваги не тільки майновий чи немайновий характер об'єкта цивільних прав, що може визначити його грошовий еквівалент та майнову цінність, але й визначається наявність чи відсутність законодавчих обмежень чи заборон щодо обігу окремих матеріальних і нематеріальних благ з огляду на їх правове призначення та суспільну безпеку з урахуванням наявності строкових рамок таких обмежень і заборон, якщо останні мають місце бути законодавчо закріпленими до певних об'єктів цивільних прав.

7. Аргументовано, що специфікою нематеріальних благ є те, що такі об'єкти, як правило, створюються в електронній і цифровій формі та / або взагалі

не мають будь-якої субстанції, однак навіть втілюючись в матеріальний об'єкт їх майнова цінність визначається не формою, а цінністю змісту такого блага. Для матеріального блага, навпаки, його цінність визначається матеріальною формою. Для прикладу, втілюючи художній чи науковий твір у матеріальному виразі у вигляді книги чи іншого матеріального носія, майнова цінність результату інтелектуальної власності буде визначатися авторським наповнення змісту об'єкта права інтелектуальної власності, що й є нематеріальним благом. Тому відмінність матеріальних від нематеріальних благ ще визначається за такими критеріями як їх зміст та форма об'єктивного втілення.

8. Система нематеріальних благ включає поділ таких об'єктів на окремі групи (підгрупи) відповідно до особливостей їх нематеріальної природи, майнового чи немайнового характеру, оборотоздатності, правового режиму, змісту та форми існування. При цьому система нематеріальних благ може поділятися на підсистеми, кожній з яких притаманна певна група об'єктів цивільних прав, що враховують особливості нематеріальних благ як об'єктів певної підсистеми.

9. Нематеріальне благо є об'єктом цивільних прав, позбавленим матеріальної субстанції, що може існувати у нематеріальному (в тому числі цифровому) середовищі, з приводу якого виникають суб'єктивні права та обов'язки з метою задоволення інтересів та потреб учасників цивільних правовідносин. Оскільки в умовах цифровізації нематеріальні блага слід розглядати не тільки об'єктами цивільних прав, але й об'єктами цивільного обороту, то варто підкреслити дуальність щодо визначення правового режиму нематеріальних благ: поширення правового режиму речі на цифрові речі та визначення спеціального правового режиму щодо інформації, результатів інтелектуальної творчої діяльності людини та особистих немайнових благ. Ознаками нематеріальних благ є: 1) належність до об'єктів цивільних прав і цивільного обороту; 2) відсутність матеріальної субстанції; 3) можливість існування у нематеріальному (в тому числі цифровому) середовищі; 4)

виникнення з приводу цих благ суб'єктивних прав та обов'язків; 5) наділення майновою та/або немайновою цінністю; 6) виникнення для задоволення потреб та інтересів учасників правовідносин; 7) абсолютність; 8) визначеність (відособленість); 9) безстроковість.

10. Термін «річ» традиційно використовується у цивільному праві для позначення матеріальних об'єктів цивільних прав, що є предметами матеріального світу. Цифрові об'єкти за своєю природою є нематеріальними благами, що не мають матеріального втілення та не є предметами матеріального світу. Тому пропонується закріпити місце цифрових об'єктів цивільних прав у главі 15 ЦК України з визначенням поняття «цифрове благо», яким є будь-яке нематеріальне благо, що виникає у цифровому середовищі і має майнову та/або немайнову цінність.

11. У контексті здійснення суб'єктивних прав щодо нематеріальних благ суб'єктами таких цивільних правовідносин виступають фізичні та юридичні особи, які наділені правосуб'єктністю та щодо яких законом чи договором не визначено обмежень чи заборон у набутті нематеріальних благ чи здійсненні суб'єктивних прав по відношенню до цих благ. Держава при вступі у цивільні правовідносини теж не має зазнавати будь-яких незаконних обмежень і в той же час не має займати привілейованого становища по відношенню до інших учасників цивільних відносин.

12. Суб'єктами, які здійснюють правову охорону немайнових нематеріальних благ, можна вважати Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейський суд з прав людини, Всесвітню організацію інтелектуальної власності, Міністерство економіки України, Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій, ДП «Український інститут інтелектуальної власності», організації колективного управління та патентні повірені. Правовий статус цих суб'єктів, пов'язаний з виконанням покладених на них повноважень відповідно до компетенції, визначеної

міжнародними деклараціями, договорами, меморандумами, законами та підзаконними актами.

13. До переліку суб'єктів, які наділені повноваженнями щодо майнових нематеріальних благ, варто віднести Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, Центральний депозитарій, Національний банк України, Кабінет Міністрів України, Міністерство цифрової трансформації, Міжгалузеву раду з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, Міжгалузеву раду з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації та інші. Суб'єкти, які опосередковують відносини, що виникають щодо нематеріальних благ майнового характеру, поставили пріоритет активної міжнародної співпраці з Європарламентом та іншими міжнародними установами з метою приведення внутрішнього законодавства до вимог вказаних актів.

14. Право власності на річ і право інтелектуальної власності мають різний правовий режим, при цьому об'єкти права інтелектуальної власності, наприклад, твори науки, літератури та мистецтва, можуть отримати правову охорону за умови наявності об'єктивної форми з розумінням того, що охороноздатність поширюється на зміст інтелектуального продукту, а не на форму його втілення. Щодо об'єктів промислової власності, як то винахід, корисна модель і промисловий зразок, то певна наукова, дизайнерська чи інша ідея може отримати правову охорону не тільки шляхом перенесення технічних рішень в об'єктивну форму, але й дотриманням умов проходження процедури у НОІВ, що визначає порядок проведення експертизи по суті та / або по формі результату інтелектуальної творчої діяльності і проведення його державної реєстрації.

15. Результати інтелектуальної творчої діяльності, створені у цифровій формі, можуть складати зміст цифрового контенту, на який поширюється правовий режим виключних прав інтелектуальної власності. Якщо результати творчої діяльності, створені у цифровій формі, не відповідають вимогам закону для набуття правової охорони авторського чи суміжного права, то такий обсяг даних все одно може бути об'єктом цивільних прав і цивільного обороту, якщо

має вартісний характер, у зв'язку з чим може визнаватися цифровим контентом як самостійним об'єктом цивільних прав, не пов'язаним з правом інтелектуальної власності.

16. Об'єкти права інтелектуальної власності і право власності на матеріальний, електронний (цифровий) об'єкт, у якому втілено результат інтелектуальної творчої діяльності, не залежать одне від одного. У цивільному обороті залежно від мети вступу особи у договірні відносини обирається й вид договору щодо цифрового об'єкта цивільних прав, змістом якого є результат інтелектуальної творчої діяльності.

17. На законодавчому рівні відсутні норми щодо визначення правового режиму доменного імені. Враховуючи, що доменне ім'я з моменту його створення належить конкретному суб'єкту – власнику веб-сайту, без дозволу якого інші особи не мають права його використовувати, та може бути ідентифікатором учасників цивільних відносин, їх товарів та послуг у цифровому середовищі, що сприяє їх оборотоздатності в просторі інформаційних технологій, а також сприяє вирізненню товарів та послуг одних учасників цивільного обороту від інших, та може бути безпосередньо об'єктом цивільного обороту, то приєднуємося до тієї позиції, що доменні імена варто визнавати об'єктами права інтелектуальної власності та відносити їх до засобів індивідуалізації учасників цивільних правовідносин, товарів та послуг, як ще одного окремого засобу у формі цифрового об'єкта, щодо якого варто прописати спеціальний правовий режим з урахуванням технічної сутності доменного імені.

18. Інформація може бути складовою суб'єктивного корпоративного права як право на інформацію. Здійснення права на інформацію може відбуватися як зі сторони учасника, так і сторони товариства. Якщо порушується право учасника на інформацію, то у такому разі, враховуючи, що право на інформацію є складовою суб'єктивного корпоративного права, учасник товариства має право на здійснення цієї складової прав у товаристві та захист свого порушеного суб'єктивного корпоративного права. Якщо порушення відбуваються щодо

діяльності товариства по зберіганню інформації, визначення обсягу інформації з обмеженим доступом, надання доступу до інформації про діяльність товариства, то тут має місце поширення спеціального правового режиму щодо інформації як нематеріального блага і самостійного об'єкта цивільних прав.

19. Інформацією є відомості або дані про явища об'єктивної дійсності залежно від сфери діяльності і що така інформація має бути відображена на матеріальних носіях або в електронному вигляді. Основними ознаками інформації як об'єкта цивільних прав є її нематеріальний характер; наявність об'єктивної форми втілення; може носити майновий або немайновий характер; позначення як оборотоздатного об'єкта, щодо якого можуть вчиняти правочини. Додатковими ознаками, що розкривають суть інформації є її універсальність, якість, системність. Персональні дані являють собою відомості про фізичну особу, які можуть збиратися і оброблятися з чітко визначеною правомірною метою, в тому числі підприємницькою, чесними і законними способами, а також бути точними, достовірними та оновлюватися в міру потреби, визначеної метою їх обробки.

20. Бездокументарні цінні папери є оборотоздатним об'єктом, що може переходити від однієї особи до іншої, в тому числі бути відчуженим. Їм характерна дуальна природа цінного папера, що полягає у існуванні прав на цінний папір та прав за цінним папером, що у свою чергу розкриває елементи як речового, так і зобов'язального права. На законодавчому рівні для цих цінних паперів встановлено правовий режим речі, оскільки права з цінного паперу переходять з правами на цінний папір та перебувають у володільця з моменту набуття права власності на цінний папір. Подібність правової природи цінних паперів і грошей проявляється в їх інструментальному характері, оскільки можуть існувати як у документарній, так і бездокументарній формі і задовольняти майнові запити та потреби суб'єктів цивільних правовідносин в цивільному обороті з огляду на їх майнову спроможність. Відмінність між грошима та цінними паперами проявляється у тому, що гроші виступають в

цивільному обороті легальним платіжним засобом, у той час як цінні папери закріплюють майнові права, що мають вартісну цінність. Щодо поширення правового режиму речей на гроші та цінні папери, то у даному випадку прийнятним є висновок, що такий стан речей дозволяє одночасно визначати ці об'єкти цивільних прав самостійними об'єктами і в той же час забезпечити можливість застосування універсальних речових механізмів виникнення, передачі, здійснення та захисту права власності з урахуванням специфіки їх правової природи та правил оборотоздатності.

21. На законодавчому рівні об'єктом цивільних прав та цивільного обороту є цінні папери, в тому числі акції, частки у статутному капіталі, паї та інші об'єкти цивільних прав, щодо яких поширюється правовий режим речей з метою надання можливості застосування універсальних речових механізмів виникнення, передачі, здійснення та захисту права власності; корпоративні права, що посвідчуються акціями, частками у статутному капіталі, паями, за своєю природою є нематеріальними благами, що мають майнову цінність і тим самим спонукають до обігу акції, частки у статутному капіталі, паї, яким надано статус об'єктів цивільних прав в силу закону. Перспективні реалії цифровізації ще раз доводять інструментальну роль акції, частки у статутному капіталі, паю у цивільному обороті, які з часом можуть бути замінені або доповнені віртуальними об'єктами цивільних прав, що зможуть підтверджувати наявність у особи корпоративних прав у цифровому просторі або ж обертатися поряд з корпоративними правами на виконання смарт-контрактів щодо останніх як засіб обміну чи платежу.

22. Правова природа майнових прав інтелектуальної власності, які виступають своєрідним «базисом» для договірних відносин щодо розпоряджання ними, є єдиною для різних об'єктів права інтелектуальної власності – творів, винаходів, торговельних марок, і реалізована у главі 75 ЦК України, норми якої виписані без прив'язки до окремих субінститутів права власності. Окрім визначення групи договорів про розпорядження майновими

правами інтелектуальної власності на кодифікованому рівні з огляду на специфіку нематеріальної природи результатів інтелектуальної творчої діяльності, визначено можливість їх застосування до окремих видів об'єктів права інтелектуальної власності, що визначено спеціальним законодавством.

23. Відмінність електронного договору від договору, укладеного у простій письмовій формі, полягає у врахуванні при укладенні та виконанні електронного договору технічної складової, що супроводжує укладення договору в мережі Інтернет або інших інформаційно-комунікаційних системах, форми підтвердження укладення та вчинення правочину, використання при укладенні договору електронного підпису та визначення його виду, а також визначення форми розрахунків, що можуть здійснюватися з використанням платіжних інструментів, електронних грошей, шляхом переказу коштів або оплати готівкою з дотриманням вимог законодавства щодо оформлення готівкових та безготівкових розрахунків. Договори у цифровому обороті можуть укладатися як щодо матеріальних об'єктів, так і цифрових об'єктів цивільних прав.

24. Аргументовано, що смарт-контракт, на відміну від договору, укладеного у електронній формі, передбачає наявність спеціальної комп'ютерної програми, яка припускає виконання послідовно передбаченої нею дії лише за умови виконання попередньої, що прописана у смарт-контракті. Пропонується доповнити ЦК України у загальних положеннях про договір нормами про смарт-контракт, виконання якого відбувається за допомогою програмного забезпечення. Враховуючи норми ст. 3 і ст. 6 ЦК України смарт-контракт варто визначати договором, при укладенні якого необхідно дотримуватися загальних положень про правочини, про зобов'язання, про договори та окремі їх види з урахуванням порядку і правил, що зумовлені технічною стороною їх виконання за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем.

25. Наголошується на необхідності розмежування поняття «особисті немайнові права» та «нематеріальні блага». У широкому розумінні нематеріальні блага, як родове поняття, включає інформацію, результати інтелектуальної

творчої діяльності, особисті немайнові блага. Однак у вузькому значенні нематеріальні блага визначають суть того чи іншого виду об'єктів цивільних прав, що мають нематеріальну природу, а також є об'єктом особистих немайнових прав. Особисті немайнові права можуть бути як необоротоздатними, так і оборотоздатними. Зокрема, персональні дані можуть надаватися суб'єктом персональних даних для отримання цифрового контенту або цифрових послуг, у зв'язку з чим особисті немайнові права на них теж не позбавлені економічного змісту та перебувають у цивільному обороті. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на результати інтелектуальної творчої діяльності, як спеціальний вид особистих немайнових прав людини, теж можуть належати, відчужуватися (передаватися) у випадках, встановленими законом.

26. Нематеріальні блага, які є видовим об'єктом цивільних прав, що перебувають у цивільному обороті поряд з матеріальними благами, з приводу яких виникають відповідні суб'єктивні права, зміст яких визначається видом блага, можуть бути захищеними за допомогою як юрисдикційних (судами у порядку цивільного та господарського судочинства, органами державної влади, які здійснюють регулювання та контроль певних сфер суспільного життя, нотаріусом), так і неюрисдикційних (третейське судочинство, за винятком захисту у такому порядку окремих видів прав, медіація, самозахист, що включає заходи оперативного впливу та інші) форм захисту права.

27. Особливістю захисту прав інтелектуальної власності у сфері авторського і суміжного права є те, що особа, яка є суб'єктом авторського права та/або суміжних прав, має право звернутися до суду за захистом своїх майнових і немайнових прав інтелектуальної власності, а також здійснювати самозахист шляхом поєднання технічної та юридичної складової захисту. Зокрема, у Законі України «Про авторське право і суміжні права» передбачено такі способи захисту авторських прав в мережі Інтернет, що первинно не пов'язані зі зверненням до суду, а саме: як звернення до власника веб-сайту (особи, яка є володільцем облікового запису та встановлює порядок і умови використання

веб-сайту, або реєстранта відповідного доменного імені, за яким здійснюється доступ до веб-сайту, та/або отримувача послуг хостингу (за відсутності доказів іншого), та/або власника веб-сторінки (особи, яка є володільцем облікового запису, що використовується для розміщення веб-сторінки на веб-сайті, та яка управляє та/або розміщує цифровий контент в межах такої веб-сторінки), на якому (якій) розміщено або в інший спосіб використано відповідний цифровий контент, із заявою про припинення порушення авторського права та/або суміжних прав (ст. 56); до постачальників послуг хостингу щодо забезпечення захисту авторського права і суміжних прав з використанням мережі Інтернет (ст. 57); до провайдерів послуг обміну контентом (ст. 58).

28. Аргументовано, що ефективними способами захисту для більшості особистих немайнових прав на практиці виявилися самозахист і відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Якщо особисті немайнові права особи порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, фізична особа має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації, що безпосередньо є двома спеціальними способами захисту особистих немайнових прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аврамова О. Є. Цифрова правосуб'єктність особи у цифровому середовищі. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2024. № 10. С. 81 – 83. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/17> (дата звернення: 20.10.2024).
2. Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: *Навчальний посібник* / В. К. Матвійчук, С. А. Пилипенко, Т. П. Устименко та ін.; За ред. І. С. Тімуш, Ю. В. Нікітіна, В. П. Мироненко. К.: Національна академія управління, 2014. 352 с.
3. Андріяш В. Особливості та види об'єктів інтелектуальної власності. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Політичні науки та публічне управління. Випуск 5 (65), 2022. С. 5 – 10. DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-5\(65\)-1](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-5(65)-1) (дата звернення: 20.10.2024).
4. Артикуленко О. В. Проблемні питання визначення змісту категорії «правосуб'єктність» юридичної особи. *Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства*: Збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 жовтня 2018 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2018. 199 с. С. 8 – 14.
5. Банасевич І. І. Елементи цивільно-правового статусу споживача. *Договір як універсальна форма правового регулювання*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 20 березня 2020 р.). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2020. 125 с. С. 77 – 80.
6. Баранчук А. О. Основні властивості інформації як об'єкта цивільних прав. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав*: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана

Нуфатовича Азімова (Харків, 16 грудня 2020 р.). Харків, 2020. 324 с. С. 225 – 227.

7. Башурин Н. Я. Науково-технічна інформація як об'єкт цивільних правовідносин: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії: 081 Право. Івано-Франківськ, 2021. 206 с.

8. Безклубий І. А. Право і цифрове середовище: передумови і рівні. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав у сучасних умовах в Україні*: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 12 січня 2024 р.). Харків, 2024, 227 с. С. 7 – 9.

9. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24 липня 1971 р., набрання чинності для України 25 жовтня 1995 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text URL: (дата звернення: 10. 08. 2024).

10. Бегова Т. І. Реалізація прав на об'єкти інтелектуальної власності: проблеми правового забезпечення. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність*: матеріали ХХ наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 4 лют. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. цивіл. права №1, Каф. цивіл. права №2; Нац. акад. прав. наук України, Від-ня цивіл.-прав. дисциплін; Харків. обл. осередок Всеукр. гром. орг. «Асоц. цивілістів України». Харків: Право, 2022. 540 с. С. 163 – 167.

11. Бігняк О. В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні: дис. на здобуття наук. ступ. д.ю.н. за спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право. Одеса, 2018. 501 с.

12. Бобрик В. І. До проблеми ефективних способів захисту корпоративних прав у справах, що передбачають внесення змін до

ЄДРЮОФОПГФ. *Здійснення та захист корпоративних прав в Україні: шлях до європейських стандартів*: Збірник наукових праць за матеріалами XXI Міжнародної науково-практичної конференції (6 жовтня 2023 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2023. 140 с. С. 18 – 19.

13. Богданець А. В. Об'єкт зобов'язання як теоретико-правова категорія. *Київський часопис права*. 2021. № 2. С. 72 – 77. DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2021.2.12> (дата звернення: 20.10.2024).

14. Бошицький Ю. Л. Деякі організаційно-правові аспекти удосконалення правової охорони інтелектуальної власності в сучасній Україні. Проблеми права інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 239 – 247. DOI: [10.36695/2219-5521.3.2020.43](https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2020.43) (дата звернення: 20.10.2024).

15. Бриль І. В. Формування та використання нематеріальних активів підприємств для підвищення їх капіталізації: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2015. 84 с.

16. Бурлаков С. Міжгалузеві зв'язки права інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 2. С. 5 – 14.

17. Бутнік-Сіверський О.Б. Проблемні питання цифрової платформізації з огляду інтелектуальної економіки. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права*: матеріали Сьомої всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 25 травня 2023 р.). Львів: Юрид. ф–т Львів. нац. ун–ту ім. І. Франка, 2023. 284 с. С. 29 – 35.

18. Васильєва В. А. До проблеми захисту корпоративних прав у праві України. *Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства*: Збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 жовтня 2018 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України;

за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2018. 199 с. С. 32 – 35.

19. Васильєва В. А. Проблеми розвитку корпоративного права. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 135 – 145.

20. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р., набуття чинності для України 17 січня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text (дата звернення: 10. 08. 2024).

21. Галан М. О. Визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників товариства з обмеженою відповідальністю як спосіб захисту корпоративних прав. *Здійснення та захист корпоративних прав в Україні: шлях до європейських стандартів*: Збірник наукових праць за матеріалами XXI Міжнародної науково-практичної конференції (6 жовтня 2023 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2023. 140 с. С. 25 – 28.

22. Галянтич М. К. Оновлення законодавства у сфері корпоративного права в контексті рекодифікації Цивільного Кодексу України. *Рекодифікація Цивільного Кодексу України: перспективи правового регулювання корпоративних відносин*: Збірник наукових праць за матеріалами XIX Міжнародної науково-практичної конференції (24 вересня 2021 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2021. 171 с. С. 20 – 24.

23. Гейнц Р. М. Договірне регулювання відносин з об'єктами, які існують у цифровому середовищі. *Договір як універсальна форма правового регулювання*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті академіка Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора юридичних наук, професора Володимира Васильовича Луця (1933-2021) (м. Івано-Франківськ, 5 квітня

2024р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024. 204 с. С. 86 – 90.

24. Голуб Н. О. Нематеріальні активи: значення та облік. *Інфраструктура ринку*. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. С. 437 – 440.

25. Господарськи процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст.56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 10.09.2024).

26. Григоренко О. В. Особисті немайнові права: генеза правового регулювання в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Випуск 67. 2021. С. 69 – 72. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.13> (дата звернення: 20.10.2024).

27. Грицай С. О. Правова сутність дефініції «віртуальні активи» у Законі України «про віртуальні активи». *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 244 – 248. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.45> (дата звернення: 20.10.2024).

28. Гришко У. П. Окремі аспекти регулювання договірних відносин щодо надання цифрового контенту та/або цифрової послуги. *Договір як універсальна форма правового регулювання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті академіка Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора юридичних наук, професора Володимира Васильовича Луця (1933-2021)* (м. Івано-Франківськ, 5 квітня 2024р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024. 204 с. С. 158 – 161.

29. Гулейков І. Ю. Характеристика договірних відносин у цифровому обороті. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. Випуск 84: Ч. 1. 2024. С. 260 – 265. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.38> (дата звернення: 22.12.2024).

30. Гулейков І. Ю. Характеристика правочинів з цифровими активами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 102 – 105. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/22> (дата звернення: 22.12.2024).

31. Герляйн М. Експертний висновок до першої книги рекодифікації цивільного законодавства України. *Нове українське право*. Випуск 1. К.: Видавничий дім «Гельветика». 2023. С. 28 – 39. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.1.3> (дата звернення: 20.10.2024).

32. Даниленко О. В. Об'єкти цивільних прав в цифрову епоху. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність*: матеріали ХХ наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслової (Харків, 4 лют. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. цивіл. права №1, Каф. цивіл. права №2; Нац. акад. прав. наук України, Від-ня цивіл.-прав. дисциплін; Харків. обл. осередок Всеукр. гром. орг. «Асоц. цивілістів України». Харків: Право, 2022. 540 с. С. 336 – 341.

33. Даниленко О. В. Об'єкти цивільних прав: системний підхід до інтерпретації. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав*: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 16 грудня 2020 р.). Харків, 2020. 324 с. С. 154 – 158.

34. Даниленко О. В. Правовий режим грошей як об'єктів цивільних прав: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03. – цивільне право та цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право. Харків, 2017. 224 с.

35. Даниленко О. В. Цифрові речі в системі об'єктів цивільних прав: осмислення законодавчих підходів. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 19 трав. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр.

справ; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України», Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця: ХНУВС, 2022. 498 с. С. 300 – 306.

36. Даниленко О. В. Щодо цифрових речей як нових об'єктів цивільних прав. Цивільне право: проблеми теорії та правозастосування: матеріали XXI наук.-практ. конф., присвяч. 101-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2023 р.). Харків: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2023. 341 с. С. 148 – 154. URL: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/> (дата звернення: 20.10.2024).

37. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2017/1132 від 14 червня 2017 року щодо деяких аспектів корпоративного права (кодифікація). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_014-17#Text (дата звернення: 15. 11. 2024).

38. Дмитришин В. П. Щодо впливу різних теорій права інтелектуальної власності на процес розпорядження такими правами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 5. Т. 1. 2019. С. С. 65 – 70. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.5-1.11> (дата звернення: 20.10.2024).

39. Довгерт А. С. Рекодифікація цивільного права: питання загальної частини пандектної системи у діалозі пандектної системи. *Нове українське право*. Випуск 1. К.: Видавничий дім «Гельветика». 2023. С. 20 – 27. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.1.2> (дата звернення: 20.10.2024).

40. Договір про патентну кооперацію від 19 червня 1970 р., набуття чинності для України від 25 грудня 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895_001#Text (дата звернення: 10. 08. 2024).

41. Донець А. Г. Визначення та класифікація віртуальних активів: аналіз запропонованих змін до Закону України «Про віртуальні активи». *Стан і засади реформування цивільного та житлового законодавства С76 України*: матеріали XXII наук.-практ. конф., присвяч. 102-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук,

проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харківського юридичного інституту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 9 лют. 2024 р.). Харків: ЕКУС, 2024. 294 с. С. 129 – 133.

42. Еннан Р. Є. Право віртуального простору / цифрове право / інтернет-право та «цифровізація» права: загальні засади. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права*: матеріали Сьомої всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 25 травня 2023 р.). Львів: Юрид. ф–т Львів. нац. ун–ту ім. І. Франка, 2023. 284 с. С. 65 – 71.

43. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 р., ратифіковано із заявою Законом № 69-V від 3 серпня 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text (дата звернення: 20.11.2024).

44. Європейська соціальна хартія від 3 травня 1996 р., ратифіковано із заявами Законом № 137-V від 14 вересня 2006 р. ВВР, № 43, ст.418. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 20.11.2024).

45. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 20.11.2024).

46. Заїка Ю., Скрипник В. Інформація в системі об'єктів цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 240 – 245.

47. Зеліско А. В. Добросовісність у корпоративних правовідносинах: кризь призму охорони і захисту прав та інтересів юридичної особи. *Правовий захист корпоративних прав за законодавством України та країн Європейського Союзу*: Збірник наукових праць за матеріалами XVII Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 вересня 2019 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2019. 293 с. С. 90 – 94.

48. Зеліско А. В. Компанії «gatekeeper» як учасники цифрового ринку. *Стан і засади реформування цивільного та житлового законодавства С76*

України: матеріали XXII наук.-практ. конф., присвяч. 102-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харківського юридичного інституту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 9 лют. 2024 р.). Харків: ЕКУС, 2024. 294 с. С. 138 – 142.

49. Зеліско А. В. Концептуальні питання правового регулювання статусу послугонадавачів за договором про надання цифрових послуг. *Договір як універсальна форма правового регулювання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті академіка Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора юридичних наук, професора Володимира Васильовича Луця (1933-2021) (м. Івано-Франківськ, 5 квітня 2024р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024. 204 с. С. 67 – 70.*

50. Зозуляк О. І. Про цивільні правовідносини в контексті ускладнення правових зв'язків у їх структурі. *Цивільне право: проблеми теорії та правозастосування: матеріали XXI наук.-практ. конф., присвяч. 101-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2023 р.). Харків: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2023. 341 с. С. 63 – 68. URL: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/> (дата звернення: 20.10.2024).*

51. Зозуляк О. І. Сучасний інститут захисту корпоративних прав: досягнення доктрини та судової практики. *Стан і засади реформування цивільного та житлового законодавства С76 України: матеріали XXII наук.-практ. конф., присвяч. 102-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харківського юридичного інституту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 9 лют. 2024 р.). Харків: ЕКУС, 2024. 294 с. С. 142 – 149.*

52. Зозуляк О. І. Штучний інтелект як об'єкт цивільно-правового регулювання. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність: матеріали XX наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук,*

проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслово (Харків, 4 лют. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. цивіл. права №1, Каф. цивіл. права №2; Нац. акад. прав. наук України, Від-ня цивіл.-прав. дисциплін; Харків. обл. осередок Всеукр. гром. орг. «Асоц. цивілістів України». Харків: Право, 2022. 540 с. С. 95 – 103.

53. Інтелектуальна власність та патентознавство: *підручник* / Н. О. Білоусова, Н. В. Гаврушкевич, М. А. Данильченко та ін.: за ред. проф. П. М. Цибульова та доц. А. С. Ромашко. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. 374 с.

54. Качуровський В. В. Розвиток концепції особистих немайнових прав інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Том. 1. 2018. № 1. С. 97 – 99.

55. Киричок А. В. Можливість застосування судом не передбачених законом способів захисту прав учасників господарських товариств. *Корпоративне право України та інших європейських країн: шляхи гармонізації*: Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (2-3 жовтня 2015 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2015. 321 с. С. 110 – 113.

56. Киричок А. В. Про співвідношення понять «заходи оперативного впливу» та «самозахист прав», що можуть бути використані під час захисту корпоративних прав. *Адаптація корпоративного законодавства України до права Європейського Союзу*: Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня - 1 жовтня 2016 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2016. 299 с. С. 115 – 118.

57. Кодинець А. Інтелектуальна власність та інформаційні відносини: теоретичні засади правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. № 8. 2016. С. 16 – 20.

58. Козуб І. Г., Боднарук М. І. Основи римського цивільного права: навч. посібник. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 488 с.

59. Кологойда О. Поняття та юридична природа цінних паперів. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка*. Юридичні науки. 2011. № 86. С. 36 – 39.

60. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU67K05U> (дата звернення: 10. 08. 2024).

61. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція про захист прав): прийнята урядами держав – членів Ради Європи від 4 листопада 1950 р., ратифікована Україною від 17 липня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.11.2024).

62. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст.141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

63. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім “АртЕк”, 2020. 128 с.

64. Коробцова Н. В. Нематеріальні блага як об’єкти цивільних прав. *Актуальні проблеми приватного права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народж. В. П. Маслова, Харків, 27 лют. 2015 р. Харків, 2015. С. 132–135. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/7783>

65. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: *монографія* / В. А. Васильєва, В. В. Луць, Л. В. Сіщук [та ін.]; за заг. ред. В.А. Васильєвої. Харків : Право, 2018. 616 с.

66. Коструба А. В. Субстандартні способи захисту корпоративних прав. *Правовий захист корпоративних прав за законодавством України та країн Європейського Союзу: Збірник наукових праць за матеріалами XVII Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 вересня 2019 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2019. 293 с. С. 120 – 123.*

67. Кот О. О. Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав: дис. на здобуття наук. ступ. д.ю.н. за спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право. Київ, 2017. 550 с.

68. Кохановська О. В. Персональні дані про особу та їх обробка: можливі ризики для особистих немайнових прав та цивільно-правові способи захисту. *Розвиток приватно-правових відносин на шляху до європейської інтеграції. Матвеевські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18 жовт. 2024 р. / В. В. Цюра, В. О. Бажанов, Б. С. Щербина та ін.; відп. ред. В. В. Цюра. К.:2024. 128 с. С. 52 – 55.*

69. Кохановська О. В. Поняття і зміст права на інформацію про діяльність господарського товариства. *Корпоративне право України та інших європейських країн: порівняльно-правова характеристика: Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 вересня 2014 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В.Луця. Івано-Франківськ, 2014. 229 с. С. 48 – 52.*

70. Кохановський В. О. Поняття та правова природа здійснення суб'єктивних немайнових цивільних прав. *Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 9. С. 80 – 84. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/18> (дата звернення: 20.10.2024).*

71. Кохановський В. О. Регулювання, здійснення та захист права авторів творів та інших суб'єктів авторських прав в мережі Інтернет: на шляху до

євроінтеграції. *Розвиток приватно-правових відносин на шляху до європейської інтеграції*. Матвєєвські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18 жовт. 2024 р. / В. В. Цюра, В. О. Бажанов, Б. С. Щербина та ін.; відп. ред. В. В. Цюра. К.:2024. 128 с. С. 56 – 59.

72. Кочина О. С. Порухення авторських прав у мережі Інтернет: правові проблеми та шляхи їх подолання. *Нове українське право*. Випуск 4. 2022. С. 38 – 43. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.4.6> (дата звернення: 20.10.2024).

73. Кравченко І. М. Щодо нематеріальних благ як об'єктів особистих немайнових прав та інтересів працівників. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4 (104). С. 199 – 218.

74. Кулик М. М. Правове регулювання обігу бездокументарних цінних паперів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03. – цивільне право та цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право. Харків, 2018. 224 с.

75. Лежнєва Т. М. Римське право: курс лекцій. Міністерство внутрішніх справ. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро. 2016. 81 с.

76. Логойда В. М. Перспективи врегулювання правового статусу криптовалюти в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2021. Серія Право. Випуск 63. С. 152 – 157.

77. Луць В. В. Сутність суб'єктивного корпоративного права. Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики: *Збірник наукових праць за матеріалами XV Міжнародної науково-практичної конференції (6-7 жовтня 2017 р., м. Івано-Франківськ)* / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В. Луця. Івано-Франківськ, 2017. 290 с. С. 138 – 140.

78. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 р., набуття чинності для України від 25 грудня 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_134#Text (дата звернення: 10. 08. 2024).

79. Мазаракі Н. А. Шляхи запровадження альтернативних методів вирішення корпоративних спорів. Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики: *Збірник наукових праць за матеріалами XV Міжнародної науково-практичної конференції (6-7 жовтня 2017 р., м. Івано-Франківськ) /* НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В. Луця. Івано-Франківськ, 2017. 290 с. С. 141 – 143.

80. Майданик Р. А. Володіння цифровим майном: актуальні питання. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права: матеріали Сьомої всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 25 травня 2023 р.).* Львів: Юрид. ф–т Львів. нац. ун–ту ім. І. Франка, 2023. 284 с. С. 126 – 132.

81. Майданик Р. А. Переосмислення загальної частини речового права в умовах європеїзації та рекодифікації. *На шляху до європейського приватного права: збірник матеріалів XI Міжнародного цивілістичного форуму.* Київ: Київський регіональний центр НАПрН України 2021. 180 с. С. 71 – 77.

82. Майданик Р. А. Переосмислення об'єктів речових прав в умовах рекодифікації. *Проблеми цивільного права та процесу: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 99-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 24 трав. 2024 р.) /* МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. правових наук України; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України. Вінниця : ХНУВС, 2024. 380 с. 62 – 71.

83. Майданик Р. А. Речові права на віртуальні активи в умовах рекодифікації міжнародного приватного права в Україні. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав у сучасних умовах в Україні:*

матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 12 січня 2024 р.). Харків, 2024, 227 с. С. 40 – 47.

84. Майданик Р. А. Смарт-контракт криптоактивів у цивільному праві. Впровадження кращої практики в право України. *Договір як універсальна форма правового регулювання*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті академіка Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора юридичних наук, професора Володимира Васильовича Луця (1933-2021) (м. Івано-Франківськ, 5 квітня 2024р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024. 204 с. С. 78 – 82.

85. Макода В. Є. До питання ефективного способу захисту прав. Теоретичні та практичні аспекти. *Актуальні питання модернізації приватно-правових відносин: європейський досвід та перспективи*. Матвєєвські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 20 жовт. 2023 р. / В. В. Цюра, В. О. Бажанов, Б. С. Щербина та ін.; відп. ред. В. В. Цюра. К.: 2023. 199 с. С. 84 – 93.

86. Максимів Л. М. Корпоративні права в переліку об'єктів цивільних прав. *Здійснення та захист корпоративних прав в Україні: шлях до європейських стандартів*: Збірник наукових праць за матеріалами XXI Міжнародної науково-практичної конференції (6 жовтня 2023 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2023. 140 с. С. 82 – 85.

87. Максимів Л. М. Особисті немайнові права vs нематеріальні блага. *Розвиток приватно-правових відносин на шляху до європейської інтеграції*. Матвєєвські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18 жовт. 2024 р. / В. В. Цюра, В. О. Бажанов, Б. С. Щербина та ін.; відп. ред. В. В. Цюра. К.:2024. 128 с. С. 65 – 68.

88. Меморандум про взаєморозуміння між Всесвітньою організацією інтелектуальної власності та Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23 вересня 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999_001-20#Text (дата звернення: 20.10.2024).

89. Менджул М. В. Правові трансформації поняття та сутнісних ознак особистих немайнових прав в умовах цифровізації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Випуск 79: частина 1 . 2023. С. 215 – 220. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.37> (дата звернення: 20.10.2024).

90. Менджул М. В., Фазикош В. Г. Підходи до класифікації особистих немайнових прав в умовах цифровізації. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 235 – 238. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.41> (дата звернення: 20.11.2024).

91. Механізм цивільно-правового регулювання особистих немайнових відносин в умовах євроінтеграції. Монографія. За ред. М. К. Галянтича та Ю. О. Заїки. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2022. 340 с.

92. Микитин В. Деякі особливості правового регулювання майнових прав інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 4 (8). 2016. С. 57 – 61.

93. Мироненко В. П. Формування визначення поняття «самозахист» в контексті захисту суб'єктивних цивільних прав. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав*: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 16 грудня 2020 р.). Харків, 2020. 324 с. С. 54 – 57.

94. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 14 березня 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#top (дата звернення: 20.11.2024).

95. Міжнародна конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26 жовтня 1961 р., набуття чинності для України від 20 вересня 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763#Text (дата звернення: 10.08.2024).

96. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради УРСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#top (дата звернення: 20.11.2024).

97. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради УРСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 20.11.2024).

98. Мікуліна М. М. Ціннісний зміст особистих немайнових благ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. 175 – 178. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/39> (дата звернення: 20.10.2024).

99. Міловська Н. В. Принцип правової визначеності в контексті оновлення цивільного законодавства України. *Нове українське право*. Видавничий дім «Гельветика». Випуск № 1. 2022. С. 57 – 63.

100. Мічурін Є. О. Віртуальні блага: особливості та ознаки. *Форум права*. 2021. № 3. С. 67 – 73. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5075696> (дата звернення: 20.10.2024).

101. Мічурін Є. О. Вплив цифровізації на корпоративне право. *Васильєвські читання: Збірник наукових праць за матеріалами XXII Міжнародної науково-практичної конференції (4-5 жовтня 2024 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака*

НАПрН України; за ред. канд. юрид. наук Л. В. Сіщук. Івано-Франківськ, 2024. 239 с. С. 130 – 133.

102. Мічурін Є. О. Діджиталізація та цифрове право. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність*: матеріали ХХ наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 4 лют. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. цивіл. права №1, Каф. цивіл. права №2; Нац. акад. прав. наук України, Від-ня цивіл.-прав. дисциплін; Харків. обл. осередок Всеукр. гром. орг. «Асоц. цивілістів України». Харків: Право, 2022. 540 с. С. 120 – 124.

103. Мічурін Є. О. Особливості віртуальних благ у статиці та динаміці цивільних правовідносин. *Правовий часопис Донбасу / Law journal of Donbass*. № 4(81) vol. 2, 2022. С. 35 – 39. DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-35-39> (дата звернення: 20.11.2024).

104. Мічурін Є. О. Цифрова річ як правова реальність. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав у сучасних умовах в Україні*: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 12 січня 2024 р.). Харків. 2024. 227 с. С. 49 – 52.

105. Мічурін Є. О. Цифрова річ: природа, сутність, особливості. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 99-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 24 трав. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. правових наук України; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України. Вінниця: ХНУВС, 2024. 380 с. С. 71 – 77.

106. Мічурін Є. О. Цифрова річ: щодо подальшого вдосконалення правового регулювання. *Актуальні питання модернізації приватно-правових відносин: європейський досвід та перспективи*. Матвєєвські цивілістичні

читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 20 жовт. 2023 р. / В. В. Цюра, В. О. Бажанов, Б. С. Щербина та ін.; відп. ред. В. В. Цюра. К.:2023. 199 с. С. 100 – 103.

107. Мічурін Є. О. Цифрові права (digital rights) у цивілістиці. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 19 трав. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України», Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця: ХНУВС, 2022. 498 с. С. 76 – 80.

108. Некіт К. Г. До питання про специфіку змісту права власності на цифрові речі. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність*: матеріали ХХ наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 4 лют. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. цивіл. права №1, Каф. цивіл. права №2; Нац. акад. прав. наук України, Від-ня цивіл.-прав. дисциплін; Харків. обл. осередок Всеукр. гром. орг. «Асоц. цивілістів України». Харків: Право, 2022. 540 с. С. 247 – 252.

109. Некіт К. Г. Європейські підходи до визначення правової природи цифрових активів. *Цивільне право: проблеми теорії та правозастосування*: матеріали ХХІ наук.-практ. конф., присвяч. 101-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2023 р.). Харків: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2023. 341 с. С. 109 – 113. URL: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/> (дата звернення: 20.10.2024).

110. Орел Л. Індивідуалізаційні права юридичних осіб: Монографія. К.: Інтерсервіс, 2017 р. 192 с.

111. Основи римського приватного права: навчально-методичний посібник / за ред. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2019. 296 с.

112. Основи римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Х.: Право, 2008. 224 с.

113. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1983 р., набуття чинності для України від 21 грудня 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text (дата звернення: 10. 08. 2024).

114. Патачиц Н.О., Філатова-Білоус Н. Ю. Перспективи визначення правового режиму криптовалюти у вітчизняному цивільному законодавстві з урахуванням досвіду зарубіжних країн. *Форум права*. 2021. № 67(2). 62–77. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4650279> (дата звернення: 20.11.2024).

115. Питання Міністерства цифрової трансформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-ministerstva-cifrovoyi-t180919> (дата звернення: 20.11.2024).

116. Постанова КГС ВС від 07. 12. 2021 р. у справі № 902/1217/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829542> (дата звернення: 10.10.2024).

117. Постанова КГС ВС від 07. 12. 2021 р. у справі № 908/3564/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/101935114> (дата звернення: 10.10.2024).

118. Постанова КЦС ВС від 08. 05. 2019 р. у справі № 646/1750/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82001334> (дата звернення: 10.10.2024).

119. Постанова КЦС ВС від 09. 09. 2020 р. у справі № 554/16874/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91554317> (дата звернення: 10.10.2024).

120. Постанова КЦС ВС від 12. 03. 2018 р. у справі № 210/5503/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72700872> (дата звернення: 10.10.2024).

121. Постанова КЦС ВС від 13. 06. 2018 р. у справі № 357/15927/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75149134> (дата звернення: 10.10.2024).

122. Постанова КЦС ВС від 16. 06. 2021 р. у справі № 760/20855/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97903449> (дата звернення: 10.10.2024).

123. Постанова КЦС ВС від 30. 01. 2019 р. у справі № 308/5318/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79744914> (дата звернення: 10.10.2024).
124. Потапенко А. В. Визначення судом ефективного способу захисту приватного права та інтересу, який не суперечить закону: дис. на здобуття ступ. доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, Київ, 2021. 255 с.
125. Примак В. Д. Відшкодування матеріальної та моральної шкоди як способи захисту цивільних прав та інтересів. *Актуальні проблеми української цивілістики*. Матеріали круглого столу (28–29 червня 2013 р.). К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. 102 с. С. 26 – 30.
126. Принципи УНІДРУА щодо цифрових активів та приватного права» (The UNIDROIT Principles on Digital Assets and Private Law). URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2023/01/Draft-Principles-and-Commentary-Public-Consultation.pdf> (дата звернення: 15. 11. 2024).
127. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 1 грудня 2022 р. № 2811-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 57, ст.166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 15.10.2024).
128. Про акціонері товариства: Закон України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 18-19, ст. 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 15. 11. 2024).
129. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 30.11.2015 р. № 984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-IX> (дата звернення: 15.10.2024).
130. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2074-IX. (не набрав чинності). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, № 15,

ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 15. 11. 2024).

131. Про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав: пропозиції Міністерства юстиції України до проекту Закону України, внесеного народними депутатами України реєстр. № 6447 від 17 грудня 2021 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/38588> (дата звернення: 15.10.2024).

132. Про депозитарну систему України: Закон України від 6 липня 2012 року № 5178-VI. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 39, ст.517. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#top> (дата звернення: 20.11.2024).

133. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30 жовтня 1996 р. № 448/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 51, ст.292. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.10.2024).

134. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 31-32, ст.263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 10.09.2024).

135. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 15. 11. 2024).

136. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 36, ст.275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 15. 11. 2024).

137. Про електронні комунікації: Закон України від 16 грудня 2020 р. № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#top> (дата звернення: 15.10.2024).

138. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 15.10.2024).

139. Про електронну комерцію: Закон України від 3 вересня 2015 р. № 675-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 45, ст.410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#top> (дата звернення: 15. 11. 2024).

140. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 15 травня 2018 р. № 2415-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 32, ст.242). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text> (дата звернення: 20.10.2024).

141. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#top> (дата звернення: 15.10.2024).

142. Про затвердження Порядку формування та ведення національного переліку вебсайтів, що викликають занепокоєння щодо дотримання прав інтелектуальної власності: Наказ Міністерства економіки України від 1 лютого 2024 р. № 2945. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0357-24#Text> (дата звернення: 20.10.2024).

143. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 31, ст. 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 15. 11. 2024).

144. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 34, ст. 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 15. 11. 2024).

145. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 36, ст. 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15. 11. 2024).

146. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 15. 11. 2024).

147. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-ІХ. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст.51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 10.09.2024).

148. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25 червня 1993 р. № 3322-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 33, ст. 345. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text> (дата звернення: 15. 11. 2024).

149. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text> (дата звернення: 15. 11. 2024).

150. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3689-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (дата звернення: 15. 11. 2024).

151. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України 15 грудня 1993 р. № 3688-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text> (дата звернення: 15. 11. 2024).

152. Про платіжні послуги: Закон України від 30 червня 2021 р. № 1591-ІХ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, № 10-11, ст.26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 15. 11. 2024).

153. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 31, ст. 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

154. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15 липня 2021 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 15.10.2024).

155. Про товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 10.09.2024).

156. Про третейські суди: Закон України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 35, ст.412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text> (дата звернення: 10.09.2024).

157. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 20, ст. 99). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.10.2024).

158. Про утворення Міжгалузевої ради з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації: Постанова Кабінету Міністрів України від 08 липня 2020 р. № 595. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-mizhgaluzevoyi-radi-z-pitan-cifrovogo-rozvitku-cifrovih-transformacij-i-cifrovizaciyi-i080720-595> (дата звернення: 20.11.2024).

159. Про утворення Ради з питань економічного розвитку України: Постанова Кабінету Міністрів України від 08 квітня 2020 р. № 265. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-radi-z-pitan-ekonom-a265> (дата звернення: 20.11.2024).

160. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України від 10 серпня 2023 р. № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#top> (дата звернення: 15.10.2024).

161. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зі змінами, внесеними Протоколом № 11 (994_536). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 20.11.2024).

162. Проценко А. М. Перспективи розвитку приватного права в контексті європейської інтеграції. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку приватного права в сучасних умовах*: Матеріали Регіональної науково-практичної конференції. 2020. С. 111 – 113.

163. Пучковська І. Й., Волинець В. О. До питання про укладення електронних договорів. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав*: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 16 грудня 2020 р.). Харків, 2020. 324 с. С. 37 – 39.

164. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р., ратифіковано Законом № 703/97-ВР від 9 грудня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text (дата звернення: 20.11.2024).

165. Регламент (ЄС) 2023/1114 Європейського парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів і про внесення змін до Регламентів (ЄС) № 1093/2010 і (ЄС) № 1095/2010 і Директив 2013/36/ЄС і (ЄС) 2019/1937. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng> (дата звернення: 15. 11. 2024).

166. Регламент 2016/679 Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних» від 27 квітня 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 15. 11. 2024).

167. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу: монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнєцової. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 690 с.

168. Реформування цивільного права в умовах євроінтеграції: навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р. (кер.), Юнін О. С., Круглова О. О. та ін.]. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2019. 180 с.

169. Рубан О. О. Захист персональної інформації у корпоративній відносинах (вітчизняний та зарубіжний досвід). *Здійснення та захист корпоративних прав в Україні: шлях до європейських стандартів*: Збірник наукових праць за матеріалами XXI Міжнародної науково-практичної конференції (6 жовтня 2023 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2023. 140 с. С. 101 – 103.

170. Рубан О. О. Медіація як альтернативний спосіб врегулювання корпоративних спорів. *Правовий захист корпоративних прав за законодавством України та країн Європейського Союзу*: Збірник наукових праць за матеріалами XVII Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 вересня 2019 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2019. 293 с. С. 178 – 181.

171. Рубан О. О. Розумні контракти (смарт-контракти) в сучасних реаліях. *Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства*: Збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 жовтня 2018 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2018. 199 с. С. 128 – 132.

172. Саванець Л. Правова природа бездокументарних цінних паперів. *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. 2011. Вип. 54. С. 253 – 259.

173. Савченко Є. Віртуальні активи: нематеріальні блага чи окремі об'єкти цивільних прав. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 301 – 310. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.37> (дата звернення: 20.10.2024).

174. Свєрдліченко В. П. Здійснення особистих немайнових прав в умовах надзвичайного або воєнного стану. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. № 1151. Серія «Право». Випуск № 19. 2015. С. 220-223.

175. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності: Підручник. Вид. 2, змін. і доп. / О. П. Світличний. К.: НУБіП України, 2016. 355 с.

176. Севостьянова М. І. Частка у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю: погляд через права та обов'язки учасника. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 99-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 24 трав. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. правових наук України; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України. Вінниця: ХНУВС, 2024. 380 с. С. 330 – 334.

177. Схаб-Бучинська Т. Я. Обмеження договірної свободи учасників цивільних правовідносин при обранні форми договору. *Юридичний науковий журнал*. № 5. 2018. С. 44 – 46.

178. Скрипник В. Л. Об'єкти цивільних прав: теоретичні і методологічні проблеми: дис. на здобуття наук. ступ. д.ю.н. за спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право. Київ, 2021. 497 с.

179. Скрипник В. Л., Білявська Є. Р. Загальні питання захисту права власності та інших речових прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 176 – 178. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/39> (дата звернення: 15.10.2024).

180. Сліпченко А. С. Визначення поняття «майно» у праві ЄС та вітчизняному праві. *Форум права*. 2020. № 61 (2). С. 122 – 130. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883825> (дата звернення: 15.10.2024).

181. Сліпченко А. С. Цивільний оборот цифрового контенту. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 19 трав. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України», Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця: ХНУВС, 2022. 498 с. С. 341 – 345.

182. Сліпченко С. О. Місце об'єктів особистих немайнових правовідносин у системі об'єктів цивільного права. *Право і суспільство*. 2013. № 6-2. С. 87–92.

183. Сліпченко С. О. Обороздатність об'єктів особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття фізичної особи: монографія. Х.: ФОП Мічуріна Н. А., 2011. 336 с.

184. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо обороздатних об'єктів: монографія. Х.: Діса плюс, 2013. 552 с.

185. Сліпченко С. О. Поняття об'єкту цивільних прав: традиційність та сучасність. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність*: матеріали ХХ наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслової (Харків, 4 лют. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. цивіл. права №1, Каф. цивіл. права №2; Нац. акад. прав. наук України, Від-ня цивіл.-прав. дисциплін; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоц. цивілістів України». Харків: Право, 2022. 540 с. С. 127 – 132.

186. Сліпченко С. О., Сліпченко А. С. Правовий режим цифрових речей в контексті вітчизняної концепції права власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 216 – 223.

187. Сліпченко С. О., Сліпченко А. С. Правовий режим цифрових речей у контексті вітчизняної концепції права власності. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 99-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 24 трав. 2024 р.) / МВС України, Харків.

нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. правових наук України; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України. Вінниця: ХНУВС, 2024. 380 с. С. 85 – 89.

188. Сліпченко С., Жорнокуй Ю. Особисті немайнові права у національній доктрині цивільного права. *Право України*. № 2019. С. 105 – 119. DOI: [10.33498/loou-2019-01-105](https://doi.org/10.33498/loou-2019-01-105) (дата звернення: 15.08.2024).

189. Соловійов Б. О. Інформація як об'єкт цивільних прав в оновленому Цивільному кодексі України: проблеми визначення та основних ознак. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 207 – 212. DOI: [10.36695/2219-5521.1.2021.40](https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.40) (дата звернення: 15.08.2024).

190. Спасибо-Фатєєва І. В. Корпоративні права та відносини – сутнісне значення для змін правового регулювання. *Рекодифікація Цивільного Кодексу України: перспективи правового регулювання корпоративних відносин*: Збірник наукових праць за матеріалами ХІХ Міжнародної науково-практичної конференції (24 вересня 2021 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2021. 171 с. С. 135 – 139.

191. Спасибо-Фатєєва І. В. Цивілістика: на шляху формування доктрин: вибр. наук. пр. / І.В. Спасибо-Фатєєва. Х.: Золоті сторінки, 2012. 696 с.

192. Старинський М. В., Корощенко К. Р. Проблемні питання визначення поняття «віртуальні активи». *Академічні візії*. Випуск 12. 2022. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7597978> (дата звернення: 15.08.2024).

193. Стефанишин Н. М. Смарт-контракт в цивільному праві України. *Договір як універсальна форма правового регулювання*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 20 березня 2020 р.). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2020. 125 с. С. 19 – 22.

194. Стефанишин Н. М. Договірне регулювання відносин в авторському праві. *Договір як універсальна форма правового регулювання*: Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 26 березня 2021 р.). С. 86 – 89.

URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/15806>

195. Стефанчук Р. О. Цивільна правоздатність та дієздатність як необхідні передумови здійснення особистих немайнових прав фізичних осіб. *Університетські наукові записки*. 2006. № 3 – 4 (19-20). С. 114 – 123.

196. Сурженко О. А. Щодо законодавчого регулювання корпоративних відносин. *Рекодифікація Цивільного Кодексу України: перспективи правового регулювання корпоративних відносин: Збірник наукових праць за матеріалами XIX Міжнародної науково-практичної конференції (24 вересня 2021 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої*. Івано-Франківськ, 2021. 171 с. С. 140 – 143.

197. Сусліков Л. М., Студеняк І. П. Створення об'єктів інтелектуальної власності: *Навчальний посібник*. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 407 с.

198. Суханов М. О. Корпоративні права та обов'язки учасника товариства з обмеженою відповідальністю: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії: 081 Право. Львів, 2022. 261 с.

199. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р., зі змінами від 6 грудня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#top (дата звернення: 15.11.2024).

200. Філатова Н. Ю., Логойко О. О. Порівняльний аналіз особливостей укладення електронних договорів в Україні і Німеччині: правові аспекти. *Правова держава*. 2020. Вип. 38. С. 92 – 100. <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2020> (дата звернення: 15.08.2024).

201. Філатова-Білоус Н. Ю. Цифровий контент як нетиповий об'єкт цивільних прав. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність*: матеріали XX наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук,

проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслово (Харків, 4 лют. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. цивіл. права №1, Каф. цивіл. права №2; Нац. акад. прав. наук України, Від-ня цивіл.-прав. дисциплін; Харків. обл. осередок Всеукр. гром. орг. «Асоц. цивілістів України». Харків: Право, 2022. 540 с. С. 301 – 306.

202. Харитонова О. І. До проблеми визначення особистих немайнових прав фізичної особи у галузі інтелектуальної власності. *Часопис цивілістики*. Вип. 19. 205 – 209.

203. Харитонова О. І. Суб'єкти та об'єкти правовідносин інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. С. 329 – 335.

204. Ходико Ю. Є. Співвідношення приписів розділу III книги I ЦК України з іншими частинами ЦК України, Конституцією України та спеціальними законами. *Нове українське право*. Випуск 1. К.: Видавничий дім «Гельветика». 2023. С. 60 – 64. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.1.7> (дата звернення: 15.08.2024).

205. Цибізова С. А. Доменні імена як нетипові об'єкти цивільного права: проблеми праворозуміння. *Юридичний вісник*. 2023. № 2 (67). С. 163 – 173. DOI: [10.18372/2307-9061.67.17857](https://doi.org/10.18372/2307-9061.67.17857) (дата звернення: 15.08.2024).

206. Цивільне право України: в 2-х томах. Том 1: *підручник* / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонова, канд. юрид. наук Н. Ю. Голубевої: Вид. друге. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2010. 832.

207. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.10.2024).

208. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 10.09.2024).

209. Шемет У. Р., Косяченко К. Е. Об'єкти цивільних прав: особливості та парадокси їх визначення. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 30 (69). 2019. № 6. С. 56 – 60. DOI <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2019.6/11> (дата звернення: 15.10.2024).

210. Шимон С. І. Майнові права в системі об'єктів цивільних правовідносин та цивільного обороту. *Форум права*. 2011. № 4 С. 841 – 846.

211. Шимон С. І. Майнові права як об'єкти цивільних правовідносин (теоретичні та практичні аспекти): дис. на здобуття наук. ступ. д-ра юрид. наук: 12.00.03. Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2014. 450 с.

212. Шимон С. І. Поняття майнових цивільних правовідносин як сфери реалізації та обігу майнових прав. *Право*. Випуск.17. 2012. С. 132 – 137.

213. Шимон С. І. Цифровий контент як об'єкт цивільних прав у світлі новітніх законодавчих рішень. *Стан і засади реформування цивільного та житлового законодавства С76 України: матеріали ХХІІ наук.-практ. конф., присвяч. 102-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харківського юридичного інституту (1962–1987 рр.) В. П. Маслової (Харків, 9 лют. 2024 р.)*. Харків: ЕКУС, 2024. 294 с. С. 269 – 272.

214. Шишка Н. В. Деякі роздуми про цифрові речі як об'єкти цивільних прав. *Проблеми цивільного права та процесу: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 99-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 24 трав. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. правових наук України; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України. Вінниця : ХНУВС, 2024. 380 с. С. 236 – 239.*

215. Шишка О. Р. Відносини, що регулюються цивільним законодавством України. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 86 – 90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2016_15_23 (дата звернення: 15.10.2024).

216. Шишка О. Р. Деякі роздуми щодо системи об'єктів цивільних прав: частково про блага, частково про дії. *Проблеми цивільного права та процесу: тези*

доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 99-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 24 трав. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. правових наук України; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України. Вінниця : ХНУВС, 2024. 380 с. С. 144 – 151.

217. Шишка О. Р. Об'єктоздатність особистих немайнових прав: деякі питання концептуально-правового регламентування. *Проблеми цивільного права та процесу*: Матеріали науково-практичної конференції. 2018. Харків. С. 226 – 230.

218. Шишка Р. Б. Прагматизм охорони та захисту корпоративних прав. *Правовий захист корпоративних прав за законодавством України та країн Європейського Союзу*: Збірник наукових праць за матеріалами XVII Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 вересня 2019 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2019. 293 с. С. 271 – 277.

219. Якубівський І. Є. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності у світлі рекодифікації цивільного законодавства України. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав у сучасних умовах в Україні*: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 12 січня 2024 р.). Харків, 2024, 227 с. С. 68 – 70.

220. Якубівський І. Є. Об'єкти права інтелектуальної власності в контексті оновлення цивільного кодексу України. *Актуальні питання модернізації приватно-правових відносин: європейський досвід та перспективи*. Матвєєвські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 20 жовт. 2023 р. / В. В. Цюра, В. О. Бажанов, Б. С. Щербина та ін.; відп. ред. В. В. Цюра. К.:2023. 199 с. С. 187 – 191.

221. Якубівський І. Є. Об'єкти права інтелектуальної власності в оновленому цивільному кодексі України. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні*: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (11 листопада 2021 року) / за заг. ред. М. С. Долинської, І. В. Красницького, Ю. М. Юркевича. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 228 с. С. 141 – 144.

222. Яроцький В. Л. Деякі міркування щодо оновлення положень чинного вітчизняного речового права. *На шляху до європейського приватного права*: збірник матеріалів XI Міжнародного цивілістичного форуму. Київ: Київський регіональний центр НАПрН України 2021. 180 с. С. 78 – 81.

223. Яроцький В. Л. Доктринальні підходи щодо визначення специфіки категорій «рiч» та «майно». *Доктрина приватного права: традиції та сучасність*: матеріали XX наук.-практ. конф., присвяч.100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 4 лют. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. цивіл. права №1, Каф. цивіл. права №2; Нац. акад. прав. наук України, Від-ня цивіл.-прав. дисциплін; Харків. обл. осередок Всеукр. гром. орг. «Асоц. цивілістів України». Харків: Право, 2022. 540 с. С. 48 – 51.

224. Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції): Монографія. Харків: Право, 2006. 544 с.

225. Яроцький В. Л., Філонова Ю. М. Проблеми цивільно-правового регулювання у сфері використання персональних даних фізичних осіб: виклики сучасних цифрових реалій. *Розвиток приватно-правових відносин на шляху до європейської інтеграції*. Матвєєвські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18 жовт. 2024 р. / В. В. Цюра, В. О. Бажанов, Б. С. Щербина та ін.; відп. ред. В. В. Цюра. К.:2024. 128 с. С. 126 – 131.

226. Яроцький В. Л., Філонова Ю. М. Сфера застосування та правова природа ІТ-контрактів. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів*

набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав у сучасних умовах в Україні: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 12 січня 2024 р.). Харків, 2024, 227 с. С. 4 – 6.

227. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services (Text with EEA relevance.). The Official Journal of the European Union. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj> (дата звернення: 15.10.2024).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО
АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ***Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:***

1) Максимів Л. М. Теоретико-правова характеристика поняття та особливостей віртуальних активів за законодавством України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2023. № 61. С. 286 – 295.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.61.2.86-2.95>

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/6845>

2) Максимів Л. М. Загальна характеристика нематеріальних благ як об'єктів цивільних прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №8. С. 136 – 139.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/29>

URL: http://www.lsej.org.ua/8_2023/29.pdf

3) Максимів Л. М. Майнові об'єкти в системі права інтелектуальної власності та права власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. 12. С. 113 – 117.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/24>

URL: http://lsej.org.ua/12_2024/26.pdf

4) Зозуляк О. І., Максимів Л. М. Цифрові речі як об'єкти цивільних прав: оновлені підходи регулювання. *Право і суспільство*. 2024. № 6. С. 40-47.

DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.7>

URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/6_2024/9.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5) Максимів Л. М. Загальна характеристика та тенденції розвитку правового регулювання нематеріальних активів за законодавством України. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина: Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (м. Івано-Франківськ, 16 травня 2022 р.)*. Івано-Франківськ, 2022. С. 76 – 82.

6) Максимів Л. М. Корпоративні права в переліку об'єктів цивільних прав. *Здійснення та захист корпоративних прав в Україні: шлях до європейських стандартів: Збірник наукових праць за матеріалами XXI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 6 жовтня 2023 року) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої*. Івано-Франківськ, 2023. С. 82 – 85.

URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/948>

7) Максимів Л. М. Об'єкти інтелектуальної власності як внесок до статутного капіталу товариства. *Васильєвські читання: Збірник наукових праць за матеріалами XXII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 4-5 жовтня 2024 року) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. канд. юрид. наук Л. В. Сіщук*. Івано-Франківськ, 2024. С. 115 – 121.

URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/949>

8) Максимів Л. М. Особисті немайнові права vs нематеріальні блага. *Розвиток приватно-правових відносин на шляху до європейської інтеграції. Матвєєвські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 жовтня 2024 р.) / В. В. Цюра, В. О. Бажанов, Б. С. Щербина та ін.; відп. ред. В. В. Цюра. К., 2024. С. 65 – 68.*

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

9) Maksymiv L. M. Realization and protection of personal non-property rights in the conditions of digitalization and European integration. *Visegrad journal of human rights*. 2024. № 5. P. 78 – 84.

DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.5.13>

URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2025/01/Visegrad-5_2024-1.pdf

Відомості про апробацію результатів дисертації:

Положення дисертації доповідалися і обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднені в доповідях на наукових конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, 16 травня 2022 р.), XXI Міжнародна науково-практична конференція «Здійснення та захист корпоративних прав в Україні: шлях до європейських стандартів» (м. Івано-Франківськ, 6 жовтня 2023 р.), XXII Міжнародна науково-практична конференція «Васильєвські читання» (м. Івано-Франківськ, 4 – 5 жовтня 2024 р.), Міжнародна науково-практична конференція Матвєєвські цивілістичні читання «Розвиток приватно-правових відносин на шляху до європейської інтеграції» (м. Київ, 18 жовтня 2024 р.).